Poštarina plaćena u gotovom

»Savremenu Školu« preporučilo je Ministarstvo prosvjete (O. n. br. 28317 od 10 V 1930) za škol. knjižnice osnovnih škola i za lektiru učiteljima osn. škola.

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

SADRŽAJ:

I. RASPRAVE I ČLANCI 113
Mate Demarin: Idejne komponente škole rada (svršetak) 113
Salih Ljubinčić: Matija Gubec 149
Zlatko Špoljar: Poglavlja iz pedagogije rodne grude (nastavak) 158
Zlatko Grgošević: Metodika napredne obuke u pjevanju (nastavak) . . 162
Pedagoška zrnca 166

II. OCJENE I PRIKAZI 168
Tiljak: Prilozi (Tomo Jurković) 168
Bran. J .Todorović i Kosta V. Aranicki: Najnovija školska administracija (-a-) 175

III. SITNE VIJESTI 175

POSEBNI PRILOG:
Z. Špoljar: IV. razred osnovne škole (II. dio). Str. 17—48.

SVESKA III—IV

GOD. X ZAGREB 1936 BR. 5—8

23207

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIŠ ZA PEDAGOGIJU

Izlazi kao dvobroj: 1—II, 1—IV, 1—VI, 1—IX i 1—XI u godini.

Izdavač i urednik: Zlatko Špoljar

Pretplata za cijelo godište . . . Din 50.—
Pretplata za polovicu godišta . . « 25.—
Pojedini broj . . . . . « 12.—

Pretplatnicima smatraju se oni koji uplate pretplatu za cijelu godinu u iznosu od Din 50.— ili dva puta na godinu po Din 25.—.

Priznanice izdaju se samo na zahtjev pretplatnika po primitku novca.

Tko ne vraća lista, smatra se pretplatnikom.

Pretplata se šalje na adresu:

»Savremena škola«, Zagreb I, Pretinac 335, ili čekovnom uplatnicom filijale Pošt. štedionice u Zagrebu br.35.011 na račun: **Zlatko Špoljar, učitelj, Zagreb I, Pretinac 335.** Tko slučajno nema ček. uplatnice, neka zatraži kod pošt. ureda praznu ček. blanketu i neka je adresira na gornju adresu izdavača.

Kod odašiljanja novca naznačite ukratko na srednjem dijelu ček. uputnice, za koji dio godine šaljete pretplatu (na pr. »S. Š. 1935. prva polovica«).

Plativo i utužívo u Zagrebu. — Rukopisi šalju se na adresu:

Zlatko Špoljar, Zagreb I. Pretinac 335.

Administracija lista: Zagreb, Preobraženska ul. 6 (vis à vis Pravoslavne crkve).

JESTE LI PODMIRILI PRETPLATU?

DUŽNICIMA PRILAŽEMO ČEKOVNU UPLATNICU I MOLIMO IH DA PODMIRE PRETPLATU.

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

GOD. X ZAGREB, 1 SEPTEMBRA 1936 BROJ 5—8

I. RASPRAVE I ČLANCI

MATE DEMARIN:

IDEJNE KOMPONENTE RADNE ŠKOLE

(Svršetak)

Izneseni pogledi na zadatak povijesti i bitnost njenog sadržaja i rada ne vrijede samo u ovoj zadnjoj etapi. Koliko je to moguće i bez sukoba sa domenom dječjeg interesovanja na jednoj, a moći apercepcije na drugoj strani, služićemo se u manjoj i ograničenoj mjeri kratko obrazloženim mislima i u prethodnoj etapi. Ferrière o ovome, što se tiče šeste etape, kaže: »Prošlost, proučavana u originalnim izvorima i s obzirom na sadašnjost, biće nužna protuteža snima budućnosti i plemenitim utopijama mladića, pokazujući im vezu, koja veže sadašnjost s prošlošću, ono, što smo naslijedili od naših pređa, ono, što se mora primiti bez mogućnosti da se što mijenja, ono što treba mijenjati, jer bi primanje toga bilo pravo zlo i uzrok patnjama«.

Ne treba naglašavati da navedeni otsjeci vremena u kojima prevladavaju pojedini interesi ne pretstavljaju nešto beziznimno i apsolutno. Nije potrebno da napominjemo toliko naglašavane individualne osebine u cjelokupnom području duševnog života djeteta, pa tako i razlike i nejednakosti u sferi njegovih interesa. Razumljivo je, i to je suvišno isticati, da se doslovce ne uzimlju doba javljanja kao ni praktična primjena rada i postupka u stanovitoj etapi prema dječjim interesima. Dopušteno je ne samo prema pojedinome djetetu nego i prema cjelokupnom razrednom niveau-u pomicanje i pokretanje u opisanim mjerama preduzimanja građe, što će, mislimo, iziskivati možda i ponešto anticipirano preduzimanje sadržaja nastavnog učiva nego što je to označeno, a biće dakako i obratnih slučajeva. Prema sveukupnim obilježjima navedene prirode gradiva i

strukture učenika, mi ipak držimo, da će na mjestima biti moguće, ako rad bude svestran i temeljit, uz potrebno revidiranje programa i udžbenika, u izvjesnim slučajevima neko pomicanje u pozitivnom pravcu. Možda! Sveukupni pak ravoj i veliki progres na svim područjima kao i relativno brzo, možda i prerano stavljanje djeteta u dodir sa mnogobrojnim bogatstvom obrazovnog materijala kao i bržim tempom života i nekako ranijom zrelošću za izvjesne zadatke, mogli bi eventualno opravdati spomenuto minimalno anticipiranje. Ponavljamo: možda i eventualno!

Zadržali smo se dulje kod stanovitih misli, na ovoj Ferriérovoj klasifikaciji interesa, koju treba, dakako, uzeti u općenitosti i približnosti i u jednom pokretljivom prosjeku, u uvjerenju da protiv tih toliko dubokih temelja i kardinalnih istina nažalost griješimo i to mnogo griješimo i formalno i materijalno. Griješimo u odabiranju građe, kvalitativno i kvantitativno, griješimo, to je sigurno, u postupcima, psihološkim osnovama, programima i udžbenicima. Griješimo, dakle, protiv jednoga od glavnih postulata nastave: principa dječjih interesa. Letimično i ukratko skicirali smo usput neke od ovih griješaka. Treba, stoga, bolje uvidjeti očitost i moć dječjih interesa, da bi ovu činjenicu pravilno iskoristili u nastavne i opće odgojne svrhe.

HARMONIČNOST

Ispitaćemo još najsumarnije posljednji zahtjev: načelo h a r m o n i č n o s t i. Sama riječ nam i ovdje mnogo kaže. Razvijanje svih dječjih snaga, razvijanje svih snaga duševnoga života uzgajanika, cilj je radne pedagogije. U voluntarizmu s ograničenjem, u iznošenju činjenica da je volutarizam složeni proces koji nastaje iz ispravnog sudjelovanja intelekta i čuvstva, kako veli Matičević, kao da smo drugim riječima istakli potrebu načela harmoničnosti. U razvijanju, dakle, svih snaga uma, čuvstva i volje, u odbacivanju jednostranog obrazovanja uma, sastoji se osnova načela harmoničnosti, kojeg je, kako znamo, već veliki i nenatkrivljivi Pestalozzi formulirao. Ali »Pestalozzijevo shvaćanje harmonijskog obrazovanja svih snaga mora se dopuniti. Harmonijsko obrazovanje ne znači podjednako razvijanje svih snaga, nego najjače razvijanje one koja je u djetetu najizrazitija (dar), i dovođenje u sklad ostalih sposobnosti sa ovom. Stvaranje skladne i harmonične ličnosti postiže se skoncentrisavanjem duševnog života oko akcije koja je za nju glavna« (Osnovi pedagogike od R. Vučića). Istaknuto je, da na dijete moramo gledati kao na cjelost. Stoga moramo razviti cjelokupnost duha, moramo obrazovati punu produktivnu ličnost, sposobnu za opstanak u ljudskom društvu. Bez provedbe načela harmoničnosti ne bi mogli ostvariti zadatak nastave i uzgajanja kako ga postavlja nova škola. Nastava i uzgajanje u praksi zapravo treba da budu jedan proces, jer imadu isti cilj, a njihovo je izdvajanje moguće samo u apstrakciji. Simmel kaže: nastava ima za predmet sadržinu, a odgajanje proces poučavanja i učenja. Razvijanje pune i jake ličnosti moguće je samo na osnovu načela harmoničnosti. Stoga mora obuka razvijati volju, čuvstvo i mišljenje. Iz svega proizlazi da je zaista: »obrazovanje čovjeka za totalitet, ipak nešto više nego nešto specifično moralno« (Simmel). Princip harmoničnosti tendira k održanju jedinstva duševnoga života, pa i kraj toliko izdiferencirane podjele rada u modernom životu i prirodi. Uzgajanjem se mora nastojati, da se održi potrebna veza između raznih grupa, koje su razdijeljene prema prirodi posla: manuelne i intelektualne, a istodobno ići za tim, da se održi veza i među vrstama rada kod pojedinih grupa. Odgajanje prema načelu harmoničnosti mora uvijek obuhvatiti cjelokupnu duševnu strukturu, da bi se tako omogućilo pravilno razumijevanje i stvorila duhovna veza među svima članovima ljudske zajednice.

Sva ovdje navedena načela sačinjavaju prirodno jedinstvo. Druga posebna načela koja u praksi nužno dolaze u obzir, moraju se izvoditi iz ovih osnovnih i biti s njima u apsolutnoj suglasnosti i ovisnosti. Odgojni totalitet postizava se aplikacijom ukupnosti i jedinstva svih osnovnih načela, koja stoje u međusobnoj vezi i čine isto tako potrebno i kauzalno jedinstvo. To je i razlog zbog kojega se fiksirana načela ne mogu posebno i nezavisno jedan od drugoga primjenjivati, jer bi to bilo u protivnosti sa jedinstvom koje se kao bitni biljeg očituje u sveukupnom nastavnom, odgojnom i obrazovnom procesu.

Najkraći pregled smjerova radne pedagogije

Pedagogijskim sadržajem pojma rada i temeljnim principima radne pedagogije iznijeli smo posljednju od označenih komponenata, u potpunom uvjerenju i daleko od toga da je ovime izdiferencirani i toliko složen problem radne pedagogije

iscrpljen. Mi smo tek prema postavljenom zadatku pokušali, da u jednom dijelu našega rada iznesemo, u neku ruku, preduvjete kao opće ideje, koje su imale značajan utjecaj na pojavu i postepeno formiranje radne pedagogije, a u drugom, u paraleli sa »starom« pedagogijom, kušali smo prikazati osnovne momente, bitnost i sadržaj ideja, koje sačinjavaju novu pedagogiju. Iznošenjem pedagogijske strane u širem smislu, pedagogijskog sadržaja, ujedno smo naglasili esenciju i ušli u samu teleologijsku stranu problema, gdje smo kratkim pogledom kazali što hoće nova škola, za čim teži radna pedagogija. Kako je naš zadatak bio opće ideološko pitanje radne pedagogije, mi nismo ulazili u metodološku i tehničku s jedne, a u analizu pojedinih struja i pravaca unutar radne pedagogije s druge strane. Kolikogod je to u vezi s našim raspravljanjem, ipak su ovo posebni problemi i po svojoj zamašitosti iziskuju i posebnu analizu. Moglo bi se međutim pod našim zadatkom uključiti i one dominantne idejne osnove na kojima su pojedini pedagozi izrađivali svoje posebne sisteme, moglo bi se, dakle, ovdje govoriti o strujama i smjerovima radne pedagogije. Ali koliko se god pojedini radni pedagozi međusobno više puta i mnogo razilaze, u biti svojoj, ideološka osnova radne pedagogije ima mnoge zajedničke crte, mnoge zajedničke komponente, koje se više ili manje, jače ili slabije nalaze i unutar pojedinih struja i smjerova nove škole. Uostalom po naravi same stvari mi smo se i ovog pitanja ponešto dotaknuli, a napose prikazujući historiju principa rada i razne faze njegova shvatanja i poimanja. No u sasvim zbijenom obliku, u najglavnijoj liniji taknućemo i ovo pitanje. Kao što smo rekli, ishodište i početak ovog nastojanja pripisuje se ručnom radu čijim proširenjem i upotrebom dolazi do škole rada: industrijskog, zanatskog i poljoprivrednog pravca. Poznati, a neki već i spomenuti pedagozi: Clauson-Kass, Ano Cygnäus, Salomon, Bidermann, Papst, Schwab i drugi nosioci su ovog više praktično-ekonomskog pravca koji je težio podizanju domaćeg obrta i zanatstva i unapređivanju industrije. Ovom privrednom momentu pridružuje se elemenat, koji je proizašao iz radničkog pokreta s težnjom, da se fizičkom radu dade veća važnost i cijena o čemu smo ranije govorili. Pojačanim razvojem pedagoško psiholoških nauka i drugim napomenutim uvjetima iz ove pripremne faze rada se škola manuelnog, praktičnog i tehničkog pravca, koji ističe pretjeranu vrijednost ručnog rada u nastavi i uzgajanju. Ručni rad postaje

centralnim predmetom, zapostavljajući tako duhovni rad, koji se smatrao kao oznaka stare škole. S obzirom na primjenu i uvođenje ručnog rada u nastavi imamo ovdje: 1) traženje da ručni rad bude kao poseban, ali glavni predmet (vršeći ga u radionicama), 2) ručni rad kao princip ili metoda primijenjena u obuci svih predmeta (odbacujući ručni rad kao poseban predmet), 3) ručni rad i kao princip i kao poseban predmet. Pobornici ovog pravca, među drugima naročito mjesto zauzimlju Seidel i Kerschensteiner o kojima smo najbitnije svojedobno kazali. Da sada samo napomenemo da: Kerschensteiner-ova radna pedagogija ograničena u prvim danima na državno građansko uzgajanje (Der Begriff der Arbeitsschule — Der Begriff der Stadtsbürgerlichen Erziehung), monumentalnim djelom: »Die Theorie der Bildung« u kojem je duboko obrađeno shvaćanje ciljeva uzgoja i obrazovanja, udaljila se od prvobitnog shvatanja označujući mnogo viši cilj, cilj koji može i mora ujediniti sve ljude čitavog čovječanstva. Neograničene po vremenu i vječne vrijednosti kojima teži svaka obrazovna i oduhovljena ličnost, svima su ljudima zajedničke i pomoću njih svi će se ljudi ujediniti. Zbog karaktera stroge preglednosti u izlaganju pojedinih pravaca i smjerova ne zalazimo u dublju analizu i filozofsko i društveno naziranje pomenutih pedagoga. U neku ruku kao reakcija na jednostrano isticanje ručnog rada pojavljuje se struja sa jakim naglašavanjem duhovnog, intelektualnog rada ili kako se kaže škola slobodnog duhovnog rada, koja dobiva jači zamah u drugom deceniju ovog stoljeća (1917 g. izlazi: Die Schule im Dienste der werdende Persönlichkeit). Ova struja obraćajući veću pažnju na metodičku i logičku stranu tehnike slobodnog duhovnog rada, koji u sebi sadrži princip samorada, traži uzgajanje ličnosti prema Gaudigu, u vrijednosnu ličnost, čija je glavna oznaka samostalnost duha, prema Scheibneru, uz druge, kao glavnim reprezentantima ovoga pravca. Oni ističu kako se reforma škole ne može postići uvođenjem ručnog rada, već je svemu temelj: slobodan misaoni rad, a glavni faktori za obrazovanje ličnosti jesu: nauke kao kulturne tekovine (Kulturstoff) i slobodni duševni rad. Ovaj je pravac bio mnogima pristupačniji zbog jakog, razumije se, na različiti način od »tradicionalne« škole, naglašavanog intelektualnog rada.

Izmirenje ovih dviju struja pokušava jedan od najznamenitijih radnih pedagoga Eduard Burger. U svojem kapitalnom i

sistematskom djelu: »Die Arbeitspädagogik«, za koje pored svih odlika i kvaliteta što ih ono imade, dr. Matičević u: »Nauk o didaktičkoj artikualiciji i novija psihologija mišljenja« duboko fundiranim idejama iznosi, da su, kako izgleda, mimo Burgera prošli novi rezultati psihologije mišljenja, jer ih kod psihologijskog utemeljivanja njegove trostupne heureze u didaktičkoj artikulaciji mimoilazi, razrađuje sveukupnost i složenost svih nastojanja u području radne pedagogije. On smatra za glavnu oznaku škole rada: princip rada, kome treba dati šire i dublje značenje i u kojem treba razumijeti ne samo tjelesno već i duhovno zanimanje, jer i duhovna aktivnost pretstavlja rad u punom smislu riječi. I tjelesni i duhovni rad imaju puno zajedničkih oznaka, te ih treba shvatiti u jedan pojam pedagoškog rada, koji označuje i sačinjava svaka aktivnost ljudskih snaga u izvjesnom cilju, kojim se stvaraju obrazovne, a posredno i ekonomske vrijednosti. Burger shvaća princip rada istovremeno kao princip aktivnosti ili samoradnje. Samoradnja u smislu spontanosti najviši je zakon radne pedagogije, jer se samoradinošću dolazi do samostalnosti.

Mnogi savremeni pobornici škole rada nastoje približavanjem i dopunom radne škole dovesti u vezu i principe života i zajednice. Tako savremena radna ili aktivna škola u svojoj najnovijoj fazi, veli dr. Spasić, (Uvod u novu školu i savremenu nastavu) gubi uski didaktičko metodički reformni karakter i ulazi u okvir općeg pokreta za novu školu i savremeno uzgajanje. I ako je sličnih misli bilo i kod nekih pobornika već označenih faza, princip života u najnovije vrijeme dolazi do najvećeg izražaja. Klarmann, Fischer, Karlstädt proširuju pojam škole rada, produbljujući ga pojmom životne zajednice. John Dewey, koga smo isto tako spominjali, jedan je od najuglednijih pobornika radne pedagogije, koji naročito podvlači socijalnu važnost škole i života. Poznato je funkcionalno genetičko fundiranje i socijalno obilježje njegove pedagogije, što je u vezi sa njegovim filozofskim naziranjem i borbom oko pragmatizma i pluralizma. Filozofiju smatra kao razmišljanje o životu, a ne nečim za sebe. Ispituje i ocjenjuje — veli Ljubunčić — filozofske probleme i njihove sisteme sa stanovišta same pedagogije.« Talijanski filozof G. Gentile (Scuola e filosofia, La riforma dell'educazione), koji je zajedno sa Croceom u Italiji vođa idealističnoga pokreta Hegelova pravca, (Hendrih: Pedagoški sistem i školska reforma G. Gentilija), stavlja nacionalnu kulturu

i nacionalni historizam kao polazno shvaćanje u zadatku škole s naglašavanjem velike važnosti humanističke kulture, podređujući cjelokupan uzgoj idejama savremene Italije. Svoju školsku reformu proveo je, uz L. Radice-a i drugih, sam njezin teoretik filozof Gentile kao ministar prosvjete u početku 3 decenija ovoga stoljeća.

O Lay-evoj »Tatschule« i Ferrière-ovoj: »L'ecole active« smo ponešto već na mjestima iznijeli. Među ostalim Lay veli: Škola akcije unosi u nastavu duh života i životne zajednice. Ona hoće da izađe ususret čitavom reakcionom životu i dade mjesta instinktivnom životu. Tim putem ulazi u školu sa životom, s akcijom, radost i zdravlje. Osnovni pedagoški princip akcije obrazlaže i potkrepljuje primjerima i činjenicama sa biološkog, s evoluciono-historijskog, sa psihološkog, sa spoznajno teoretskog i praktičnog stanovišta. Cilj uzgajanja po njemu je vrijednosna ličnost u vrijednosnoj životnoj zajednici. Kao što se u svijesti đaka — ističe Lay (Temelji i principi škole akcije — preveo Borojević) — ne smije bez plana izvoditi slika svijeta sa strane što opstoji, koju razumom poznajemo i u kojoj vladaju uzroci i posljedice, nego je vezana na izbor i raspored materijala, koji se podudara sa stupnjevima razvitka, isto tako ne smije se prepustiti slijepu slučaju izgradnja slike svijeta sa strane volje, sa strane dužnoga, u sferi svrhe i ideja, nego treba da se naslanja na izbor i raspored socijalne, moralne, nastavne građe. Za to je vrlo potreban prirodi i kulturi primjeren izbor, sistematika i podjela etičke građe, koja treba da se osvrće na sve dužnosti ljudskih zajednica.«

A. Ferrière-u koji smatra da je izraz škola rada nepodesan i uzima izraz aktivna škola kojim se označuje skoro cjelokupan pokret radne pedagogije, ideal je: spontana, lična i produktivna aktivnost. Aktivna škola uzima u obzir čitav dječji duh i ona je zapravo škola spontanosti, škola stvaralaškog izražavanja. Manuelne, socijalne i intelektualne djelatnosti nalaze se u razvoju svake jedinice i svaka aktivna škola treba da razvija sve tri vrste ove spontane aktivnosti. Aktivna škola mora da razvija i socijalnu djelatnost ili socijalni duh, a kako se u školi, prema staroj poslovici, uči ne za školu no za život, sama škola treba da postane život.

Da još samo nekoliko riječi kažemo o jednoj u stanovitom pravcu: najekstremnijoj struji radne pedagogije. Ruska škola je i po svojoj ideologiji i po svojoj organizaciji odijeljena od zapad-

no evropskog određivanja obrazovano uzgojnih ciljeva. Privredno ekonomsko obilježje sa težnjom politehničkog obrazovanja u duhu sadašnjih političkih ideja i koncepcija savremene Rusije, eto programa Blonjskog, pionira nove, kako je nazivlju produktivne ruske škole. Poslije mnogih pokušaja i rezultata crpljenih iskustvom u radu i organizaciji nove ruske škole u kojoj su se istakli Pjenkjević, Lunačarski, Krupskaja i drugi, a napose teoretik Pistrak (Osnovni problemi škole rada — preveo Trebinjac), opaža se, izgleda, oslobađanje od prvih ekstremnih revolucionarnih, gotovo anarhičnih metoda i tendencija k evoluciji, k zdravijoj školskoj organizaciji uz obrađivanja istinske kulture s općim humanim ciljem i uz otstupanja od najstrožeg klasnog odgoja. U praktičnom sprovađanju, u metodama rada osjeća se vraćanje autoritetu. Učitelj nove škole, protivno nego što se lajički misli, ima težak zadatak. Evo što o tome sovjetski školski ideolog P. P. Blonjskij (Rabočaja škola) među ostalim kaže: Učitelj mora biti obrazovan kao čovjek koji je proizišao iz ideologije aktivne i produktivne škole, koja u tančine pozna život i običaje mase i koji ima jakih organizatorskih sposobnosti. Učitelj stare škole bio je pasivni društveni faktor, marljivi sluga, koji je pomoću programa obrađivao predmete po stalnoj šabloni. Učitelj nove škole treba da aktivno učestvuje u njenoj izgradnji. Nova škola je živa, kolektivna dječja zajednica u kojoj učitelj nije funkcioner neke institucije, koja je izolirana i odrezana od života. Gledajući na radnu školu teško se može reći, gdje ona prestaje, a gdje počinje život. Poznavanje psihologije kolektiviteta jedna je od najvažnijih zadaća uzgoja. Radna škola mora svoje životne sokove crpsti iz djelotvornog života naroda. Traži se što veća duhovna povezanost između škole i života. Čim širi slojevi naroda spoznaju što je zapravo radna škola, a spoznaće je, dobrim dijelom iz inicijative učitelja, oni će je bezuvjetno priljubiti. Probuditi pedagoške sile i vrednote u aktivnim masama, važan je zadatak novih učitelja, jer inače nije moguće stvoriti takovu školu, koja bi stajala u vezi sa cjelokupnim aktivnim životom masa. Rad treba da se kreće u pravcu razvijanja duboke svijesti za ispravno pedagoško shvaćanje svih pitanja i problema koje ističe nova škola, a u prvom redu pitanje samostalnosti i djelovanja. Učitelj mora u odnosu prema društvu stajati kao borac za kulturu i radnu školu. Radna škola treba da izgrađuje aktivnu kulturu, što je istovjetno s akvizicijom znanosti i ideje: altruizma i kolektivizma.

Osim navedenih smjerova pedagogije rada imamo još mnogo autoritativnih mislilaca i praktičara radne pedagogije: Claparéde koji ističe, da je samo ona aktivnost korisna, koja izlazi iz psihofizičkih potreba, nazivlje novu pedagogiju funkcionalnom pedagogijom, želeći time bolje da označi bitnost pedagoškog akta. U uzgajaniku treba da se razvijaju sile, a one se razvijaju ako funkcioniraju, pa je prema tome zadatak učitelja da ovim silama i dispozicijama dade prilike da funkcioniraju, što će postići kulturnim odnosno obrazovanim dobrima. Funkcioniranjem dispozicija razvija se uzgajanik formalno, a upoznavanjem kulturnih dobrima obrazuje se materijalno, čime bi se na neki način izmirile toliko poznate oštrice formalnog i materijalnog obrazovanja. Nećemo da iznašamo poznate ideje Petersena, crnačkog pedagoga Moog-a kao nosioca izvjesnih, da kažemo tipova radnih škola, a pored toga i ideje mnogih drugih, kao i čitav niz praktičnih pokušaja, metodskog razrađivanja i svu silu obučnih oblika i načina u radnoj pedagogiji. Ko bi ih sve nabrojio? I Decroly-jeva metoda, i Montessori-eve »case dei bambini«, Parkhurstove Dalton-plan, problem odnosno projekt metoda, mancheimski školski sistem, škola po mjeri (Claparéde), metoda Cousinet, kao i sistemi prigodne, ukupne, kompleksne nastave uz još mnoge druge, dokazuju kako je svestran, bogat i neobično razgranat rad, rad pun lijepih rezultata, pun mnogobrojnih težnja, pun svakovrsnih puteva, kojim se nastoji odgojiti buduće generacije. Svima, sa većom ili manjom diferencijom, živa je težnja da stvore generacije, koje će upoznati, održati i ka stalnom usavršavanju voditi društveni progres, ljudsku zajednicu. Ali kuda bi nas dovelo analiziranje mnoštva metoda i eksperimenata, upoznavanje mnoštva tipova i sistema, tolikog eksperimentiranja u formacijama novih škola? To, niti je ovdje moguće, a niti je to naša zadaća.

LETIMIČAN OSVRT NA TEMELJNE PRINCIPE

Čujemo: pa to nisu novi principi? Svi, ili bar gotovo svi, nalaze se i u staroj, nazvanoj tradicionalnoj pedagogiji. I zaista je donekle tako! Kad bi bili u mogućnosti da ovdje citiramo mnoga djela, mišljenja i nazore ponajvećih pedagoga od najdalje pa do najbliže prošlosti, stvarno bi dokazali da većina navedenih načela nisu nova, sadašnja, današnja. Mnoga su upravo stara koliko i život, svijesni kulturni život. Uostalom mi smo to

letimično konstatirali. I bili bi ne samo nepravedni prema naporima pedagoške prošlosti, već obični mistifikatori postojećih činjenica, kad ne bi priznali da su mnoga od obrazloženih načela u istinu davna i plod prošlih, da, daleko prošlih vremena, barem tamo od pojave svijesnih odgojnih sistema Grka i Rimljana kao i od slijedećih, nastajućih pedagoških epoha. Pedagoška književnost svih vremena i svih jezika najrječitiji je za to i upravo neoborivi dokaz. Ali i bez toga, to isto potvrđuje nam svaki i malo bolji školski udžbenik iz povijesti pedagogije, u kojem su, znademo, izložene ideje krupnijih pedagoga, uzgojna i nastavna načela. Usvajamo, dakle, i mi to glasno ističemo, i ponavljamo: idejama, citatima, nazorima o obuci i uzgajanju iz historije pedagogije mogli bi to potvrditi, misao, da osim, u sta novitom pravcu načela rada i doživljavanja, sva druga su mnogo, mnogo starijeg datuma, upravo milenijske provenijencije, starija nego što se misli i što eventualno nekritični zanešenjaci bubnjaju i zvone u sva zvona kao da od momenta kad su oni prvi uzeli bubnjarsku šipku i konop za zvonjenje počinje period nove pedagogije. Koliko smo puta u našem izlaganju rekli: ideja nije nova, nije sasvim nova, to je staro koliko i život itd. iako samo punkturajućim načinom, jer smo imali u vidu, da ćemo se na to pitanje: »staro-novo« posebice osvrnuti.

Treba odlučno odbiti sve koji misle: sa mnom počinje nova pedagogija. I treba zaista razumjeti ispravni revolt branilaca »stare« pedagogije, koji oštro odbijaju svaku pomisao da bi zastupnici radne pedagogije otkrivali isključivo nove i sasvim nepoznate svjetove. Zaista je čudno, a taj bi utisak dobili iz ovih naših redaka, da nismo u više navrata na to upozoravali, i da to ovdje sada posebice ne ističemo, upravo pretjerano i nekontrolirano podvlačenje isključivosti novina u idejama i načelima radne pedagogije. Ne smijemo padati u neoprostivu griješku, eventualnim isticanjem da je baš naše doba, ili par decenija unatrag, epoha neke čarobne pedagogije, sa jedino i apsolutno novim idejama, — idejama koje nikad prije nisu bile uopće poznate, a kamoli primjenjivane i o kojima nije nikada niko sanjao a kamoli propovijedao. Stoljeća su prošla, stoljeća naporna i teška rada u području uzgajanja! Prohujale su stotine i stotine godina iskustva, svestranoga, mudrog i dostojnog nastojanja u području pedagogije, i bez sumnje i ikakve rezerve, dale su velike i zamašne rezultate u odgojnoj teoriji i praktičnoj djelatnosti. Ne samo, dakle, najobičnija pristojnost zahtijeva

duboko priznanje bogate i plodne pedagoške prošlosti, već kritičnost i objektivnost, ova dva nužna naučna mjerila, neumoljivim su pravednim sucima, koji nas, bez svake druge pomisli, dovode do priznanja o ogromnom duhovnom kapitalu t. zv. tradicionalne pedagogije, koja pretstavlja čvrste, jake temelje i čija su načela rezultat bezbrojnog pokušavanja, istinskog produbljavanja i zrelog razmišljanja. Izlazi vrlo nesimpatično i upravo neprijatno kad se u zanosu i deklamatorskom patosu govori o apsolutnoj izvornosti i nigdje i nikad nepominjanim pogledima, idejama i načelima radne pedagogije. Budimo, međutim, iskreni i priznajmo, da na toj bolesti mnogi od nas pomalo patimo. Kao da smo uzeli moratorij najdužeg roka i ne želimo ne samo platiti, tj. voditi računa o svemu što je bilo, već sa punom dozom kuraže kao prvi i jedini u boju upravo vehementno nastupamo, po apsolutno vlastitoj taktici i od nas, samo od nas, izumljenoj tehnici, kao da kroz tolika stoljeća nije uopće bilo nikakvih bojeva, ratova i okršaja. No možda je, donekle, ali samo donekle, patetika naše samosvijesti i razumljiva! Uvijek su nove ideje u svom prvom naletu bile ekstremne. Nove političke doktrine, odnosno bilo što i u najobičnijem životu novo pojavljuje se redovno nastrljivo, bujno i u kipućem stanju. Zalet, oduševljenje, fanatizam! Samo se time može opravdati naša nedovoljna kritičnost i katkada zamagljeni pogledi na više puta triumfalnu pedagošku prošlost. Zar na pr. pedagoški trolist, da druge ne citiramo, Komenský, Rousseau i Pestalozzi ne pretstavljaju stalno neugasive luči u pedagogici prošlih vremena, čije svjetlosti nisu i neće nikada, u izvjesnom pravcu, utrnuti?

Došli bi i suviše daleko da pojedinačno utvrđujemo negdje priličnu sličnost, drugdje posvemašnju identičnost, tamo opet samo izvjesno otstupanje od stvarno već prije poznatih ideja, nazora i pedagoških načela. Ali bi, dakako, i kraj najoštrije analize našli i novih momenata! Zar ne nalazimo na pr. već kod starih klasičnih naroda u stanovitom značenju princip individualnosti? Elemente harmoničnosti nalazimo posebice već kod Aristotela, a estetičnosti i harmoničnosti kod Grka u opće. Koliko je pak staro načelo interesa, težnja za kritičnošću i pedagoške ljubavi? Koliko su dragocjenoga i bogatog materijala, pored ostalih, o tome iznijeli Montaigne i Locke! A što ćemo reći za revolucionera Rousseaua? Koliko imade u »Emilu«, to bi i laici čitajući osjetili, zdravih pedagoških misli o potrebi

konkretnosti i zavičajnosti obuke, individualnosti, praktičnosti, a u posebnom značenju ove riječi, samoradnje i funkcionalnosti. Pestalozzijevu ljubav u uzgajanju neće nikad i niko premašiti, a intimnost, upravo obiteljska nježnost u njegovoj školi biće za uvijek nedostiživi ideal familijarnosti odnosa učitelja i učenika. Ali kod njega, a i kod drugih, nalazimo već spomenuto harmonijsko i spontano razvijanje svih dječjih snaga, a po specijalnoj prirodi i načinu njegova rada, nalazimo pripremanje djece za sudjelovanje u socijalnoj zajednici. I dalje: stvarno doživljavanje moralnosti, kako smo to napominjali, a pored toga i iskorištavanje prigodnih događaja za moralni razvitak učenika pa i za samoradnju na osnovu interesa! Kako je davno rečeno: zdrava duša u zdravu tijelu (Juvenal), a otkada nam je poznato: učimo za život, a ne za školu (Seneka). I tako redom! Još bi mogli o tome mnogo toga navađati, ali neka i ovoliko bude dosta. Ponavljamo: ove nam i mnoge druge činjenice imperativno nalažu, da budemo iskreni i duboki poklonici tako snažne i velike pedagoške prošlosti i da, svesrdno poštivajući njene istinske napore za usavršavanje čovječanstva, oštro osudimo one, koji, kako veli, dr. Petrović (Radna škola i stara pedagogika — Učitelj — br. 8 g. 1935) nalaze veliko zadovoljstvo u tome, da staru pedagogiku što više naruže, te joj se »imputiraju često misli i pojmovi koje ona nikad nije usvajala ni propagirala (Kritička razmišljanja o radnoj školi br. 1 — Učitelj 1935 g.). »Treba praviti razliku između onoga što pedagogika kao nauka propisuje i onoga što se u školi ostvaruje«. Znamo i to: da pedagogija kao nauka ne može biti kriva za rđav rad u školi i da se u praksi mogu izopačiti i najljepše ideje.

Upravo zbog ove izopačenosti u praksi s jedne, a u ovisnosti i odnosu prema razvitku raznih drugih nauka, napose psihologije, biologije i sociologije, a i zbog tolike složenosti i izdiferenciranosti današnjeg društva i života s druge strane, sasvim je razumljivo da je pedagogija sa svim tim činjenicama htjela i morala ići u korak. Ali kao što je neprihvatljivo eventualno mišljenje, da ona sada znači upravo Kolumbovska otkrića, mislimo da ne stoji da ona: teorijski ne pretstavlja nikakovu pedagošku novost, bar kako rekosmo, u stanovitom smislu i izvjesnom pravcu. Istina je ovdje kao češće i u mnogome bez sumnje na polovici, po sredini. Prihvaćajući mišljenje, da mnoga načela i ideje koja neki ističu kao sasvim nova, u stvari su bar u pojedinim oblicima vrlo stara, često i prastara. Ali možda

ratobornost nekih ideologa radne pedagogije nije uvijek toliko uperena na teorijsku stranu, dakle na ideologiju »stare« pedagogije, koliko upravo na lošu njenu praktičnu primjenu, dakle na izopačenost u njenom rđavom provođenju u djelo. Toliki naučni rezultati u mnogim područjima, eksperimenti, razvoj pojedinih nauka, samo se po sebi razumije, morali su, kao što je rečeno, utjecati i na pedagogiju kao teoriju i na odgojnu praksu. A kako je svaki školski sistem u zavisnosti od ustrojstva ljudskog društva i današnji reformni pokušaji, htjeli bi pretstavljati izvjesna nova stremnjenja, koja se dakako, već i iz tih razloga, ne mogu sasvim u cjelosti poklapati sa sistemima prošlih stoljeća, kolikogod su, inače, kako smo vidjeli, pedagozi tih stoljeća decidirano iznijeli tolika pedagoška načela i istine, koja vrijede i danas i koja će, da uobičajeno kažemo, uvijek vrijediti. Ali konačno ne smije se stajati! Filozofski uzeto, nepomično stajanje zapravo znači nazadovanje. Istina, mi to ponovno podvlačimo, ne smijemo biti falsifikatori i tvrditi da smo otkrili Ameriku, koja je stvarno otkrivena stoljeća i stoljeća ranije. Ali smijemo tvrditi da želimo tom otkriću dati pečat svojstvenosti našega doba, odnosno pečat svježine i nekoga budućeg, idealnijeg doba, uvijek ljepšeg, boljeg, i da u povodu kasnijih tolikih izuma i iznašašća bogatog instrumentarija i aparature, i samom otkriću dademo dinamičnija i izrazitija, pa i po koja nova obilježja. Znači, da i pored nedvojbenog i najvećeg priznanja svim principima i idejama pedagoške prošlosti, od kojih su mnogi danas jednako toliko važni i odlučni kao i u vremenu svoje prvotne pojave, nalazimo da je radna pedagogija, istina ne kako to njeni najpretjeraniji zanešenjaci propovijedaju, da u svemu znači ekskluzivni novitet, primila u većini svoja načela iz do tada poznate, kroz duge se vijekove razvijajuće pedagogije, ali ih je znanstvenim rezultatima savremenih nauka potkrijepila i time produbila i usavršila, providivši ih žigom savremenosti, te prema tome eventualno i ponešto odbila, a recimo, i na ime toga odbitka, pokušala, da opet prema vremenu, potrebama i stanju današnjice, koliko naučno toliko i praktično fundira svoje osnove, uvodeći i po koji novi princip, novu ideju. Tu se evo obično spominje jače naglašavanje ideja ličnosti i socijalnosti, a u prvom redu princip rada i doživljavanja. I koliko, u apsolutnom smislu riječi, dakako, ni ove ideje i načela nisu iz temelja nove misli, novi pogledi, ipak stoji, kao što smo to u

obradi vidjeli, da su to glavna i osnovna potpornja radne pedagogije.

Ali ne samo zato što je nova škola u stavu nastajanja, što se ona još uvijek formira, već i kao takova u svojoj suštini, naročito u nekim svojim pretjeranostima, propagiranim od nekih njenih ekstremista, treba i mora izdržati potrebnu objektivnu i svestranu kritiku. Taj je period kojeg ćemo i mi donekle dotaknuti, već započeo, što je uostalom sasvim naravno. Prvi najburniji valovi su prestali i treba sada eventualno revidirati i izgladiti sve ono što je orkanskom oštrinom i vulkanskom erupcijom previše i pretjerano izašlo na površinu. Treba je, dakle, očistiti od nekojih teže probavljivih lijekova, pisanih na još nesigurnim i neustaljenim receptima, ali koji su se, možda, i morali propisivati. Uostalom po nekoj bezuslovnoj apsolutnosti pobrojenih načela radne pedagogije s pogledom na njihovu ostvarivost i praktičnu vrijednost, neki korifeji radne pedagogije imali su uvijek najtrezvenije poglede, te među ostalim na pr. nalazimo ove njihove misli: pravilno shvaćen dječji rad u pedagoškom smislu ne može u školi i ne smije imati uvijek isključivo karakter igre i zabavljanja, — još mnogo neupućenih misle da škola rada znači beskrajno dječje igranje — već preko ovoga treba djecu postupno uvoditi u ozbiljan rad, koji je skopčan sa naporom, zamaranjem i savlađivanjem izvjesnih zapreka i poteškoća, dok se dođe do željena ploda ili potrebna rezultata. Ovakav je u suštini i svaki rad skoro svake socijalne jedinice, a takav rad očekuje i djecu i poslije škole. Sloboda, pedagoški shvaćena u dječjem radu, ne smije se tumačiti kao dječja anarhija, već kao pedagoški organizovan, samostalan dječji rad, pri kome je sloboda ograničena prirodom posla kao i potrebama djeteta i njegove radne zajednice. Ne znači škola rada, veli Blonskij, ako učitelj skupa sa djecom s lopatama i metlama čiste školske sobe i slično. Sloboda u radu ne znači raditi kada i što je nekoga volja. — Bez sumnje da učenik nije uvijek u stanju da sam bira nastavno gradivo, jer niti je duhovno za to uvijek dorastao, a i interesna njegova sfera može biti obrnuta u raznim pravcima koji su u protivštini sa ciljem škole. I princip spontane aktivnosti, u apsolutnom značenju nije uvijek i svuda provediv, na pr. u posvemašnjem otkrivanju istina i naučnih zakona. U nemogućnosti da se umni razvitak gradi samo na onome što je interesantno, mora se dijete ispravnim načinom naučiti da savlađuje i ono što nije interesantno. Stoji i činjenica,

da goli i istiniti život pruža zapravo i bezbroj najrazličnijih i negativnih doživljaja i to onaj svakodnevni život kojega nastavnik, prema najvećoj isključivosti toga principa, mora smatrati uvijek kao polaznu tačku valjane nastave. Istina i na takovoj eventualnoj negativnosti, dakle, na punom životu, i onom zla i nedaća imali bi, nastojeći da to obrnuto, u pravilnom smjeru uputimo, moralno podizati život uzgajanika. Ali i negativni doživljaji teže da se učvrste u svijesti i mogu postati navikom. Može se primjetiti: čemu ovo zaobilaženje kad je psihološki poznata činjenica da pored inventivne snage postoji i druga komponenta: snaga i upravo želja za neprestanim podražavanjem, snaga imitacije, za što nam svakodnevni dječji život pruža bezbroj primjera. Činiti sve kao otac, kaže francuski pisac. Stoga je, veli dr. Ozvald (Duševna rast otroka in mladostnika) potpuno nerazumljiv zahtjev onih savremenih pedagoga, koji bi htjeli, da učitelj u razredu stupi što više u pozadinu. Dakle, možda ne sav život u punoj i najdrastičnijoj elementarnosti doživljavanja! Ukidanje nastavnih planova i programa kao i propagiranjem rada po apsolutnosti prigodnih slučajeva i maksimalnih dječjih prohtjeva i još neke pretjeranosti ponekih — ali ne svih i ne uvijek glavnih ideologa — ekstremista radne pedagogije, ne mogu se bez sumnje nikako primiti i podnipošto odobriti, kakogod i kolikogod to inače lijepo i pedagoški slobodoumno zvučilo. Anarhija ne smije zamijeniti potrebnu i dozvoljenu slobodu, a svojevoljnost i kapricioznost potrebnu samostalnost u radu. Ako nismo za ukrućenu i šablonsku sistematičnost, ne znači da je moramo zamijeniti bezglavošću, pobrkanošću i svakojakim neredom. U protivnu krajnost pali bi opet apriorni protivnici radne padagogije, kad bi je htjeli označiti takovom kakovom ona u stvari nije i neće da bude, barem prema većini sadašnjih svojih najtrezvenijih zastupnika i pobornika svih naroda i svih zemalja.

Granice

Preko jedne se činjenice ne može nikako prijeći. Toliko obilje metodskih pokušaja svih vrsta, toliki pravci i smjerovi pedagogije rada, daju nam bez daljnjega snažne i nepobitne dokaze, da se pedagogija nalazi u naročito bujnom periodu, u jakoj dinamici svojih nastojanja, kao što je to u početku naglašeno. Ali, rekosmo, poslije najvećih i najuzburkanijih talasa nastaje postepeno stišavanje, te poslije lomljave i silne oluje, voda

se polako smiruje, nebo se vedri i bistri. Poslije, gotovo, skore omamljenosti od toga tako zamamnog i najšarolikijeg cvijeća, treba naći onaj sada najljepši, najmirisaviji i najugodniji, da se njime okitimo i da njegove kitice pričvrstimo u naše zapućke. Treba, govoreći politički, očistiti ideologiju pedagogije rada i viditi nisu li se u nju uvukli svakojaki nepodnošljivi i nepoćudni, ekstremni elementi. Valja, dakle, provesti temeljitu reviziju. Treba, eto, baciti unatrag pa i najkraći pogled, te uz već istaknuti kratki osvrt na njena načela, malo ispitati navedene idejne komponente i bit radne pedagogije s obzirom na njihovu izvornost i održivost kao i mogućnost praktične provedbe odnosno životne ostvarivosti.

Period kritičnijeg promatranja problema radne pedagogije, kako smo napomenuli, faktično je započeo, što je i sasvim naravno i razumljivo. Pojavljuju se zahtjevi za uklanjanjem izvjesnih nastranosti i za postavljanje granica s obzirom na izvornost, ostvarivost i održivost izvjesnih ideja i načela pedagodije rada. U toku naše rasprave mi smo, stvarno, uvijek donekle postavljali posebne granice svim pojavama i sastavnim idejama radne pedagogije a napose u njihovom uspoređivanju sa »starom« pedagogijom, ne prihvaćajući sve ono, što nam je izgledalo pretjerano i s pogledom na uzgojnu teleologiju neostvarivo, pa na mjestima čak i u krajnjem smislu riječi posve neodrživo. Uvijek smo tražili moguće rješenje u formi pomirbene linije u svim problemima, gdje nam je ekstremni put izgledao strmoglav i neprohodiv i isticali ono, što će biti u skladu sa svim potrebama, psihologijski fundiranim ali i sa ciljem škole, sveukupnog životnog teženja i školskog nastojanja. Sada ćemo taj problem na ovom mjestu posebice ispitati. U knjizi: »Die pedagogische Reformbewegung« već spominjani pedagog K. Sturm u odlomku: »Granice« obrađuje ovo pitanje te ćemo se njegovim mislima, prema potrebi gdjegdje i doslovce, poslužiti. On kaže da su kod ovog problema manje važne polemike i prepirke između stare i nove pedagogije, već nas više i u bitnosti zanima pitanje o vrijednosti ideja i o moći ideja kao takovih. Kardinalno pitanje koje će imati odlučnu ulogu u svim pokušajima i idejnim pokretima jeste problem dispozicija. Po svakidašnjem iskustvu vidimo kako ljudi u radu postizavaju slabije ili bolje rezultate, jedan sa većim drugi sa manjim naprezanjem. To ovisi o sklonostima i daru prirode, bez česa se ne može upravo ništa razviti. Dispozicije su, dakle, nužni uvjet svakog duhovnog rasta. One

nisu umijeće, niti snage koje djeluju, već snage koje drijemaju, ne dakle, kinetičke, već samo potencijalne energije. Nemogućnost prekoračenja granica uzgoja označenih individualitetom uzgajanika, jasna je i na dlanu. Uzgoj je samo sposoban da razvije postojeće sjemenje. Pojam dispozicije vodi nas, dakle, dalje na pojam razvitka. Šta više s djetetom nije, izgleda, određena samo početna tačka razvitka već i pravac, pa u izvjesnom smislu i »rezultat«. Iz zrna pšenice postaće samo, i uvijek, pšenični klas, a nikad palma. Ali da li će iz svakog pšeničnog zrna postati vlat? Sav razvitak biće prema ovome dvostruko uvjetovan: unutrašnje pomoću sjemenja i izvana pomoću sume uvjeta okolnog svijeta. I duhovni razvitak je upućen na djelovanje okolnog svijeta, samo je uloga okolnog svijeta u ovom slučaju još daleko znatnija, jer forma duševnog bitka nije u tolikoj mjeri unaprijed određena dispozicijama kao što su forme tjelesnog uzgajanja. Iz jednog djeteta postaće stalno odrastao čovjek, ali iz sina engleskih roditelja postaće samo tada Englez, ako dječak odraste među Englezima. Okolni je svijet u stavu služenja. Dispozicije dobivaju tek u životnom gibanju sa izvanjskim svijetom svoje određenje. Znači da su dispozicije za duševno obrazovanje mreža, skup prirodno datih uvjeta bez kojih se ne može ostvariti obrazovanje, ali pomoću kojih se obrazovanje ne može unaprijed sadržajno odrediti. Okolni duhovni svijet su kulturna područja, stvaranja ljudskog duha: pravo, moral, religija, znanost, umjetnost, država. Sve ovo vrši svoj utjecaj što se u najširem smislu može nazvati uzgoj čijemu bivstvu naravno ne pripada da se od nekog izvršuje svijesno ili čak po planu. Uzgoj je, dakle, sve što u vezi sa dispozicijama prouzrokuje djelo duhovnog formiranja. Po tome je sav duhovni razvitak ovisan o uzgoju. Dakle svaki razvitak pretpostavlja uzgojni utjecaj.

Iz ovoga proizlazi da je očita zabluda, ako se drži da uzgoj prima od razvitka »zakone i pravila«. Isto tako ne stoji da postoji spontani razvitak, prema čemu se upada u drugu zabludu, a to je misao pedagogije: »wachsenlassen« i jednog samo »negativnog« uzgoja, po kojoj nauci jedino i samo dječji interesi i dječje obrazovne potrebe smiju određivati pravac i mjere uzgojnog djelovanja. Ovdje treba odmah utvrditi: gdje nema dispozicija, uzaludan je sam uzgojni rad. Gdje nema uzgoja ostaje klica mrtva, jer ne može individualitet u istinu postati, ako su dispozicije samo date kao mogućnosti. Bez uzgoja ne može se doći sasvim do duhovnog razvitka.

Postoji opasnost da se iz strogog principa »wachsenlassen«, praktično liši prava sav planski uzgoj. Po principu spontanosti obuka bi imala da se razvija jedino i samo »vom Kinde aus«, gdje bi isključivo dječje obrazovne potrebe i dječji interesi bili vodiči u školskom radu. Zabluda je očigledna! Škola mora popuniti i zaobliti često bezvrijedne i slučajne utjecaje okolnog svijeta. Čovjek mora već zarana da uči, a ne samo da svoja nagnuća slijedi, te da se zaposli planski sa zadacima. Mi smo to već prije napomenuli i iznijeli da treba djecu uvoditi u ozbiljan rad koji je skopčan s naporom i savladivanjem poteškoća dok se postigne željeni i potrebni rezultat.

Rousseau polazi sa gledišta da je ljudima dobrota i savršenstvo urođeno. Ali ističe Sturm: prvo čovjek nije sasvim dobar, a drugo ne postoji samo negativan uzgoj kako on to nazivlje, jer »čuvanje« djeluje konačno pozitivno. Pripada osnovima novije pedagogije, da »sve« strane, »sve« snage čovječje treba razviti. Ovdje se Sturm pita: ali jesu li uistinu sve klice, sposobne za razvitak, također i vrijedne da se razvijaju. Znanost poznaje i negativne dispozicije, čije njegovanje i razvijanje ne može biti nikada zadaća planskog uzgoja. Treba dakle mjera, koja nije data sa djetetom, a time su već povučene granice jednoj pedagogiji »vom Kinde aus«. No pomoću takovih razmišljanja nije uzdrmana nauka o vlastitoj vrijednosti djetinjstva. Ona je jedna istina, ali možda ne potpuna i cijela istina. Djetinjstvo i mladost stoje uvijek u službi budućnosti. Radi toga mora da znači upravo smisao jedne pedagogije vjerne razvitku: pripravljanje za kasniji život. I ovaj smo zahtjev, koji se odnosi na potrebe budućnosti, ističući odmjerenost i ublažavanje pojedinih sastavnih ideja radne pedagogije, u svoje vrijeme dovoljno naglasili.

Sa pravcem gledanja samo na dijete i njegove prednosti u vezi je također reformatorsko precjenjivanje dječje stvaralačke snage. Sturm veli, da su potekla već dva decenija od usklika: genij u djetetu, ali nijesu nam donijela ni traga dokaza o tome, da u prosječnom djetetu uistinu djeluje stvaralačka snaga. Što dijete radi, kaže on, nije nikada zapravo nekakvo novo stvaranje, već uvijek samo oponašanje. Šta više, veli, da je pojam »stvaralačka produktivnost« reformatorskim pokretom jako obescjenjen i izgubio je svoj veliki smisao. Koliko o inventivnoj toliko o imitacionoj dječjoj sili, govorili smo i malo prije. Razumije se, nije u djetetu sakriven genij! Ipak u svaki rad, znademo, dijete unosi nešto vlastito, specifično. Težnja i jeste u tome da se njeguje ispoljavanje ove specifičnosti stvaranja i tako postepeno potencira razvoj i manifestiranje pravilne i odgojnom cilju upravljene njegove stvaralačke snage.

Proizlazi kao zabluda: reformatorska teorija razvitka iz čistog spontaniteta, o jedinom pravu negativnog uzgoja, o čistoj samovrijednosti djetinjstva i mladosti, o dječjim interesima kao jedinim ispravnim osnovama obuke. Jednostrane su pretjeranosti, po sebi ispravnih misli psihologističkog shvaćanja o uzgoju i kulturi. Usprkos toga, veli Sturm, ne gubi zahtjev »Kindergemässigkeit« potpuno svoje pravo. Mjere planskog pedagoškog rada privezane su uz duhovni razvitak djeteta. Svakidašnji stupanj razvitka dječjeg jest za uzgajatelja polazište u njegovu radu, ali cilj njegova rada nije dječji prisutni bitak, već idealitet individualnog dječjeg bivstva, zbog čega mora uzgojitelj da traži svoj put, doduše »vom Kinde aus«, ali ipak mora da stremi k cilju. Jedino u ovom smislu planski uzgoj dobiva od razvitka zakon i pravilo, jedino u ovom smislu imaju oni da se temelje na razvitku. Oni moraju da se doduše prilagode razvitku, ali nikada da se »podrede«. Sav planski uzgoj mora da se drži u jednakom koraku sa razvitkom i da ne ide niti poslije niti pored njega, već tačno jedan korak pred njim. Istina uzgajatelj ne može da uzgaja prema jednom planu u kojemu je sve već unaprijed utvrđeno. Uzgoj treba da bude sam razvitak koji se nadovezuje na prirodne sklonosti, ali njegov cilj ostaje: uvađanje u svijet kulture. Iako se mora priznati pravo subjektivizma u uzgoju, ono se mora ipak ograničiti. Isto ograničenje pokazuje također misao: »Gemeinschaftserziehung«. Nužnost da svaka zajednica treba da je određena objektivnom vrednotom nije bila zapažena od onih reformatora na čijim je zastavama bila ispisana riječ: »uzgojna zajednica«.

Poznati su već istaknuti naši navodi u ovom pogledu. Uzimajući u obzir sve okolnosti i držeći stalno pred sobom vrhovne uzgojne ideale i ciljeve, mi smo uvijek u iznošenju idejnih komponenata ograničavali subjektivizam s jedne, ali i isticali objektivne vrednote zajednice s druge strane.

Nova škola, košto je već toliko puta istaknuto, ima da bude škola rada u kojoj rad ne vrijedi samo kao najveći, već kao jedini metodički princip. Sturm veli, da ova dobra i plodonosna misao dospijeva u oštru opreku s pedagogijom »vom

Kinde aus« i sa umjetničkim uzgajanjem, jer ovo pokazuje na estetsko uživanje kao obrazovanu funkciju.

Nipošto nova škola ne može biti, veli Sturm, samo škola rada, jer ni izdaleka nije: sve, ono što se stiče radom. Zaraditi dade se samo racionalno znanje, ali sami prvoborci radne pedagogije kao Kerschensteiner i Scheibner zastupaju misao »stvarnosti«, ističući time pravo predmeta. Rad je potom »sachgerechte« obrazovno sredstvo za racionalna dobra. Umjetničko i estetsko obrazovanje ne može da se stekne na putu racionalne duhovne djelatnosti. Estetski doživljaj iz kojeg nastaje sve umjetničko obrazovanje izlazi iz iracionalnih dubina, koje se ne dadu razumom shvatiti te niti duhovnim radom iznuditi. U cijelom uzgojnom i obrazovnom radu stoje ravnopravno jedno pored drugoga: »Arbeit, Spiel, Genuss und Feier.« U uskom krugu školskog uzgoja ipak će uvijek prevladavati rad. Napominjemo da Sturm i ovdje u prilog svojeg iznašanja »granica« u svakom reformatorskom pokretu uzima ono što je najekstremnije. Međutim, košto smo u svoje vrijeme istaknuli, ovo su dvije komponente koje u svojem ublaženom idejnom naziranju i odmjerenom obliku ulaze u sastav radne pedagogije.

Ove reforme, skoro sve, oštro su se oborile protiv: škole. Borba protiv intelektualizma bijesnila je najžešće na onom mjestu, gdje se cijenio i njegovao razum. Škola je trebala da se oslobodi okova običaja i da se stavi sasvim u službu unutrašnjeg čovjeka. Pravo i istinito obrazovanje jest neprisiljeno i slobodno samorazvijanje, koje jedino treba da škola stvara ili da pomogne stvoriti. Zapt, prisiljavanje sviju vrsta ne smije da više dobije svoje zavičajno pravo u školi. Na sve ovo ističe Sturm: da je škola u svako doba i u cijelom svijetu imala jednu objektivnu funkciju u kulturnom životu, te zato i ova »stara« škola jest i u sadašnjosti i najbližoj budućnosti neophodno potrebita. Dužnost je, da se mladež cijeloga naroda oboruža znanjem i vještinama, bez kojih se ne može voditi borba za opstanak. Još uvijek vrijedi to da se pojedinac mora uzgajati za pravog člana i da se uvede u predodžbeni svijet narodne zajednice. Sve ovo dovoljno smo na raznim mjestima isticali. Podvukli smo, pored drugoga, da u zamaranju i napornom radu treba da dijete osjeti da je takav zapravo rad svake socijalne jedinice, što čeka i djecu poslije škole. Upravo složenost i izdiferenciranost savremenoga života iziskuje i te kakovo duhovno i praktično oboružanje i na tome gledištu, kako smo naglašavali, stoje ponajglavniji radni pedagozi. U ovoj strastvenoj borbi oko škole, nastavlja Sturm, očituje se opet subjektivistično shvaćanje, kojim su tako ispunjeni mnogi reformatori, a ne manje živi uvjerenje, da objektivno ima da služi subjektivnome. Mi vidimo kako iz pokreta radne pedagogije nastaje zahtjev »stvarnosti«. Vidimo kako nas kritično posmatranje pedagogije »vom Kinde aus«, dovodi sve to jasnije do suprotnog pola, a to je jedan uzgoj upravljen na vrednote i na kulturu. Vidimo da misao zajednice nas neizbježivo dovodi do misli jedne zajednice koja se podređuje objektivnim vrednotama. Ne nastaje prava čovječnost tamo — to smo upravo posebnim akcentiranjem više puta ranije ustvrdili — gdje se čovjek ograničuje samo na svoju unutrašnjost, već tamo gdje on stvara i oblikuje djela od objektivne vrijednosti. Ne bezuvjetno afirmiranje svoga ja, već svijesno ograničenje pod okolnostima odricanja, dakle »slobodno potčinjavanje zajednici« kako je već napomenuto. Mi nužno dolazimo do sinteze obiju centralnih pojmova: centralnih idejnih pokreta: ličnosti i zajednice. Ličnost nije samo član, već treba da bude autonomni član u zajednici. Ličnost mora da stremi k idealiziranju zajednice i prema ostvarivanju ideje društva. Odnos ličnosti i zajednice, individualnog i socijalnog, i u više navrata o toliko podvlačenoj sintezi i harmoniji, o službi vrijednosne ličnosti u vrijednosnoj zajednici, mi smo upravo kao bitnost i jednu od osnovnih misli našega rada na više mjesta iznosili i naglašavali. Na taj se način, završava Sturm, ukida stara opreka individualne i socijalne pedagogije. Njihova opreka postaje zajednički rad. Sinteza je teoretski izvršena. Praksa će slijediti.

Sve ove »granice« koje smo tokom našeg raspravljanja i mi stalno označavali, sva ograničenja, pretjeranosti i ekstremnosti idejnih poticaja, koji se kondenziraju u pedagogiji rada, o kojima je bilo govora, kao i izmirivanje opreka stare i nove škole, već su mnogi pedagozi intuitivno predosjećali. Izgleda nam, što smo već naveli, kao da Sturm nekako upravo traži najoštrije tačke kako bi ih mogao tupiti. A takovih oštrica u velikoj mjeri nije možda mnogo niti bilo, pa sve da su i postojale nisu posve neuračunljivo prelazile preko općih težnja obrazovanja, preko izvjesnog totaliteta i neke harmoničnosti uzgajanja. Kolikogod šu, dakle, pojedina pedagoška gesla i suviše trubljačka, pa uslijed prevelike oštrine i reskosti glasa za

naše uši, koje teško podnose najjače »fortissime«, slabo podnošljiva, ona su zbog svojeg gromkog glasa u toj mjeri privukla pažnju, te je interes za ova pitanja rapidno, stalno i sve više rastao. U povodu toga nastajale su uvijek nove i nove težnje, nove i nove borbe. Drama je rasla do kulminacije i nužna katarza pravovremeno nadolazi. Ali ovdje treba da se pitamo: Zar bi i jedan, pa i najekstremniji pedagog mogao mimoilaziti faktor dispozicija uopće kao i ne voditi računa o lošim dispozicijama, koje bi u smislu »libertinske« pedagogije, po principu nekog »apsolutnog« spontanog i slobodnog razvitka sviju sila na taj način i indirektno pospješio njihov razvoj? Dalje: zar mnoge težnje nekih radnih pedagoga nisu upravljene čistoći u produhovljenosti »rada«? Zar nisu principi »erleben-verstehen« o kojima smo raspravljali, na poseban način donekle u stanju da zadovolje možda i najapstraktnije naše funkcije, pa da se tako uzdignu i u sferu iracionalnosti. Ne bi, eto, možda valjalo i u postavljanju »granica« biti na njihovim krajnostima! Konstatiramo, međutim, da upravo u povodu navedene borbe niče nepresušivo bogatstvo pedagoške literature, kojim se ne može mnoga nauka našega vremena pohvaliti. I to upravo literature koja obrađuje probleme radne pedagogije. Ovo je bogatstvo obilježeno duhovnim velikim dvobojima kroz zadnja dva decenija, te je ideološki problem radne pedagogije pertraktiran sa velikim oduševljenjem, i kako smo to vidili, sa mnogo vjere, sa mnogo, upravo fanatičnog vjerovanja u uspjeh. Prešavši sve oluje, prešavši Scyllu i Harybdu, nalazimo se sada u »luci spasa«, u smirivanju, u izgladivanju. Prvobitna borbenost, oštrina u napadajima na »staru« školu (Mi smo ovaj naziv uvijek stavljali u navodnike, jer smo se u razmatranju spomenutih pitanja priklanjali uvijek evolucionom gledištu jedne pomirljive i da tako kažemo »srednje linije«), koja je, uostalom bila i dosta opravdana, jer bi inače do pokušavanja i započimanja reforma sporije i teže dolazilo, popušta i polako se stišava. Dolazi se do spoznanja da Herbartova i radna pedagogija nisu upravo krvni i nepomirljivi neprijatelji. Što više kušalo se je još 1911 g. da kaže kako je uopće nezgodna antiteza: radna škola — škole učenja, što je već Rismann ovako označio: Suprotnost škole rada ne označuje škola učenja, jer i ona hoće da daje znanja, ni škola, koja u obrazovanju intelekta nalazi glavni dio svoga pedagoškog cilja, jer i ona priznaje njegovu punu važnost. Njena se suprotnost nalazi više

u školi slijepog autoriteta, koja nastoji da gojenca u svome razvitku formira utjecajem iz vana. Radna škola, oprečno tome, teži za slobodnim razvitkom djeteta pomoću samorazvijanja sila koje se u njemu nalaze. Na weimarskom kongresu 1926 g. u atmosferi i razrožnoj pedagoškoj situaciji došle su u oštar sukob dvije oprečne tendencije u znaku postavljanja ili nepostavljanja »granica« novoj pedagogiji. O tom je kongresu dr. Matičević, među ostalim, iznio: »Pedagogijsko se mišljenje kraj svega vrijenja staložuje, staro i novo se asimiluje, krajnosti se izgađuju«. Pedagogijski »ekspresionizam« u koji su pali mnogi odlučni reformatori, koji u obrazovanju nalazi samo razvoj »unutrašnjih« sila, razvoj po imanentnom zakonu — wachsenlasen, — nije prihvatljiv kao što nije ni onaj drugi, kaže se, i »impersonalizam« u koji je pala pedagogija, što je stajala pod utjecajem intelektualizma u vjeri da se proces obrazovanja odvija poglavito preko razuma, a koji drži da je ličnost rezultat proračunljivih obrazovanih akata. Litt (Führen oder Wachsenlassen) čijim riječima završavamo ovo naše raspravljanje, kaže: U vodstvu, svjesnom odgovornosti, ne zaboraviti pravo koje pripada razvojnom životu iz vlastitih pobuda, a u drugu ruku ustrpljivom dopuštanju slobodnoga rasta ne zaboraviti dužnosti na kojima se osniva smisao odgojnoga djelovanja«. Eto tu je, izgleda, pravi oblik pedagogijske umjetnosti, u toj sintezi nalaze izvjesne idejne komponente radne pedagogije svoje ostvarenje.

Nešto o pedagoškom emocionalizmu

Da bi ponešto upotpunili naš pregled novog reformnog nastojanja, napomenućemo na koncu nešto iz najbližih dana. Izrazuje se u posljednje vrijeme otvorena bojazan da pedagoški voluntarizam koji kuša, da tako kažemo, zamijeniti intelektualizam, uzevši to dakako najopćenitije, ne respektira dovoljno, kako veli Zjenjkovski (Ruska škola — Prag 1932) čuvstvenu stranu ljudske prirode. Iako omladina izlazi iz škole sa nizom znanja i navika, ona je ravnodušna prema svome radu, bez stvaralačke snage i inicijative. Ličnost je nivelirana i u život se odlazi bez oduševljenja, a individualnost se ispoljuje u sitnicama, a ne u pravom stvaranju. Škola razvija intelekat, razvija aktivnost, a emocionalna sfera, u kojoj se nalaze glavne sile duše, u kojoj se sakriva sva naša stvaralačka energija i koja proživljava ozbiljnu krizu u školskom periodu, zahtijeva veću

zaštitu, jer emocionalna sfera ima glavni i centralni položaj u duši, čije zdravlje i bolest uslovljava zdravlje i bolest svega našeg bića. On dalje kaže, da je zaštita emocionalnog zdravlja i utjecanje na normalno razviće i cvjetanje našeg emocionalnog života, osnovni zadatak škole. Pedagoški emocionalizam nije sentimentalizam i zahtijeva da sve ostalo bude drugoga reda i ovome da se saobrazi. Škola mora biti tako zasnovana da pomaže omladini u osnovnom, da štiti i razvija emocionalnu sferu duše, razumije se, nikako ne isključujući zadatke potpomaganja razvića intelekta i volje, koji dolaze na drugo mjesto. Neka razviće intelekta i bude cilj, a zaštita i ojačanje emocionalnog života sredstvo, pa i u takvom shvatanju stvari, pedagoški intelektualizam gubi svoje mračne strane. Zjenjkovski, negirajući idilično shvatanje našeg bića, ideju harmonijske strukture ličnosti, njenog harmoničnog razvića, a ističući organsko jedinstvo naše ličnosti, u kome kao i svakom organizmu postoji hijerarhična struktura, gdje jedne funkcije imaju osnovno značenje, određujući to mjesto u vodstvu emocijama umjesto pedagoškog voluntarizma, stavlja na prvo mjesto pedagoški emocionalizam. Ističe, da sa stvaralačkom jezgrom naše ličnosti, s njenim stvaralačkim silama u najtješnjijoj je vezi emocionalna sfera od čijeg zdravlja i bolesti zavisi, ne samo naša fizička ravnoteža, već i produktivno djelovanje. Stoga se zadatak škole nalazi dakako ne u sentimentalizmu, ne u kultu osjećanja, već stavljanjem u središte odgoja čistu i nepatvorenu emocionalnu sferu. Pedagoški intelektualizam, veli, mora se odbaciti, ali mi smo svijesni svih teškoća, koje padaju na školu, koja se odriče pedagoškog intelektualizma i voluntarizma; jedno pokoljenje ne može stvarno riješiti problem škole i cjelokupnog uzgajanja.

I ovo, eto, ako ga smijemo nazvati, najnovije gledište: pedagoški emocionalizam javlja se u nizu težnja za ozdravljenjem i svoje težište postavlja na najsuptilniji organ: na srce. Možda će tu i ležati jedna zamašita spasonosnija misao. Mi smo je kroz cijeli rad, negdje među recima, a negdje izrazito, iako u drugoj formi, stalno isticali. Zar nisu svi naši navedeni primjeri okrutnosti i moralnog kala posljedica apsolutne otsutnosti i hladnoće srca? (Zar nije na pr. vrhunac »čuvstevnosti« kad stotine i stotine promatraju mučenje i kidanje jednog epileptičara, a da se niko ne trgne za pomoć.) Stoji vječito pitanje: odabiranje najboljeg puta da bi se čovjek razvio u vrijednosnu ličnost za službu u socijalnoj vrijednosnoj zajednici.

DODATAK

Zaključne riječi

Izvan svake je, međutim, sumnje, kao što smo to u drugoj formi već isticali, da je sinteza intelektualizma, voluntarizma i emocionalizma ona točka, na kojoj se imadu sastati sve težnje, svi uzgojni ciljevi i zadaci. Emocionalizam bi pak morao biti dominantan i u stalnoj prevagi. Ali je isto tako izvan svake sumnje, da je ta sinteza neka najviša, ako hoćete i gotovo apstraktna tačka onog polja koje obrađujemo sa najidealnijom namjerom i svrhom, onaj idealni zenit prema kojemu su upravljene sve naše želje i sva naša duhovna nastojanja. Cilj težak, dalek, gotovo nedostižan! »Ne mislimo da se radom jednog pokoljenja može stvarno riješiti problem škole i uzgajanja«. Zaista! Ko zna kolika će pokoljenja proći da se ostvari najviši, najidealniji cilj? Rekosmo, gotovo nedostiživ cilj! Ali on treba i mora postojati! Treba da postoje pa makar i nedostiživi, nikad eventualno u cijelosti ostvarivi najviši ideali, te vječne žiže, vječna svijetla. Ideje su prema jednom gledištu vječne, nepomične i nezavisne od utjecaja vremena i prostora. Te zapaljene uvijek goruće luči, upravo snagom svoje neugasivosti, vječnosti, a možda čak i snagom nedostiživosti, služe kao stalni potpirači i potstrekači našega nepretrganog teženja za nečim boljim i ljepšim, višim i duhovnijim, pravednijim i moralnijim, za onim što pedagozi, košto smo vidjeli, na mnoge i različite načine prema tolikim potrebama i okolnostima formuliraju. Pedagogija rada, kako smo to više puta naglasili, tražeći pored ostaloga sintezu između individualnog i socijalnog, postavlja uzgojni cilj u: personalizmu koji teži da izmiri oba protivna pola. »Osobnost je po mogućnosti što savršenije — u dobru i k dobru zajednice — razvijena individualnost, koja će i neumorno djelovati u službi zajednice«, veli Z. Köhler (Sistematski prikaz reformnoga pedagogijskog pokreta u primjeni na naše narodne (napose seoske prilike. — Napredak 1—2 g. 1934) i nastavlja: Idealan čovjek Euckena, estetski čovjek Webera, moralni čovjek Foerstera, prirodni čovjek Haufea, državljanin Kerschensteinera kao i onaj Sprangera nalaze se pojmovno povezani u ovako shvaćenoj osobnosti«. Ovakav, dakle, vrhovni uzgojni cilj postavlja pedagogija rada sada, u nama najbližem vremenu. Drugim riječima, drugim akcentom, to smo već ranije napomenuli. Iako možda u drugom obliku, pedagogija pozna mnoge slične ciljeve i u

svojoj bližoj i daljoj prošlosti, pa bi, prema tome, mogli čuti i prigovor da u suštini to nije nikako novi cilj. Ali konstatacije ovakove prirode nisu ovdje bitne! Treba da postoji, rekosmo, neugasiva i neprekidna želja za nečim najvišim i najljepšim. Vječni oganj treba stalno potpaljivati. U skladu s vremenom, životnim potrebama, društvenim razvojem i potkrepljujući naučnim rezultatima savremenosti, treba uvijek i bez stanke uzgojni cilj dizati na sve viši i opet viši pijedestal. Iz tih razloga moraju nužno slijediti i njegove novije, što bi se moglo reći moderne i savremene, pojmovne formulacije i definicije koje dakako i kraj razlikosti pojedinih pedagoga, mogu imati i najviše dodirnih tačaka. Mi smo u tom pravcu iznijeli mnoge težnje, mnoge ideje, mnoge uzgojne teleologijske zasade. Bitno je, međutim, u ovom odlučnom i presudnom problemu nešto: drugo. To drugo smo isto tako u toku rada više puta svojim načinom pripominjali. No u zaključivanju ovih naših redaka i to ćemo ovdje bolje podvući. Nismo naviknuti, a niti ne smijemo, pa i nećemo, ma što se inače mislilo, zatvarati oči pred, nažalost, neoborivim činjenicama, Eto postavljamo jednostavno pitanje: Jesu li i na koji su način toliko lijepe napominjane uzgojne ideje, krasne misli, koncizne, pune i sadržajno upravo granitne, ostvarive ili utopističke. Zvuče li samo blagoglasjem jedne velebne harmonije najsavršenije teoretike, ili njeni akordi nalaze u praktičnoj životnoj zbilji potpunu, djelomičnu ili nikakovu akustičku prijemljivost? Koliko je, dakle, i što je moguće realizirati? Da samo malo pogledamo u lice stvárnosti! Ako se sjetimo naših uvodnih misli, gdje smo ne bez potrebe, već s razlogom da možemo pokušati ma i neznatnije izvršenje sadanje aplikacije, iznijeli svu zapletenost, svu moralnu baruštinu našeg vremena, pitamo se: je li možda u radnoj pedagogiji, smirenoj i riješenoj svih krajnosti, nađen toliko traženi oblik i cilj uzgajanja? Je li, međutim, moguće uopće davati svršene i definitivne sudove, pedagoške sadašnjice. Suviše smo sami u krugu ovoga doba, suviše smo u samom tom vremenu, te niti imamo dosta pogleda, a niti potrebne objektivnosti da odgovorimo na ovo pitanje. Kraj sve neizmjerne težine usudićemo se ipak nešto kazati, daleko od svake pomisli da će to biti ni tačno, ni pravilno. Eto: naša su subjektivna gledanja u ovome pravcu vrlo crna, vrlo pesimistična. Kriza! Svima i previše banalna riječ. Kriza u svemu i svuda. U kulturi srca i duša naročito! »Kultura je za modernog čovjeka religiju učinila problematičnom, ali je religija opet otkrila svu problematičnost kulture« (Kršć. šk. — već spomenuti članak Dr. Matičevića). Mnogo, vrlo je mnogo time rečeno! I kraj najvećeg našeg vjerovanja u moć i snagu ideja, kraj najvećeg ushićenja za vječni oganj, vječnih istina ne možemo se otrgnuti od činjenice, da se pedagogija ne može dijeliti od ekonomske strukture društva i političkog socijalnog stanja svoga vremena. Ova uzajamnost pedagogije sa sveukupnim životnim manifestacijama kulturna čovjeka, dokazuje da se aplikacija pedagogije na nužni način izvodi iz različnih socijalno političkih prilika, iz konstelacije životnih pitanja i društvenih odnosa. Mi smo za ovu misao naveli mnogo historijskih dokaza, a treba li reći daje to navlas isto i jednako i u današnjem vremenu. To znači da škola nije samo djelo pedagogijskog razmišljanja, već i u prvom redu, danas i uvijek i djelo političke nužde, gdje se odrazuju specijalne prilike pojedinih državnih organizacija, tim više što upravo škola preuzima najznatniju zadaću u izgradnji novih, savremenih, državnih ideja u svijetu. Na osnovu svega ovoga i već naglašenog principa, da od društvene strukture ovisi, bez obzira na inače vječne težnje vječnih istina, svaki odgojni sistem, moramo doći do zaključka, da svi pokušaji i napori radne pedagogije u svom ideološkom naziranju u sebi i po sebi, upravo neuporedivo ljudski, možda čak »savršeni«, koliko je ta savršenost uopće moguća, ne daju i neće na žalost dati željene rezultate. Jer na pr.: »Doklegod najviše obožavamo one kao junake, koji su ubili najviše ljudi, ljubav za divljenje sama po sebi ne može biti ravnomjerna dobrom životu« (Bertrand Russell: O odgoju djece — prijevod od Dr. Čepinca). Doklegod u školskim udžbenicima pojedinih zemalja stoje pregršti uvreda i blaćenja ostalih naroda, dok se u školama održavaju sedmični satovi mržnje, protiv drugih naroda, dok se u školama omladinu opaja idejama o superiornosti jednog, a o inferiornosti svih ostalih naroda, što da od toga očekujemo? Dok se u osnovnim školama formiraju bojovne organizacije uz pjevanje himne bombama i bodežima, što da se očekuje? Dok paradnim konferencijama o međunarodnom bratstvu, itd. itd., slijede stalni izumi eksploziva i otrova, koji se kani staviti u »službu«, dok je društvo u većini onakovo, da ne ponavljamo, onakovo kakovo smo ga u uvodu prikazali, što da očekujemo i čemu da se nadamo? Dok sto ljudi jedne mornarske posade baca u sredini Oceana u more jednog radnika, koji se zbog nezaposlenosti uvukao na brod, da bi se kra-

dimice dočepao do »obećane« zemlje da zaradi komad kruha, što da očekujemo? Dok jedna dama u kafani u otsutnosti svakog i najnižeg socijalnog osjećanja baca siromašnom i bosonogom djetetu kraj najveće studeni u oči čašu vode samo zbog toga što je smetana molbom za milostinju, što da očekujemo? U Argentini i Sjevernoj Americi »pretičak« pšenice polijevali su katranom i time ložili peći, pa su tako uništili 6 milijuna vagona žita. Dok čitavi veliki dijelovi svijeta, kao Kina, gladuju, bacaju se milijuni metričkih centa pšenice i kafe u more, spaljuju se milijuni bala pamuka, a u Australiji se ubija 800.000 ovaca samo da tome poraste cijena, kao što smo to već u uvodu spomenuli, što da očekujemo i čemu da se nadamo? U srednjoj su Americi pustili gomile »suvišnoga« krumpira i voća da gnjije za đubre. I zar je potrebno da navodimo i nabrajamo još stotinu i tisuću drugih primjera? Kod svega toga mora da se pitamo: hoće li i može li radna pedagogija kraj svih svojih i najidealnijih težnja da mnogo učini, da u mnogome doskoči? Ovako u pokušajima! Ona se istina trudi i to svojski i mnogo se trudi da mnogobrojnim pokušajima izvođenim s velikim samoprijegorom i požrtvovnošću, pridonese svoj obol podizanju čovjeka i ljudske zajednice, ali na žalost kakovi su rezultati! Istina ovdje treba da se kaže, kako se ona prije svega nalazi u prvom stadiju svoga stvaranja, kako ona zapravo u mnogome još i nije provedena. Osim toga moramo napomenuti da svi pokušaji pretstavljaju samo nešto idealno od najidealnijeg, nešto što je daleko od onog listinskog i zbiljskog života u kojem se nalaze milijuni i milijuni djece i školske omladine. Može se dapače kazati da se mnogobrojno eksperimentiranje u ovome pravcu vrši samo na izvjesnim pokušajnim stanicama pod najidealnijim okolnostima i najboljim uvjetima. Ali kod toga moglo bi se čak i pitati: Koliko je ova artificijelnost ovih stanica u izvjesnom neskladu s efektivnim i stvarnim životom? Nisu li to samo neznatne oaze u nepreglednim i neizmjernim saharama. No, međutim, ko ne želi da to budu takove ambulante iz kojih će se prenositi na sve strane djelotvorne i efikasne lijekove za liječenje našeg, kako smo to kazali, od škrleti oboljelog planeta. Mi u praksi nismo vidili ovih model-stanica i oaza, pa nam je nemoguće nešto o tome kazati, ali u neugasivoj težnji za unapređivanjem i dizanjem čovječanstva vjerujemo u njihovu pozitivnost. Mogli bi, kad nas se u tome ne bi htjelo krivo suditi, poći i nešto dalje! Odakle i zašto takav moral, etika i takova socijalna kaljuža?

Tu bi zašli i suviše predaleko i suviše preko okvira našega rada. Ali pogledaćemo samo nekoje brojke i statistike! Ženevski međunarodni ured nabrojio je da u 25 država u svijetu imade preko 30 milijuna besposlenih, koji sa svojim članovima obitelji čine otprilike 100 milijuna stanovnika bez ikakvih životnih uvjeta. A da je ta statistika upotpunjena sa svih strana svijeta, koju bi i kakovu visinu dostigao taj kobni i potresni broj? Kolike bi pak desetke milijuna napose seljačkoga svijeta morali k ovome pribrojiti, u kojemu imade toliko bijede i čiji je standart života, gotovo da kažemo, ispod najminimalnije prosječnosti. Te bi se brojke popele do neizmjernosti. Jer zaista, kakav je, recimo, životni standart onih koji u jednom sandučiću nose dvadesetak kg grožđa na udaljenost od 20 sati pješačenja po teško prohodnom i strmom putu, da onda to grožđe prodadu po cijeni od 2—3 din kg i to uz poznato moljakanje i zaklinjanje, a i cijenkanje kupaca?! Ili nešto takova i tome slična! Nema, dakle, samo žrtava strojeva i ljudi već i drugih žrtava prirode i prilika! Je li uopće potrebno da navodimo daljnje primjere, bezbrojne i beskrajne? Zašto da duljimo? Ne pripada, rekosmo, u okvir našega zadatka da ovo pitanje dalje raspredamo i da kirurškim nožem seciramo kao i da potražujemo sve uzroke ove zlogube bolesti. »Svu zemaljsku kuglu, — veli Dr. Bakšić — (Obnova socijalnog poretka) pritisle su teške nevolje i bijeda. Milijuni nemaju kruha. Milijuni životare bosi i goli. Milijuni uzdišu i plaču zbog nepravde svijeta. Mržnja goni stalež protiv staleža, ubojito oružje sprema država protiv države«.

Imamo eto, nepregledne milijune ogoljenih, niz strminu tolike bijede, u stravu i očaj gurnute mase, koja je užasnuta nad ovim paklenskim udesom. Bez bojazni da pretjeravamo s pravom se pitamo: Što i koliko može tome pedagogija rada, aktivna, djelotvorna, funkcionalna pedagogija da pomogne i doskoči? Zlom kobi išibana djeca ovih milijuna obitelji, životnim jarmom formirani njihov mentalitet, je li moguće transformirati? Osim toga, a čak i bez obzira na to, što čine i što će moći učiniti škole u kojima sama djeca nailaze na toliko mnogobrojne suprotnosti i na upravo drastične oprečnosti. Dok jedno dijete treba da prevaljuje 7—9 km dnevno, bosonogo, vjetrom i kišom tučeno i napola gladno, drugo na izlazu iz škole čekaju sa šalovima i kaputima, kišobranima pa čak i kočijom ili autom! Dok jedno u razredu za vrijeme odmora u najbolju ruku vadi iz poderanog džepa komadić crnoga, najcrnjeg, suhog kruha, drugo

se čokoladom, maslacem i drugim nečim takovim pretovaruje! Kakove efekte imadu mnoga naša estetsko etička štiva i tolike moralne pouke? To nam je valjda i predobro poznato! Mogli bi s dugogodišnjim iskustvom, vlastitim kao i mnogih drugih, nefaljeno potvrditi! A i dokumentiranim bi primjerima mogli to posvjedočiti. Ali ostavimo! Ako još uzmemo kako mnogim školama manjka i drugih uvjeta i uslova: slabo snabdjevene, bez didaktičnih sredstava i pomagala — u nekima sama djeca moraju kupovati kredu i spužvu — prenatrpani razredi, nehigijenske prostorije, itd., itd., onda nas nikako ne smiju čuditi rezultati na koje mi ovdje ciljamo. Koliko pak — to nećemo posebice naglašavati — imade propusta i griješaka i u našem radu, u nama samima. Kakovo djelovanje imadu eventualni nepedagoški postupci na moralno formiranje učenika? Savjest je — na to treba bez prekida upirati — najveći životni zakon, rekao je jedan od najvećih svjetskih mislilaca, veleum iz Jasnaje Poljane.

Ali da završimo! Analiza današnjice ljudskog društva, kruta i oštra, koju smo u početku rada iznijeli, a sada novim primjerima osvijetlili, otkrila nam je zaista toliko glibavu kaljužu u koju kao da čovječanstvo dnevno sve više i više upada i ponire. Pesimisti bi rekli: »To je ona obična pojava kulturne povijesti čovječanstva, iz koje se izvodi, da uporedo s napretkom same prosvjete ide nazadovanje moralne snage pučanstva«. (Lj. Dvorniković: Uzgojna ideja u kulturnoj povijesti čovječanstva). No i bez obzira na ovu konstataciju, koja se ne mora primiti — mi smo i ovu misao ranije dodirivali — jasna je činjenica, da stojimo pred jednim najstrašnijim ponorom i bezdanom, u prvom redu u jednoj socijalnoj kloaki, punoj antipodnosti i antiteza, socijalnoj neuravnoteženosti u kojoj se čuje i vidi grčenje i savijanje od boli i neprekidni vapaj za pravdom. Proživljavamo — veli naš učenjak T. Maretić — strašno vrijeme, kakvome će malo biti jednakih u historiji evropskog ljudstva. Vrijeme je naše strašno, osobito zato, što uzrok svemu zlu ne leži izvan nas nego u nama. Danas ne treba da Europa strepi kao nekad od divljih horda Huna, Avara, Turaka, Mongola, već ona treba da strepi sama pred sobom poradi svoje moralne pokvarenosti, koju prijatelj čovječanstva vidi na svakom koraku, kad motri javni i privatni život, bilo pojedinih ljudi bilo različitih skupova«. (Nastavni vjesnik). Uz svu lisičju lakomost i gramzljivost

za gruba materijalna dobra, moralnu pokvarenost, u prvom redu nenadkriljivu sebičnost u težnji zadovoljavanja panegoizma pod svaku cijenu, postoje u najvećoj mjeri sibirskom hladnoćom obuzeta naša srca, nepristupačna, začepljena i gluha za tuđe boli i patnje, uzdisaje i stradanja. To je po svoj prilici ključ našeg vremena! To je, izgleda, ključ kojim smo se najčvršće zabravili u betonsku i najdeblju željeznu čahuru. Izoštravanje najvećih maljeva za njeno razbijanje, jedno je od prvih zadaća ispravnog socijalnog uzgajanja. Stoga kraj svih obzira do pojedinca, do čuvanja individualnosti i slobode, najjača, najdominantnija karakteristika novoga uzgajanja mora prije svega biti: socijalna. Još jedanput i ponovno: socijalna.

U nama, istina, leže ukorjenjena tolika zla! Ali kako i odakle su došla? Kako i na koji su se način uvriježila i razvila? Koliko se, eto, pitanja pojavljuje u koja mi ne možemo ulaziti? Ali kakvogod stanovište zauzeli i kakogod rezonirali nećemo se, pored ostaloga, moći oteti jednoj misli koja nas bez prekida podržava: Moralno etička gnjilež u jednom svom, možda i većem dijelu, posljedica je gospodarske nejednakosti, ekonomskog neravnovjesja i uopće nepravedne i nesocijalne strukture ljudskog društva. U tome leži najveće zlo. To je izvor svih daljnjih i toliko puta već navedenih teškoća i očaja. I sva pedagoška, i najidealnija, košto smatramo da su nastojanja radne pedagogije, bojimo se neće, na žalost, imati velikih uspjeha. Doklegod se u čovječanstvu ne stvore bolji i snošljiviji uslovi u gospodarsko ekonomskoj strukturi društva, doklegod se ne stvore koliko toliko ljudskiji, humaniji odnosi u pogledu socijalne pravde, dotle će i moral i etika i škola i uzgoj sporo, teško i slabo napredovati.

Još nešto! Zabacujući gledište koje u djetetu vidi simbol nevinosti, Rousseau-ov idilizam, koji u njemu vidi samo čistoću i dobrotu, ali i Kantovu ideju »o radikalnom zlu« kao i Sully-jevu misao, koji kaže da je dječja duša u početku »neutralna«, u moralnom pogledu, prihvaćena je poznata i znanstveno dokazana ideja o psihičnoj nasljednosti, o nekim dispozicijama, nekim naklonostima s kojima dijete ulazi u svijet. »U duši djetinjoj — veli Zjenjkovski (Psihologija djeteta) ima urođenih kakvoća i osobina izvjesnih psihičkih naklonosti i težnji kako u dobrom tako i u rđavom smislu. Naravno da sve to ide uporedo sa čistoćom duše dječje, što znači da dijete nema nikakvog lukav-

stva ni podmuklosti, da je uvijek neposredno, iskreno i prostodušno. Ali ko poznaje djecu, taj zna kako se rano budi kod njih baš lukavstvo. Velik i rđav utjecaj vrši naravno naš socijalni život, sa tako mnogo svojih laži, konvencija i neiskrenosti.« I mišljenje Sully-ja, jednog od najboljih pisaca dječje psihologije nije osamljeno. Treba podvući riječi: u moralnom pravcu! (neutralna). Odbijajući to mišljenje ono se katkada ponovno nameće. Istina, mi moramo optimistički vjerovati u dječju dušu i čovjeka uopće, jer bi inače unaprijed na naš rad negativno i posve skeptički gledali. Ipak, sve da i nije prihvatljivo mišljenje o »radikalnom zlu«, moramo svim dosadašnjim teškoćama i tolikim gotovo nesravnjivim zaprekama za valjano odgajanje dodati u pojačanom tonu poznate činjenice. Rano se, naime, javljaju i lošim kućnim odgojem udvostručuju negativne crte dječjeg duševnog života. Egoizam raznih pojedinaca, familijarni egoizam i razni egoizmi druge vrste i druge prirode podjaruju svijesno i nesvijesno, direktno i indirektno »svetost« egoizma kao takovog što se sve snažno odrazuje u duši djetinjoj. Toliko rđavi uplivi, nepovoljni životni faktori, niz loših okolnosti, negativno utječu još u ranom djetinjstvu, tako da smo skoro stavljeni pred činjenicu većeg broja dječjih negativnih crta, pred veći cvijet zla i rđavih težnji, negoli pozitivnih i dobrih naklonosti u moralnom pogledu. Sve ovo dodano i prisajedinjeno svim ranije navedenim mnogobrojnim zaprekama izlazi, da se sve više zamršuje i komplicira i onako mučna, ali uzvišena misija i zadaća uzgajanja, čije vršenje, radi svega toga, na časni poziv odgajatelja, postavlja najteži zadatak, što je poznat čovječanstvu. Kolika je onda svijest, sposobnost, ljubav i požrtvovnost potrebna za ono što je tako uzvišeno, ali i apsolutno najteže. Pred koliko, dakle, složenih, mnogostrukih, heterogenih postavljenih pitanja i zahtjeva stoji tako divna i toliko svijetla ideja uzgajanja? Ali u vezi s time moramo, iako nam je mučno i nelagodno primijetiti: Koliko nas je ovdje u jednoj idiličnoj zabludi? Do koje mjere i koliko računamo s udjelom i neumitnim uplivom svih toliko nejedinstvenih i negativnih faktora na naš uzgojni i školski rad? Mi o tome nema nikakove sumnje, drugačije radimo nego što se, recimo, u mnogome do sada radilo. U mnogome slijedimo upravo principe radne pedagogije. Rukovodimo se njenim idejnim osnovama i metodama. No znate što u većini slučajeva postizavamo: sve, osim jednoga. Sve: aktivnost i samoradinost makar i do najvećeg stupnja,

slobodu i samostalnost u radu, koja se osniva na principima dječjeg doživljavanja, principu interesa, aprecepcije, spontanog razvijanja dječjih snaga, samostalno zarađivanje znanja! U najpovoljnijim prilikama, uzmimo da sve to postizavamo. Možda još i više i bolje! I nema dvojbe da je takav rad djeci zanimljiviji, bliži i da konkretnost i zornost dolaze tu do potpunog izražaja. U tome se ujedno služimo svim sredstvima i izražajnim oblicima rada. I odnos između učitelja i učenika prisniji je i intimniji! I dječja se radost prilijeva čitavom obukom! Pa iako u svim tim elementima imade više i odgojnog djelovanja nego možda dojakošnjim načinima školskog rada, ostaje još istina samo jedno, ali to jedno je kapitalno. Sumnjamo da se to uglavnom zadovoljava i da se ostvaruje. Ne bi trebali ni da kažemo što je to: jednoć! I kraj zadovoljenja većeg broja, u najsretnijim slučajevima, principa radne pedagogije, glavni ostaje u većini slabo ispunjen i slabo izvršen. To je, vrlo jednostavno rečeno princip odgojni, u jednom najdirektnijem smislu ove riječi. Duh, duhovnost, unutarnjost, su prvenstveno odlučujući, personalizam u svojoj najpozitivnijoj emocionalnoj ekspanziji i socijalnoj manifestaciji, a manje ono vanjsko i sve drugo. »Čuvajmo se, veli Spranger, svake pedagogije, koja miriše po tehnici i rutini«. Ne zadovoljavamo, dakle, kolikogod mi živjeli u toj dobronamjernoj iluziji, jedan od temeljnih principa radne pedagogije, mogli bi reći i samo: pedagogije. I tamo gdje su i mnogo povoljniji uvjeti ovaj osnovni princip ostaje skoro utajen, slabo vidljiv i gotovo neopipljiv. To bi s toliko primjera mogli ilustrirati i potkrijepiti. Uostalom na sve to tuže se svi nastavnici! Nastavnici svih škola i kategorija. To su gole činjenice. I kolikogod mi i škola, sistem i program — možda su pretjerani sport i rekordomanija koja počinje među učenicima prevladavati i posljedica težnje za sve većim značenjem koji im se daje na štetu, recimo, smanjivanja filozofije — snosimo odgovornost, daleko možda manju negoli što se misli, u svojoj većoj percentualnosti krivnja u ovom pogledu stoji u svim drugim toliko puta označenim silama i faktorima. U životu i njegovim prilikama, u društvenim okolnostima i odnosima, društvenoj organizaciji i socijalnoj konstelaciji i strukturi ljudskog društva. Zmija koja se usjekla u njedra ljudi socijalnog je podrijetla. Socijalna lokva puna kužnih bakcila koji prenose i uvećavaju bolest svijeta, ima mnogo dubljih uzroka, koje mi ovdje ne možemo potanje ispitivati.

Moglo bi se uskliknuti! Ali zašto i čemu taj pesimizam i zašto govoriti sa skepsom o uspjesima radne pedagogije, kad se zapravo, bar u nas, ne provode uglavnom njena načela. I to je donekle istina! Ali koliko nas imade koji bi revoltirano odgovorili, kad bi im neko ustvrdio, da oni ne rade i da njihova škola nije u duhu radne pedagogije formirana. Ovdje stoga i mislimo na takove škole i na mnogo od nas nastavnika koji držimo da ispunjavamo sve zahtjeve radne pedagogije. Na nas i na takove škole se i odnose ove napomene i primjedbe. Ali one važe i imadu izvjesno općenito značenje. Imadu i upravo donekle načelan karakter.

Mi smo toliko puta podvukli i istakli zavisnost škole od društvenog ustrojstva. Znademo da se prema različitim političkim i kulturnim razdobljima i fazama morao mijenjati uzgojni duh. Politička i kulturna fizionomija društvenog uređenja donosi sa sobom obilježje duha svoga vremena i na uzgojnom polju. Duh vremena, kako se veli, upravlja uzgojnim principima svoga doba. Istina, uzgojni rad utječe uzajamno na stvaranje svoga, a još više idućeg vremena. Uzajamna je, dakle, uska i međusobna veza i odnos između društva i škole, političko socijalnog sistema i školskog odgojnog sistema. Mi tu uzajamnost utjecanja posebno podvlačimo s naročitim akcentom, da je uzgojni pravac uvijek više ovisan o stanju i uređenju društva. I baš s osobitim obzirom na tu činjenicu mi smo kazali, da i najljepša nastojanja radne pedagogije razbijaju se, u kolikoj mjeri to nije lako ustanoviti, o buru i valove stvarnosti, o klisure ogoljenosti već iznešenog života, nepodnošljivog i teškog za ogromne mase. Stoga, ponavljamo, mnoga će, ako i ne sva reformna nastojanja zapinjati, ako i ne posve zapeti u spomenutoj kaljuži i socijalnoj bazi. Odlučnije rečeno: Reforma škole gotovo je nemoguća bez temeljite društvene reforme, bez pravednijeg socijalnog poretka. Iako uzgojni rad ima da utječe i na stvaranja idućeg vremena, to ne smijemo nikada zaboraviti, naš pesimizam ne može nas trajno ostaviti. Škola i život nerazdruživi su korelati. Društveni i školski sistem najintimniji su drugovi. Oni idu u korak, iako bi bilo poželjno, a možda u nekoj mjeri to i biva, da škola ide za nešto dalje i sprema za buduće, iduće vrijeme. Ne želimo međutim, da se naš pesimizam, žalibože, tako dokumentiran i sa toliko istine i gorčine ispunjen, smatra nihilizmom i nepopravljivim skepticizmom. Tu stavljamo najodlučniji: ne i nikako! On je samo strepnja i plač u trzajima tako ojađenog

bola nad gotovo bezizglednoj krutosti današnjice. Plač, najteži, bez suza! No iako nas stvarno tako nemilosrdno guši i pritište, iako nas goni na besprimjeran očaj, ne možemo i ne smijemo klonuti. I nećemo položiti oružje. Ko to čini taj je unaprijed osuđen na propast i smrt. A svi koji imadu vjeru u čovječanstvo, duhovnost i vječne ideale: ljubavi i bratstva, slobode i jednakopravnosti ljudi, istine, ljepote i dobrote, i napose socijalne pravde, neće i ne smiju klonuti. To će im dati snage i poleta da svoj rad, unatoč svih teškoća i zapreka postepeno udešavaju u cilju ostvarivanja ideja radne pedagogije.

Ali, da još samo jedno kažemo! Često ekonomisti zaboravljaju na jedno od bitnih istina. »Iako su — kaže dr. Bakšić — drugo gospodarski, a drugo ćudoredni zakoni, ipak je jasno, da se nipošto ne može reći, da je socijalni, gospodarski život neovisan i izvan ćudorednog zakona. Ćudorednom zakonu podvrženo je sve djelovanje i rad. Do obnove neće doći, ako se ne obnove duše i srca ljudska. Duša je izvor svih dobrih, ali i svih zlih namisli i osnova. U duši se rađa snaga volje, da u životu provede ili ono, što je plemenito i dobro, ili ono, što je zlo i naopako. Zla srca i pokvareni ljudi izigrat će stoga i najbolje zakone, porušiti najplemenitije uredbe, stvarati nemire i nesloge te tako život učiniti mučnim i teškim. Srca ljudska dakle treba obnoviti.«

Ni u kojem slučaju ne valja ostati, dakle, nepomičan, rezigniran i skrštenih ruku. Valja ići s punom vjerom u boj za obnovu ljudi, njihovih duša i srca, života i morala, ali i socijalne pravde u najpunijem značenju ove riječi, da bi tako sve više unapređivali veličanstvenu himnu stvaranja: narod, ljudski rod, svijet, čovječanstvo. Svjesni svih upravo golemih poteškoća, svjesni tolikih razloga u nama, ali tako mnogobrojnih i izvan nas, u neuravnoteženosti društvene strukture i moralne pokvarenosti, mi ćemo se morati oboružati u potpunoj ratnoj spremi. Ali ko se u rat sprema, pa i samo ovako duhovno u najčišćem smislu ove riječi, mora sve temeljito i svestrano pripraviti. A kako će glavno oružje u tome ratu biti bitnost i sadržaj ideja i načela radne pedagogije to je, prije svega njeno duboko, ali i svih krajnosti i pretjeranosti lišeno, pravilno i tačno upoznavanje, prvi neodložívi imperativ započimanja ove kulturne borbe za duhovni i moralni preporođaj. Mora se, dakle, dobro i u tančine poznavati teren, oružje, strategiju, sredstva i materijal, ali i sve teškoće i zapreke na koje ćemo u našem radu nailaziti.

Stoga i mi, u stvaranju naše nove škole — nije dakako naša zadaća da to pitanje ovdje posebno raspravimo, moramo s mnogo opreznosti i obazrivosti, sa temeljitim ispitivanjem specijalno naših prilika i naših potreba, kako ističe A. Tunkl (Naša nova škola — Napredak — i već citirano Z. Köhlera), s uočavanjem svih naših osebujnosti, specijalne strukture našeg socijalnog života, u kojem treba prvenstveno osjetiti dominiranje naše najjače snage, golemog broja seljačkih širokih slojeva kao i niz drugih karakteristika koje čine sklop naših problema, a koje u ovom najodlučnijem životnom, narodnom pitanju moramo sve uzeti u najmeritorniji obzir i najozbiljniji pretres. Tu je potrebna svestrana saradnja svih pozvanih mnogobrojnih faktora, a ne samo školnika u užem smislu riječi. Tu će trebati započimati radom odozdo a ne odozgo, ne od vrška već od osnove piramide, ne od dekreta i naredaba već od ispitanog terena i proučenog narodnog života u svim svojim oblicima. Sve to u najvećem opsegu mora prethoditi, da ne bi krivim kopiranjem, šablonskim podražavanjem i kalamljenjem stranih voćaka na našu podlogu, bez finog, istančanog, dobro odmjerenog i prirodnog ureza prouzrokovali izvještačenost i neprirodnost u našem školskom vrtnjaku, te da preko toga zbog neprihvatanja stranih cijepova ne bi došlo do neprirodnog onakarađivanja specifičnosti našega narodnog života, naših potreba, narodnog procvata i napretka. Takova bi presađena biljka bez sposobnosti aklimatizacije, u drugom podneblju brzo uginula. I zbog svih tih, ovako najletimičnije pobrojenih razloga, nameće nam se apsolutna potreba sistematskog, svestranog i dubokog ispitivanja, mnogostrukog, napornog i smišljenog rada, da bi u pravilno shvaćenoj i našim potrebama adaptiranoj postepenoj primjeni, — bez skokova i rušenja dugotrajnim nastojanjima stvorenog stanja — radne pedagogije, našli onaj put i način kojim će se koliko bude više moguće podizati naš narodni život uopće, a u prvom redu milijonske jedinice naših seljačkih, radnih masa. Podignute tako i što više u svim smjerovima prosvjećenije, one će unositi veliko bogatstvo svoje elementarnosti, svježine i prirodnosti svojih snaga, najpozitivnijih i najkonstruktivijih, u cjelokupan naš nacionalni život i time snažno unapređivati ekonomska i materijalna, kulturna, moralna i etička dobra naše narodne, a preko toga sveopće, ljudske, čovječanske zajednice.

SALIH LJUBUNČIĆ, ZAGREB

MATIJA GUBEC

vođa seljačke bune od god. 1573

(Primjer školskog rada, održan u IV razredu Vježbaonice uz Učiteljsku školu u Zagrebu)

Napomena

Prilikom opće narodne proslave hrvatskog preporoda u godini 1935 pristupilo se također i u IV razr. Vježbaonice (razred g. N. Pavića) obradi ovog važnog nacionalno kulturnog događaja. Mnogobrojne proslave u Zagrebu i u ostalim mjestima, što je sve zabilježeno i u dnevnim i povremenim listovima, pa zajednička proslava u školi, sve je to dalo neposrednog poticaja da se o tome govori i s učenicima IV razreda u redovitim satovima obuke. Postavivši tako stogodišnjicu hrvatskoga preporoda kao zadatak, svakako u zajednici s učenicima, pristupili smo najprije prikupljanju sredstava u ovu svrhu. G. N. Pavić kao razredni starješina sa svojim učenicima s jedne strane, a moje učenice (IV B Učitelj. škole) s druge strane pripomogle su da se sakupilo mnoštvo: izrezaka iz novina, ilustracija (osobito iz zagrebačkog ilustrovanog lista »Svijet«), Povjesnica za djecu i drugo. U jednom posebnom satu sve se to razgledalo i rasporedilo, pa odabralo što će trebati za obuku. Odmah je izrađen program što će se raditi, kojim redom, pa je u tu svrhu određeno što će koji učenik Vježbonice ispred svoje skupine (čete) izvijestiti. Obuka se protegla na dvije sedmice, a trajala je šest (6) školskih sati. Obučavali smo ja i jedna moja učenica (Branka Babić).

Učenicima Vježbaonice bilo je, kako se to vidjelo, vrla zanimljivo razmatrati i upoznavati život našega seljaka prije stotinu godina. Dak su školovani ljudi govorili latinski, njemački i mađarski, seljak je govorio narodnim jezikom. On je čuvao narodne običaje, narodne pjesme i narodnu nošnju, volio svoju grudu zemlje, milovao i srcem uzdizao sve što je narodno, a u svojoj duši bio uvijek spreman da se bori za velike narodne i ljudske pravice. Pokraj svega toga seljački narod bio je zapušten i zanemaren. Živio je teško i bijedno. Pokazali smo seoske kuće iz tog vremena, pa se vidjelo da su to prizemnice, potleušice i zemunice. Narod je bio nepismen. Nije znao ni čitati ni pisati. Za njega nije bilo škola. Davao je daće i išao na ra-

botu. Bio kmet ili slobodnjak podložan je bio gradskoj gospodi. I drugo.

Sve je to probudilo živahno zanimanje učenika za našega seljaka. Pa kad je tako bilo prije stotinu godina, dakle u vrijeme kada je Ljudevit Gaj sa svojim oduševljenim pristašama počeo da miluje što je narodno, da na tome gradi i zida narodnu budućnost, a kako je onda moralo biti prije toga, dakle u dalekoj prošlosti. Pitanje je bilo razumljivo i opravdano. Ono je u dušama izraslo iz asocijacije spoznaja o našem seljaku, pravo o našem narodu, pa je zato i sa subjektivnog kao i objektivnog stajališta poteklo, očitovalo se organski. Tako je za naredne dane iz povijesti našega naroda postavljen bio zadatak (problem):

Matija Gubec, vođa seljačke bune

Rješavanje ovoga zadatka u obliku radne jedinke preuzela je druga moja učenica (Zora Jurović). Obuka je tekla ovim redom:

I. T r a ž e n j e s r e d s t a v a: Prije samog izvođenja obuke održan je sastanak s učenicima Vježbaonice, kojom je prilikom utvrđen navedeni zadatak, pa se, kako je i razumljivo, postavilo pitanje: Kako i uz pomoć kojih sredstava da se to riješi? Najprije se pozvalo učenike da oni kažu, predlože što znaju. Odmah se opazilo da ovaj zadatak nije ni izdaleka izdašan sredstvima kao što je to bilo s obradom hrvatskog preporoda. Makar da je tako, nije se klonulo. Već su nekoji predložili da se potraži što u kojoj Povijesnici. Kako su učenici imali N a r o d n u p o v i j e s t k r a l j e v i n e J u g o s l a v i j e za III i IV r a z r e d o s n o v. š k o l a od Zlatka Špoljara, to je odmah određeno da se posluže njome. Tamo je nađen prikaz seljačke bune i pogibije njezina vođe Matije Gubeca. Reklo se da bi trebalo potražiti veću s l i k u Matije Gubeca, kakvih sigurno ima, pa je to preuzela na sebe učiteljica. Ona će potražiti i drugu koju sliku u kojoj se prikazuju prizori iz ovoga ustanka. Učiteljica potsjeća učenike na čitanje odlomka iz Đalskijeva Osvita prilikom govora o hrv. preporodu, a to odmah potiče učenike da izjave da bi i za ovaj zadatak trebalo potražiti u književnim djelima štogod o ovim događajima. Nije moguće da naši pisci i pjesnici ne bi ovakav znamenit događaj prikazali u svojim djelima! Tako je, zajedničkim razgovorom, koga je uglavnom vodila učiteljica, pao izbor da se iz Šenoina romana S e l j a č k a b u n a pročita odlomak o predaji Matije Gubeca, te pjesma S e l j a č k i m u č e n i c i koju je napisao seljak pjesnik Mijo Stuparić. Da se mogne odrediti mjesto gdje je ustanak započeo i kuda se širio, dogovoreno je da se za tu svrhu pribavi i podesna z e m l j o v i d n a k a r t a.

Nakon toga učenici su podijeljeni na skupine (čete), pa je određeno da:

prva pročita i spremi izvjestioca za prilike hrvatskog seljaka prije seljačke bune (iz Špoljareve knjige);

druga da se spremi za prikaz same bune (iz Špoljareve knjige);

treća da pročita odlomak o predaji Matije Gubeca (iz Šenoina romana) i da odredi jednoga koji će to lijepo čitati na satu obuke;

četvrta da pročita pjesmu Mije Stuparića »Seljački mučenici« i da odredi jednoga koji će to na satu lijepo recitovati.

Dan obuke određen je za 11 VI 1935.

Još prije same obuke na tabli je bio upisan datum, a ispod njega zadatak.

II D o g o v o r o r a s p o r e d u (p r o g r a m u) r a d a:

Obuka započinje utvrđivanjem samog zadatka koji treba riješiti. Pretstavnici pojedinih radnih četa izvješćuju o učinjenoj pripravi (navode knjige iz kojih se što čitalo). Učiteljica je na vidnu mjestu izvjesila zemljovidnu kartu Savske banovine.

— Da riješimo ovaj zadatak, što trebamo dakle obraditi? pita učiteljica,

— Da govorimo o Matiji Gubecu! veli jedan učenik.

— Mislim da bi bilo bolje da govorimo najprije kako se živjelo na selu prije seljačke bune.

Učiteljica i učenici slažu se time, samo traži da se to kraće izrekne, da bi se moglo u raspored unijeti.

— Prilike hrvatskih seljaka prije bune! javlja se s odgovorom nekoliko učenika.

— Dalje! bodri učiteljica. — O čemu bi iza toga govorili?

— O samoj buni seljaka i njihovim vođama, predlaže jedan učenik.

Jedan učenik traži riječ i veli: Predlažem da se kao druga tačka postavi: Ustanak seljaka pod vodstvom Matije Gubeca.

— Ali moramo govoriti i o drugim vođama, primjećuje jedan učenik. — Bilo ih je više!

— Ali je M. Gubec bio glavni vođa.

Zajednički se utvrđuje i zapisuje: Ustanak seljaka (vođa Matija Gubec).

Sličnim razgovorom utvrđen je cijeli raspored, pa dok učiteljica piše na ploču pojedine radne tačke, učenici to čine u svojim bilježnicama. Tako je utvrđen ovaj raspored:

1) Prilike hrvat. seljaka prije bune
2) Ustanak seljaka (vođa Matija Gubec)
3) Poraz seljaka
4) Mučenička smrt M. Gubeca

III Izvođenje rada:

Pristupa se odmah obradi prve tačke rasporeda. Pretstavnik prve čete izvješćuje slijedeće:

Hrvatski narod dijelio se na slobodne ljude, a to su bili plemići, građani, i na neslobodne, a to su bili seljaci kmetovi koji su obrađivali zemlju koja je bila vlasništvo zemaljske gospode, to jest vlastele. Od cijele privrede morali bi dati jedan dio vlasteli, drugi dio crkvi i državi, a njima i porodici ostalo bi najmanje. Još su morali graditi ceste, mostove, utvrde i drugo bez plaće. Taj posao bez plaće zvao se tlaka ili rabota. Osim toga morali su ratovati s Turcima. Napokon morali su plaćati zemljarinu (porez od zemlje) vlastelinu, desetinu od svega državi, dimnicu (od svakog dimnjaka kuće) kraljevstvu i državnu daću (porez) državi, a osim toga mitničarinu, ako bi što vozili u grad, mostarinu i brodarinu, ako bi što vozili preko mosta ili rijeke. Pokraj svega toga vlastela su okrutno postupala s njima, a osobito se isticao vlastelin F r a n j o T a h i, gospodar Stubice i Susjedgrada. To stanje dovelo je do bune.

Učenici su slušali s pažnjom. Odmah se razvio živahan razgovor, naravno pod vodstvom učiteljice. Učenici ističu da je život seljaka bio zaista težak. Dajući na sve strane, a ne primajući nikakve pomoći, morao je živjeti siromašno.

— Davao je na sve strane, veli jedan učenik

— Želio bih još jednom čuti što je sve davao! veli drugi učenik

Uz pomoć učenika učiteljica ponavlja i tumači pojedina davanja.

— To su daće, veli jedan učenik. Ta se riječ odmah bilježi

— A kako bi nazvali sav onaj besplatni rad oko gradnje cesta, mostova, utvrda, pa na gospodskim dvorovima?

— To je rabota (tlaka) vele učenici. I ta se riječ bilježi

— Teško je to bilo!, veli jedan učenik. — Seljak je sve radio i davao, a opet su ga mučili!

Kod govora o Tahiu učenici pokazuju gdje se na zemljov. karti nalaze Stubice, a za Susjedgrad mnogi znaju, jer su bili u njemu.

Razumljivo je onda, da se seljak nije imao kad brinuti o svojoj kući, utvrđuju učenici. Živio je u slabim zgradama. Polje je slabo rađalo, jer se nije uredno obrađivalo. Nije bilo za to dosta vremena ni novaca

— Tako je Tahi natjerao seljake da se bore za svoje pravice

Ustanak je planuo

Pošto se to sve razgovorom razjasnilo, učiteljica, uz suradnju učenika, bilježi na ploču, a oni u bilježnice sve natuknice kao posljedak obrade prve tačke rasporeda:

1) bijedne i teške prilike seljaka kmeta — rabota ili tlaka; zemljarina, desetina, dimnica, drž. daća, mitničarina, mostarina, brodarina; Tahi. Buna (1572)

Nakon toga pristupa se drugoj tačci raspareda, pa opet jedan učenik izvješćuje ispred druge radne čete slijedeće:

U s t a n a k s e l j a k a p r o t i v o k r u t n e v l a s t e l e p o d v o d s t v o m M. G u b e c a. Referat je glasio: Vlastelin Franjo Tahi nije se obazirao ni na pravo ni na zakon. Seljaci su se uzalud tužili i samom kralju. Isprva su se kmetovi bunili tajno, a onda otvoreno. Vođa ustanka za seljačku slobodu i čovječanska prava bio je kmet M. Gubec iz Stubice u Hrv. Zagorju, čovjek čestit, hrabar i uman. God. 1572 na sastanku u Gornjoj Stubici sastaviše ustaše seljačku vladu kojoj su na čelu bili, osim M. Gubeca, I v a n P a s a n a c, I v a n M o g a i ć i I l i j a G r e g o r i ć. Kao znak zatakli su na šešir zimzelen. Oni nijesu išli samo za tim da se oslobode silnika, već i da osnuju u Zagrebu državu vladu, te da sami ubiru poreze i brane zemlju od Turaka. Taj ustanak brzo se raširio po Zagorju, oko Jaske, po Kranjskoj i Koruškoj.

Suradnja je učenika bila ovaj puta još živahnija. Odmah se upisuje godina pobune, imena drugih vođa, a na karti se pokazuju krajevi i mjesta koje je buna zahvatila.

— To znači da su se bunili i slovenski seljaci.

— I njima je isto tako bilo kao i hrvatskim, odgovara drugi učenik

— I tamo je bilo koji su kao Tahi u Stubici mučili seljake, nadopunjuju ostali učenici.

Na ploči i u bilježnicomo upisuje se kao posljedak razmatranja samog ustanka:

2) seljaci dižu bunu;; vođe: M. Gubec, I. Pasanac, I. Mogaić, Ilija Gregorić — Stubica, Jaska, Zagorje, Kranjska, Koruška.

— Tako smo razmotrili, veli učiteljica, teške prilike u kojima je živio hrvatski seljak i kako je došlo do bune. Pa je li time sve rečeno?

— Nije!, diže se jedan učenik i veli: Sad tek počinje bitka

— Da čujem!, veli učiteljica

— Pa Tahi nije također mirovao

— Gospoda su ustala da se brane, govore učenici.

— Kako? pita učiteljica

— Pa oni su imali svoje ljude koji su ih čuvali.

— Imali su vojsku.

— Seljaci su se borili kosama, noževima i toljagama, a gospoda puškama i topovima.

— Tako je! veli učiteljica. Zato ću vam ja o tome malo pričati.

— Plemići (gospoda) su se zabrinuli, pa su se odmah skupili na dogovor. Glavni je među njima bio ban Juraj Drašković. Odmah su skupili veliku vojsku i postavili za vođu Gašpara Alapića. Ova je vojska bila mnogo bolje opremljena i izvježbana nego seljačka, koja se borila, kako ste sami rekli, vilama, kosama, sjekirama i drugim oruđem, te se nije mogla othrvati složnim i moćnim plemićima. I tako su bili najprije potučeni seljaci u Štajerskoj, a vođa Ilija Gregorić bude zarobljen i odveden u Zagreb, gdje ga pogubiše. Gašpar Alapić potuče glavnu seljačku vojsku kod Stubice gdje pade Mogaić, a M. Gubeca i Pasanca zarobe i odvedu u Zagreb. Nesretni seljaci teško su stradali od okrutne vlastele.

Najkrvavija bitka vodila se oko Stubice. Kako je završena, kazaće nam vaš drug.

Odmah izlazi već određeni učenik, pa uz zaista veliku pozornost i sućut čita lijepi Šenoin opis bitke kod Stubice:

Sve se bliže i bliže primicala vika i krika crkvici. Stubičani uzmicahu uz brdo bijući se, pucajući, ali odasvud oko brežuljaka provrviše gomile vojnika. Sad su seljaci za ogradom groblja,

brane se bijesno. Pasanac bude na uzmaku ranjen i uhvaćen. Nemajući vođe praha ni olova, dvije trećine ih padoše. Uskoci doskakuju kao gladni vuci, u rukama im sijeva nož. Sad se zgrabiše po groblju sjekira i nož, po grobovima se bije boj, čovjek na čovjeka, šaka na šaku, glava za glavu, duša za dušu, a po humcima se rumeni krv, kao da ruže na snijegu cvatu. Sad brane jošte Stubičani crkvena vrata. Tu stoje u kolu i mašući oko sebe sjekirama kose uskočke glave.

— Kukavice! kriješti Alapić dobacivši: udrite, ubijte ih. — Stanite!, zaori iz crkve glas i na prag stupi vojvoda Gubec, držeć u svakoj ruci samokres. Seljakom klonu oružje, klonu i vojnikom.

Jesi li ti vojvoda? zapita Gubec Alapića, koji je u čudu buljio u taj nenadani pojav.

— Jesam.

— Čuj me! Pokloni tim ljudem Stubičanom slobodu i život, da ne poginu ludo, jer imaju žene i djecu, a za uzdarje odaću ti, gdje se je sakrio M. Gubec, začetnik, glavar bune.

— Da ćeš mi izdati kralja seljačkoga, kliknu radosno Gašo, neka ti bude: budi im sloboda i milost, čim mi predaš Gubeca.

— Zakuni mi se krvlju Spasitelja.

— Kunem se krvlju Spasitelja, dignu Alapić tri prsta;

— Evo me, uzmi me, reče vojvoda mirno, baciv puške, jer Gubec sam — ja!

— Ti? problijedi namjesnik banov.

— Da, ja začetnik bune, glavar vojske, ja branitelj slobode.

— A znaš li što te čeka? zapita Alapić.

— Znam, potvrdi Gubec, ajdemo, vodi me, kamo te volja.

— Povedite ga na stubički grad, a te seljake branite od svačije uvrede.

— Zbogom braćo, okrene se Gubec, zadnjim junakom svoje čete, koji suznim okom oko njega klečahu — dignite se, samo pred Bogom prigiba se koljeno. Pali smo. Bog je tako htio. Ja ću propasti, ali vi živite, vratite se među svoje, neka ne izgine naše pleme. Ne klonite, Bog će dati, doći će dan svete slobode. Blagoslivljem vas i oprostite mi. Jedno vas molim: vama ostavljam Janu, jadnu siroticu, na vašoj je brizi. — Hoćete li?

— Hoćemo! Hoćemo!, odvratiše poniknute glave kroz suze seljaci, ljubeći svoga vojvodu u ruke.

— Zbogom braćo! Zbogom slobodo! Zbogom, kolijevko

mila moja!, zavapi Gubec odkinuv se od seljaka, gospodine vođo, evo me, vodi me!«

Bez ikakva daljnjeg tumačenja i objašnjavanja učiteljica pokazuje veliku sliku Matije Gubeca i nekoje druge u kojima su dati prizori bitke.

Dojom je bio velik. Učenici su mirno sjedili osjećajući veličinu ovog seljačkog vođe, hrabrost u borbi i rijetku mekoću srca prema svome selu i suseljaninu.

Odbijajući da o tome što razgovaraju, što je bilo psihološki opravdano, učiteljica je jednostavno pisala na ploču, a za njom učenici ove natuknice:

3) vođa plemićske vojske Gašpar Alapić — smrt Gregorića i Mogaića — ropstvo Gubeca i Pasanca.

Potom se pristupilo posljednjoj tačci rasporeda: Smrt Matije Gubeca.

Učiteljica je to prikazala uz suradnju učenika, prema poznatoj priči (sumnja se da je događaj istinit) da su Matiju Gubeca i I. Pasanca pogubili u Zagrebu na Markovom trgu. Gubecu su stavili užarenu krunu na glavu, jer je, kako se veli, htio postati seljački kralj. To je bilo 15 II 1573.

— A šta je bilo s Tahijem? pitaju učenici.

— Umro je iste godine kadá i Gubec, odgovara jedan učenik prije učiteljice.

— Znam još i ovo! javlja se isti učenik: Franjo Tahi pokopan je u stubičkoj crkvi. Kada se crkva napuni narodom, ovlaži se uzduh, a na nadgrobnoj ploči Tahijevoj uhvate kaplje vode. Za te kaplje narod veli da je to smrtni znoj narodnog mučitelja Tahia.

Ostali učenici primili su ovo tumačenje svoga druga s dosta dobrohotnog razumijevanja.

Iza toga pristupilo se čitanju pjesme Mije Stuparića koja glasi:

Seljački mučenici

Cijeli Zagreb grad se diže,
Sve k Markovom trgu vrvi;
A među mnoštvo šapat stiže:
Sad će biti kmetske krvi . . . . . .
Eno Gupca uz vojnike,
Naokolo zbor gospode,
Gle, seljačke mučenike, —

Pasanca i Gupca vode, —
Bit će jada, bit će bruke
Stavit će ih sad na muke.

Tišina je, nigdje glasa,
Ko da trg je zamro cijeli,
Tu je sudac krupna stasa,
U ruci mu papir bijeli,
I sve nešto čita, čita —
I kroniku okom hita:
Neka im se pravda kroji . . .
A uz naše mučenike
Glas se sluge božjeg javlja —
Tješi on osuđenike,
I za vječni put pripravlja:
S Bogom, oče, Gubec šane,
I Pasanac isto dane . . .

Krvnici se posla late,
Mučenike sad zahvate,
Pasanca na kolo sviju;
Grozan uzdah zrakom dune,
A u vatri krunu sgriju,
I sad Gupca njome krune . . . .
Opet uzdah, vatra pali,
Mučeniku bliednu oči,
I glava se pali, — pali —
I oko se toči, toči . . . . . .
Grozno! Ah, moj Bože, jao —
Što je seljak dočekao!
Sva nam sela mrak ogrnu
I u tugu zavi crnu . . . . . .

Dan i godina mučeničke smrti Matije Gubeca i I. Pasanca bilježi se u pisanke.

IV Pregled i utvrđivanje.

Potom učiteljica pozivlje učenike da joj, na temelju bilježaka, prikažu kratko kako su i kojim redom obradili postavljeni zadatak, te što su saznali. Evo što je rečeno:

Danas smo govorili o M. Gubecu i seljačkoj buni, a naš rad podijelili smo u četiri tačke koje glase:

1) prilike seljaka prije bune
2) ustanak seljaka (vođa M. G.)
3) poraz seljaka
4) mučenička smrt M. Gubeca.

Svi učenici, idući redom od jedne tačke programa do druge, utvrdili su:

1) da su prilike seljaka prije bune bile bijedne i teške, te da je seljak morao raditi bez plaće, a taj posao zvao se tlaka ili rabota. Zatim je morao plaćati razne daće i to: zemljarinu, desetinu, dimnicu, drž. daću, mitničarinu, mostarinu, brodarinu. Još su morali ratovati s Turcima. Uz to se s njima postupalo okrutno. Mučilo ih se i vrijeđalo.

2) Radi toga su kmetovi digli ustanak, a vođe su im bili M. Gubec, I. Mogaić i I. Gregorić. Oni nisu išli samo za tim da se oslobode silnika nego i za tim da u Zagrebu osnuju državnu vladu, te da sami ubiru porez i brane zemlju od Turaka. Taj ustanak rašírio se po Zagorju, oko Jaske, u Kranjskoj i Štajerskoj.

3) da su i plemići digli svoju vojsku koju je vodio Gašpar Alapić i da je ona porazila seljačku vojsku najprije u Štajerskoj, a onda glavnu seljačku vojsku kod Stubice. Mnogo je naroda poginulo, među kojima Gregorić i Mogaić, dok su M. Gubeca i Pasanca zarobili i odveli u Zagreb.

4) M. Gubec i Pasanac završili su svoj život mučeničkom smrću na Markovom trgu u Zagrebu 15 veljače 1573.

ZLATKO ŠPOLJAR, ZAGREB

POGLAVLJA IZ PEDAGOGIJE RODNE GRUDE

(Nastavak)

c) U d r a m s k o j u m j e t n o s t i stvoreni su tek elementi pučke glume u narodnim običajima i obredima. Poznato je, da se drama razvila iz narodnih i vjerskih običaja (klasična grčka drama), i nema sumnje, da i kod nas ima takovih elemenata u svatovskim, žetelačkim i drugim obredima, ali to je još tako daleko od prave samonikle glume kao i kamenčići od mozaika. Narodni kolektiv takova mozaika nije još stvorio, i stvaraoci se traže među njegovim članovima, koji su zadahnuti duhom narodne kulture. Čuo sam doduše, da u Podravini imadu jednu pučku komediju »Trlica«, koju glume u svatovima, ali nisam mogao doći do njezina sadržaja. I Freudenreich veli u svome opsežnom djelu »Gluma«, da je »teškoća naročito u tom što mi Hrvati kao i ostali Slaveni, a pogotovu zapadni civilizirani narodi — samonikle (autohtone) glume u strogom smislu te riječi nemamo. Takva samonikla gluma bila bi samo ona, koja bi nastala iz narodnih običaja, kojoj bi prema tome narod — sa svojom kolektivnom dušom — bio tvorac i kao autor i reproducenat, kako je to bilo u staroj Grčkoj«.*) S time smo dakle uopće na čistu, pa tako i u pogledu dječjih gluma, koje dolaze u obzir kod priređivanja školskih svečanosti. Ali postoji tu i drugi momenat, koji se ne smije mimoići: Ako i nemamo gluma, koje bi bile proizvod narodnoga kolektiva, ipak nam daje život naroda obilje motiva, koji mogu glume pojedinih autora iznijeti, pa i iz dječjega života. Ako se osim toga radnja ispreplete s narodnim običajima, pjesmama itd., dobivamo glumu, koju će narod smatrati potpuno svojom — dobivamo pučku glumu, odnosno u ovom slučaju: dječju pučku glumu. Takova dječja gluma mnogo je bliža karakteru narodne škole, negoli one glume s patuljcima i grofovima, groficama i kraljevima, kakove često viđamo po našim školskim priredbama i kojima je često jedini efekat u vanjskome sjaju. Nešto slično nastojanju da dobijemo pravu n a š u dječju glumu, pokušao je kod nas Mato Lovrak, naročito u »Prvoj brazdi«, »I vrijedi«, »Seljani i rak«;**) ako i jesu to vrlo kratke stvari, ali put je ispravan. Ovamo možemo ubrojiti i Cvrtilino »Zakopano blago« i moju dramatizaciju narodne bajke »Car Trojan« (i jedno i drugo izišlo je u zbirci »Mali glumac«). Sve su to pokušaji, koje bi trebalo nastaviti, i mi bismo sigurno došli do dječje glume, koja bi odgovarala našoj narodnoj školi. Pogotovu bilo bi podesno iznošenje socijalnih motiva, jer ti s pozornice djeluju jače nego li tucet moralnih štiva.

Kod naših školskih svečanosti treba da u repertoaru dođe do izražaja premoćna većina našega naroda, a to su selo, seljaci i njihov život, jer su oni stvaraoci naše autohtone narodne kulture, a ne, kao dosad, u pretežnoj većini grad i građani (i što je još čudnije, da takovi sižeji ispunjavaju često programe priredaba po selima). Treba da prestane onaj abusus, da se i na školskim priredbama (jednako kao i kod nekih kazališnih do-

*) Freudenreich: »Gluma«, str. 10. Izdanje »Sklad«, Zagreb.
**) Mato Lovrak: »Dječje kazalište«, »Savr. škola« 1929., str. 338.

brovoljačkih družina odraslih) dovode seljaci na binu samo zato, da ih se prikaže kao naivčine i glupake, pa da se tako stvaraju komične situacije, koje publiku zabavljaju na račun onoga, koji ju hrani (»Imbrek kod fotografa« i slično). Pa i u samom se kazalištu katkada, ako sada i rijetko, tako događa (balet »Imbrek z nosom«). S pravom kaže M. Robotić u članku »Stvaranje naše narodne glume«*) da su neki od tih pokušaja na žalost tako bljutavi i nevjerni budući da »umjetnikova« zamisao nije bila da iznese život našega seljaka, nego da mu se naruga, da zbija šalu sa »glupim seljakom« izrugivajući se često i samom dijalektu kao oznaci nečeg primitivnog i neobrazovanog. Zato su pokušaji naše glume većinom komedije. Ovakovih nastranosti nalazimo još i danas na pr. kod Pecije Petrovića, koji se služi ličkim dijalektom samo zato da bi lascivnosti, koje pripisuje ličkom seljaku kao njegovu osnovnu oznaku a što nije istina, bile masnije.« Slično se revoltira i beogradski kritičar Dušan Krunić, u povodu prikazivanja komedije Velmara Jankovića: »Državni neprijatelj br. 3«, jer je u njoj proliven »petparački ukus« i ogorčeno veli: »Takovi pisci, koji svoje duhovne plićake hoće da istave kao ravnotežu duhovnoj vrednosti naroda, duboko vređaju duh toga naroda«.**) Ka Mesarić pred premijeru svoje domaće komedije »Gospodsko dijete« opravdano prigovara, što scenska umjetnost »još uvijek i suviše služi samo gradu***) a trebao je još dodati, da je izdržava sav narod. No pustimo to u stranu, i vratimo se na našu stvar. Neka mi se oprosti ova digresija, koju sam naveo u obranu škole, jer se našim redateljima naših dobrovoljačkih kazališnih družina ne smije zamjeriti, ako su zahvatili za prijevodima i imitacijama stranih uzora, kad domaćega malo ima. Repertoar treba istom stvoriti; to je teško, jer je prva brazda istom urezana, a polje je prostrano. Ova tri opravdana prigovora, koji su došli nekako u isto doba, dokazuju, da je došlo vrijeme, kad treba prekinuti s lošim tradicijama u dramskoj umjetnosti uopće, a mi dodajemo: i u našim školama. Pogotovu, narodna škola treba u prvom redu računati s dobom narodne kulture i socijalnim nastojanjima u svemu, pa tako i kod priređivanja školskih svečanosti, gdje najviše dolazi dječja gluma u obzir.

*) »Jutarnji Last« od 23. III. 1936.

**) »Pravda« od 9. IV. 1936.

***) »Komedija« br. 13 od 29. III. 1936.

d) U plesnoj umjetnosti stvorio je naš narod potpuno svoj izražaj. I plesovi su većinom obrednog podrijetla, što vidimo i po tome, da se često vežu uz svečane zgode — na pr. svatove i svetkovine, od kojih neke vremenski padaju u doba koje nas nužno vodi do nekih svetkovina u najdaljoj davnini. Poslije su vjerovatno preneseni i na druge zgode, u kojima narod daje skladnim ritmičkim kretnjama, uz pjesmu ili svirku, oduška svojoj radosti. Najtipičniji naš ples je kolo, kojega ima više vrsti — od svečanih i mirnih, do veselih i objesnih. Kolo karakterizira demokratsko osjećanje sela, jer su u kolu svi jednaki i svi su ravnopravni, dok se na pr. kadrila podudara s tadanjom nedemokratskom podjelom naroda na plemstvo, svećenstvo, građane i seljake-kmetove, a kod današnjega modernog plesa ispoljava se individualizam Zapada. Osim kola ima i mnoštvo drugih plesova, a i to je dokaz umjetničke darovitosti našega naroda, adekvatan ritmičkom nizanju boja i ornamenata u narodnome vezu. Mnogi su naši plesovi tako karakteristični i interesantni, da su na ovogodišnjoj Olimpijadi u Berlinu odnijeli pred svima narodima prvu nagradu (»Slavonsko kolo«, istarski »Balun«, »Dučec« i »Staro sito« u izvedbi MHKD). Naši su plesovi i igre decentni, i time, za razliku od često lascivnih modernih plesova, pokazuju zdravo osjećanje naroda, i kao takovi podesni su, da ih i škola njeguje. Zato ih susrećemo često na našim školskim priredbama, a treba da i dalje ostanu, i to ne samo kod svečanosti, nego i za vrijeme odmora u školskom dvorištu, kod izleta itd. Oni će u isto vrijeme baciti žive i radosne tonove u školski život i povezati školu s kulturom svoga naroda. Isto vrijedi i za narodne igre uz pjesmu, koje također imadu u školi (za satova gimnastike) svoje dolično mjesto.

Među našim narodnim igrama ima takovih koje igraju samo djeca, a i takovih koje su za odrasliju omladinu (»kotacanje«, »bacanje kamena s ramena« i dr.) Nisu sve za školu; ima ih koje su opasne, pa bi koje dijete moglo nastradati a i koji prozor, a ima ih koje svojim sadržajem ne spadaju ovamo. No ima ih koje vrlo dobro pristaju u skupnu obuku. Pa ipak, mjesto lijepih naših narodnih igara počeo se već i u sela uvlačiti nogomet. Osnivaju se klubovi i seoska mladež zanima se za rezultate svjetskih utakmica i pozna svjetske nogometaške asove, kao da je to ne znam kako važno za naš narodni život.

(Slijedi)

ZLATKO GRGOŠEVIĆ (ZAGREB)

METODIKA NAPREDNE OBUKE U PJEVANJU

(Nastavak 2)

(Teorija i praksa)

Nacrt i sistem rada

Glazbeni uzgoj omladine moramo podijeliti u nekoliko etapa koje će se prirodno nadopunjavati i nadovezivati. Vremenski je teško točno odrediti koliko će trajati izrađivanje svake pojedine etape, jer to zavisi o raznim činjenicama (doba, prirodna veća ili manja nadarenost djece, interes za predmet, glazbene spoznaje iz doma ili života i sl.), ali jedno treba osobito upamtiti: uspjeh je moguć samo onda, kad su ispunjene pretpostavke svake etape u punom opsegu.

U tehničkom pogledu neka nastavnik slijedi ovaj nacrt:

1) Sticanje općih spoznaja o tonu, pjevanju, o čistoj intonaciji, o ispravnom emitiranju tonova, o dužini tona, o obliku kratkih pjesmica, te o ljepoti skupnoga zvuka učeničkog zbora.

Ova se prva etapa izrađuje prije nego što su učenici upoznali note i muzičke znakove. Podloga za rad su tekstovi kratkih dječjih i narodnih (obrednih i igračkih pjesama) koje moraju nastajati u razredu slično onako, kako nastaju kad ih stvara nepoznati narodni pjevač ili izobraženi skladatelj.

2) Spoznaje koje su usvojili učenici za trajanja prve etape rada služe kao podloga za rad u slijedećoj etapi. Ovamo spada upoznavanje muzičkog pisma (note, notni stan, ključ, bilježenje visine i trajanja tonova, mjere, elementi ritmike i metrike). Ističem odmah na ovome mjestu, da grafički rad druge etape mora slijediti istim redom, koji ćemo upoznati u pripravnom radu u prvoj etapi.

3) Kad su učenici savladali gradivo prvih dviju etapa, upoznat će materijal treće etape (po svoj prilici tek u srednjoj ili građanskoj školi). Ovamo spada jednoglasno i višeglasno pjevanje po notama, izrađivanje kompozicija za đački zbor (domaćih i stranih autora), te gradivo opće nauke o glazbi i kratak pregled glazbene povijesti.

Prije nego što uzmemo u raspravu gradivo navedenih etapa, dobro će biti da usvojimo neke općenite principe pjevačkog obučavanja. To su:

a) uzgoj ukusa;
b) uzgoj sluha;
c) uzgoj glasa;
d) uzgoj glazbenog pamćenja (koji je podloga za samostalno stvaranje).

Uzgoj ukusa

Najteži je nedostatak glazbene obuke slab, neinteresantan i nesistematiziran izbor vježba i pjesama koje treba da uče i vježbaju učenici. Cilj glazbene poduke nije u tom vježbanju, nego u primljenim glazbenim doživljajima (emocijama) koje ostavljaju neizbirisiv trag u duši i svijesti čovjeka. Muzika je umjetnost, pa do nje ne mogu dovesti nikad i nikog eksperimenti neumjetnički i školsko spekulativni.

Muzički se ukus može razviti samo onda, ako bude pažljivo probran muzički govor koji će slušati i kojim će govoriti naša omladina. Samo najljepša pjesma je dosta lijepa da je djeca nauče naizust. Samo najljepši tonovi imaju moć da se ušuljaju duboko u duše i tamo trajno ostanu. Svaka, pa i najkraća popijevka koju pjevaju djeca, mora biti izvedena izražajno: svatko mora razumjeti svaku riječ koju pjevaju djeca, svatko mora osjetiti sadržaj teksta (riječi) koje se pjevaju i, svatko mora uživati u ljepoti zvuka dječjih glasova. Kako se to postiže, o tome će slijediti još dosta uputa. To se ne postiže, ako djeca viču dok pjevaju, ako premalo ili previše otvaraju usta, ako im jezik nije u pravom položaju, ako ne stoje uredno, ako ne misle na ono što pjevaju, ako im je dosadno to što pjevaju, ako pjevaju riječi koje nemaju nikakova smisla, te ako nastavnik sam nema razloga da se oduševi pjesmom i pjevanjem.

Uzgoj sluha

Muzičke dojmove primamo sluhom, pa je prirodno da tom važnom osjetilu posvetimo osobitu pažnju. Veoma je malen broj ljudi koji ne bi imali glazbenog sluha, pa je ipak stalna praksa, da nastavnik nadje gotovo u svakom razredu desetak učenika koji »nemaju sluha«. Takove učenike isključi onda od sudjelovanja kod pjevanja, pa oni žive u uvjerenju da su nesposobni za primanje muzičkih doživljaja. To je osobito težak

propust. Ovakova odluka nastavnika pjevanja može imati posljedicu, da izvjesni broj ljudi bude lišen za sav život užitka najplemenitije glazbene umjetnosti, jer je u školi stvorena pretpostavka, koja je ponajčešće kriva i bestemeljna. Naučno je utvrđeno da tek 1‰ ljudstva nema sluha, a i tu može pažljivo vježbanje izvršiti svoj blagotvorni utjecaj.

Vježbanje sluha u školi sastoji se u razlikovanju (prepoznavanju i analiziranju) tonova razne visine i raznog trajanja. U to vježbanje spada i pjevanje tonova, izrađivanje muzičkih diktata, bilježenje melodija po sluhu i pjevanje u zboru.

Uzgoj glasa

U nemuzičkoj školi jedino je sredstvo za izvođenje muzike ljudski glas. Kroz nekoliko stoljeća bio je ljudski glas najidealniji instrumenat. Ogromna glazbena literatura svjedoči o tom. Pjevanje je usko vezano o ljudski govor. Kao u govoru, tako i u pjevanju izvodimo vokale i konsonante. Ljepota pjevanja leži upravo u dobrom i jasnom izgovaranju vokala i konsonanata, pa na tu činjenicu ne smije zaboraviti ni jedan savjestan nastavnik. Prije pjevanja bilo koje pjesme bit će dobro izvježbati izgovor (deklamaciju) teksta. Stvaranju vokala (vokalizacija), a onda povezivanju konsonanata s vokalima (i obratno) treba osigurati dio vremena u svakom pjevačkom satu. Uz ove vježbe dolazi još i vježbanje gipkosti grla (pjevanje većeg broja tonova na jedan slog) i vježbanje artikulacije (legato, staccato, portamento itd.).

Da glas slobodno zazvuči osobito je važno ispravno disanje, koje treba također vježbati sistematski u svakom satu.

Osjetljivi dječji glas treba znati čuvati! Nikad ne smije pustiti nastavnik da djeca pjevaju do iznemoglosti. Pjevati treba samo u dobro prozračenoj prostoriji, te pjevanje prekidati pauzama da se glasovi odmore. Kod učenja neka djeca pjevaju tiho (poluglasno), osobito više tonove. Forsiranje visokih tonova može upropastiti najljepši i najzdraviji glas. O svemu će slijediti potanke upute na odnosnim mjestima.

Uzgoj glazbenog pamćenja

Do konačnog cilja pjevačke obuke u školi dolazi se tim sigurnije, čim je omladina izvježbala pažljivije i potpunije muzičku memoriju. Ta vježbanja ne smiju biti šablonska i slučajna. Na svakom stupnju obuke, već od prvog početka, daje se nastavniku bezbroj mogućnosti da vježba muzikalno pamćenje svojih učenika. Sredstva su za to veoma obilna i raznovrsna. Analiza tonova i tonskih grupa, muzički diktat, vježbe u konstruiranju kratkih melodija na zadani tekst, bilježenje melodija iz sjećanja i slične vježbe, dokazano vode k cilju. Postupak ćemo opisati u toku ovih uputa. Za sada neka bude dosta, ako upozorimo na temeljno načelo koje i u muzičkoj obuci treba poštivati: na stare spoznaje treba priključiti nove!

Prva faza: Rad prije poznavanja muzičkih znakova

Napredna pjevačka obuka ne smije početi učenjem nota, ključeva ,notnih trajanja i ostalih grafičkih znakova.

Ponajprije treba probuditi osnovne muzikalne utiske: doživljaj tona, uspoređivanje tonova među sobom, ulogu tonova u pjesmi, tehniku stvaranja i emitiranja pjevačkog tona. Četiri osnovna principa obuke (uzgajanje ukusa, sluha, glasa i glazbenog pamćenja) dolaze već ovdje, u prvom početku, do svoje pune vrijednosti.

Uspjeh u prvoj fazi rada ne može izostati, samo treba postupati progresivno: od lakšega k težem!

Nastavniku za ravnanje predočit ćemo ponajprije progresivni plan ove faze, koji ćemo razdijeliti u zaokružene tehničke grupe.

1) Progresivno upoznavanje visine tonova

Polazna je točka dur ljestvica. Ona je rastavljena u nekoliko logičnih tonskih otsjeka, koje vježbamo najprije odijeljeno, a onda sastavljamo naučeno gradivo postepeno u šire melodijske fraze, dok ne dostignemo puni opseg dječjega grla.

Tu treba spomenuti, da su stariji teoretici počinjali pjevanjem skale (ljestvice), dok savremena pedagogija uzima poredak tonova kako slijedi:

a) Prvi otsjek: dva tona — kvinta (do — sol)
b) Drugi otsjek: tri tona — trozvuk (do — mi — sol)
c) Treći otsjek: pet tonova — pentakord (do-re-mi-fa-sol)
d) Četvrti otsjek: osam tonova — dur ljestvica
e) Peti otsjek: jedanaest i dvanaest tonova — opseg dječjeg grla.

Isti raspored predočen notama (samo za ravnanje nastavniku):

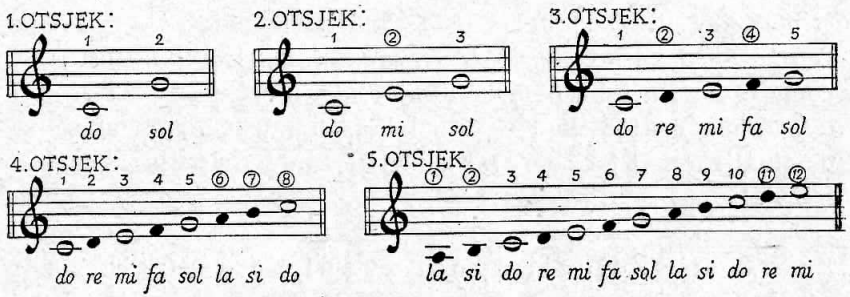

(Slijedi)

PEDAGOŠKA ZRNCA

Intuicija starih školnika

Slučajno mi je došla u ruke »Početnica za katoličke učionice u austrijskoj carevini«, štampana u Beču 1856. godine. Za tu »Početnicu« priredio je »učitelj i ravnatelj varašdinske niže realne i glavne učione« Franjo Klaić »Rukovodstvo«, izdano također u Beču 1858. (u c. k. nakladi školskih knjigah). »Početnica« počinje sa malim štampanim slovima, no to nije za nas ovdje toliko interesantno, kao primjedbe nekoga bezimenog školnika, valjda vlasnika pomenutih knjiga. Taj školnik je intuitivno osjećao metodu, koja je istom danas uvedena kod početnog čitanja i pisana. Tako na pr. kod slova »r« za oblik zabilježio je »ruda pri kolih«, a za sam glas veli »tak germi« (t. j. sličan je grmljavini). Za »m« ima bilješku »most« (t. j. sličan je mostu), a za glas »krava muče«. Slično za »v« — »vedrica« (kajkavski izraz za posudu za vodu) — »veter puše«; za »č« — »zgledi kak červ« (t. j. kao crv), za »s« — »gusak« (t. j. siče), »zgleda kak sova«, za »š« — »kak ševa« (t. j. krunčica), »kokoši se tira« (t. j. plaši: šš!), za »j« — »volovski jezik«, »izgovara se tak kak čovek viče ako što boli«, za »p« — »izgleda kak puž«, »izgovara se tak kak muški lule puše«; itd. Jednostavni učo jamačno je razmišljao o tome, kako da olakša čitanje svojim đacima i našao je dobar put. Doista, istinita je ona, da intuicija vrijedi više od učenih mudrovanja, jer pokazuje nove puteve, i da zemlja pokriva neizbrojivo

mnoštvo onih, koji su i ne znajući radili po metodama škole rada.

Z. Š.

Iz predgovora jedne knjige

U predgovoru svoje »Geografije za svakoga«*) piše netko Hendriku Willemu van Loon:

»... Želim nešto posve naročito, geografiju koja mi saopćuje samo ono, što uistinu hoću da znam, a sve drugo izostavlja — i želim da mi je Vi napišete. U školi su tu stvar uzeli vrlo ozbiljno. Što li sve nisam morao učiti o različitim zemljama — kako teku njihove granice, imena i brojeve stanovnika gradova, imena i visine svih bregova, koliko se uglja godišnje izvozi, i samo nebo zna, kakovih još sve stvari, koje sam sve isto tako brzo zaboravio, kako sam ih i naučio. One nijesu stajale ni u kakvoj međusobnoj vezi, nego su sačinjavale golemu neuređenu hrpu činjenica, koja me je vazda podsjećala na muzej prepunjen slikama ili na koncerat koji predugo traje. Pri tom sve ono, što sam još uistinu znao, nije više imalo za me nikakve razumne vrijednosti, pa ako sam htio tada da nešto tačnije znam, ipak sam morao da zavirim u karte, atlase, leksikone i priručnike. Po svoj prilici da se upravo tako dešava i mnogima drugima. Moli Vas, poradi duševnog zdravlja svih ovih jadnih žrtava školskoga obrazovanja, da nas obdarite novom geografijom, koja će uistinu biti od nekakove koristi. Otjerajte sve ove bregove, gradove i oceane natrag u njihove karte i pričajte nam o ljudima, koji na nekom mjestu žive, zašto su tamo, odakle su došli i što tamo rade — to je knjiga prije svega od čovječanski interesantne geografije. I molim Vas, ograničite se na zemlje, koje su uistinu interesantne i ne zadržavajte se predugo kod onih drugih, koje su za nas samo puka imena; samo tada će se nešto o njima upamtiti ...«

Van Loon je uistinu napisao takovu geografiju, koja se čita kao priča ili kao duhoviti eseji — od napisa pojedinih poglavlja do svršetka (stavlja, na pr., ovakove natpise: »Danska, uzoran primjer za izvjesne prednosti malih zemalja pred velikima«; »Holandija, baruština na obalama Sjevernog Mora, koja je postala svjetskim carstvom«; »Bugarska, čiji je kralj, sabirač leptira, u svjetskom ratu zajahao krivoga konja i sada mora snositi posljedice«, itd.). Ako baš i nije pisana bez prigovora

*) Van Loon: Du und die Erde.

s obzirom na slavenske države, ali su u njoj povezani bitni historijski, terenski, klimatski i etnografsko-rasni elementi u jednu cjelinu, koja daje pravu sliku neke zemlje.

Kada će naše školske geografije prestati da budu repetitoriji statističkih podataka i leksikoni imena? Kada ćemo se otresti didaktičkog materijalizma, koji opterećuje mozak i ubija volju, a iz »učionice« stvara »mučionicu«? Naši nastavni programi još su uvijek preopsežni, ali je utješno, što se opaža tendencija na niže. (Nastavni plan za građanske škole propisuje za jedan razred 20 predmeta, a program za više narodne škole po svom opsegu mnogo ne zaostaje za njim). Nema sumnje, da će najavljena reforma školstva srediti i to: smanjiti širinu nastavnih programa, da bi se postigla dubina. **Z. Š.**

II. OCJENE I PRIKAZI

Tiljak: Prilozi: Naučno kritički osvrt na savremenu metodu početnog čitanja i pisanja. Zagreb 1936.

Tiljak smatra kao najvažniji faktor sa izgrađivanje valjane metode za početno čitanje i pisanje — poznavanje historije o razvoju ljudskog govora i pisma. Ovo poznavanje utječe na to za koju ćemo se metodu opredijeliti. Zato i počinje svoju raspravu poglavljem »O razvoju glasovnog govora«. U tome razvoju pokazuje se paralelizam između razvoja čovječanstva i razvoja djeteta (kao rekapitulacije čovječanstva), koji se očituje u ovim stadijima razvitka,

kod čovječanstva:

1) Čovjek raspolaže glasom od iskona, jer posjeduje zato potrebne organe.
2) Očitovanje misli gestama i mimikom.
3) Glasovni govor — neoduhovljeni glasovni kompleks — kasnije se veže za objekte.
4) Izgrađivanje glasovnog govora u krugu malih društvenih zajednica.
5) Sintetički stadij (jednosložni) glasovnog govora.
6) Aglutinski stadij (prelazni) glasovni govor.
7) Fleksibilni stadij (najrazvijeniji) glasovnog govora.

Kod djeteta (najmarkantnije tačke u razvoju glasovnog govora):

1) Krik djeteta čim dođe na svijet. Ta perioda »kričanja« traje do konca drugog (Egger) ili do 9 (Prever) mjeseca ili do upotrebe jezika i usana (Romane).
2) Očitovanje osjećanja gestama i mimikom.
3) Dijete počinje tumačiti i shvaćati smisao glasova koje čuje, te potrebu za izjavljivanjem, vlastiti izmišljeni govor djeteta.
4) Svoje vrsti djetinji govor uz komentar gesta. Dijete jedna, roditelji druga zajednica.
5) Slaganje više imenica u jednu rečenicu.
6) Kovanje riječi od dva korijena.
7) Uporaba priloga, prijedloga itd., usavršavanje.

Kod razvoja pisma ne bi se moglo govoriti o nekim stadijima u gore izloženom smislu, već o »razvojnim etapama«, dok je postalo ovakovo kakovim se mi danas služimo. Tako na pr. bilježenje po drveću, zarezivanje nožem »šljake« pri pozajmljivanju spadaju svakako među najprimitivnije, a po tom valjda i najstarije pismo. Po tom dolazi uslovno, slikovno (crtanje predmeta s heraldičkim znakovima osobnih imena), klinasto, hieroglifi iz kojih se razvila egipatska abeceda, a koje je bilo još uvijek slikovno pismo, grčko pismo, rimsko pismo — majuskule — danas velika štampana slova (kapitalna) i uncijalna. Sada bi trebali za metodske svrhe provesti opet neki paralelizam i naći adekvatne etape u razvitku pisarske vještine kod djeteta. Te naravno Tiljak ni ne daje, jer ni nema toga paralelizma. Naći te etape u razvitku pisarske vještine kod djeteta značilo bi naći metodu za pisanje koja bi odgovarala biogenetskom zakonu i teoriji kulturnih stupnjeva.

Za Tiljka je bio potreban ovaj historijski uvod da može iz njega izvesti zaključak kako nas »ni historija o razvoju čovječanstva (treba valjda o razvoju govora), kao ni historija o razvoju pisma ne upućuje na to, kojim slovima treba početi pisati. Za ovaj metodski problem mjerodavna je jedino težina tehničke izvedbe ,a ta govori »da je naravnije početi pisanje velikim štampanim slovima«. Drugim riječima pisati treba početi tamo gdje je razvoj pisma završio, t. j. u stvaranju konvencionalnih znakova za glasove, koji više nemaju nikakove veze sa značenjem ili slikom glasa. Te znakove treba naprosto naučiti. Ali prije toga treba naučiti ono od čega su ti znakovi — simboli, t. j. treba naučiti glasove. Zato sva reforma i ograda od »škole rada«, kako ju Tiljak zamišlja, sastoji se u tome da se p r e t h o d n o n a u č e g l a s o v i, ili kako to Meumann kaže: »A p s o l u t n o k o r e k t a n g o v o r i temeljito poznavanje glasovnog govora osnov je svakog čitanja, pisanja i pravopisa« (str. 23). Ta analiza trajala bi 8 mjeseca, a preostalo vrijeme prve školske godine djeca bi naučila štampana slova čitati! Pisanje neka uče u drugom godištu.

Ovo učenje štampanih slova ne treba nikakovih tehničkih pomagala u vidu raznobojnih papirića, postolarskih klinaca, ilovače, plastelina, štapića, slika na kojima su naslikana usta u raznim oblicima, itd. . . . jer »ako se u taj postupak zamislimo, hvata nas strah da će djeca utrošiti školsko vrijeme u zabavi koja se ima obaviti u izvanškolsko vrijeme«. »Među igrom i zabavom uvijek je bilo i biće razlike« (Modec). Kao što u muzici »glas i nota pretstavljaju elemente od kojh se polazi postepeno do najkompliciranijih muzičkih tvorevina, takav put odgovara naravi stvari i kod jezične obuke«.* To znači da i kod

*U tom se pisac vara! Nove metode u obuci pjevanja idu drugim putem. Po njemu navedena metoda maltretira djecu i ne dovodi do pravih rezultata. (Op. ur.)

jezične obuke treba početi od glasa i znaka za glas — štampanog slova. Kod nas su elementi jezika glasovi, te je glavni i najvažniji rad kod preduzimanja čitanja i pisanja da dijete steče sigurnost u raspoznavanju jezičnih elemenata preko kojih će onda vježbom svladati vještinu čitanja i pisanja. Zato ni to slovo ne treba zavijati u neke priče, koje su izlišne, jer te samo »ometaju koncentraciju pažnje na ono što je glavno i smetaju da dijete valjano zapazi odnos glasova prema slovima (pismu), a obojega prema našem glasovnom govoru« (str. 23). To je drugo što Tiljak traži za razliku od nove škole.

Ne treba ta slova spajati ni u s l o g o v e, jer »slog je za dijete bez ikakove vrijednosti«. »Za dijete je slogovanje znak nemoći i ono se služilo njime samo dotle dok nije svladalo izgovor cijele riječi«. To je t r e ć i njegov zahtjev.

Glavnu pažnju treba posvetiti temeljitoj analizi glasovnog govora; mora se »podrobnije proučiti glazba materinjeg jezika«, »glasove našeg govora mogu djeca zapaziti sama na riječima našeg glasovnog govora«, zato odbija tkzv. onomatopejsku metodu, jer »tko ima uha, taj ne čuje baš ove glasove kod životinja što ih dijete izgovara«. Tako na pr. kineski pijetao pjeva ku-ku-li-ku a ne kao naš kukuriku! Kao da se nas tiče kineski pijetao! To je č e t v r t o.

Kao rezultat ovako pripravljene analize glasovnog govora otpada potreba po jedne metodičke jedinice za svako slovo. »Odbacujemo svaku metodu kojom se za svako preduzeto slovo predviđa jedna metodička jedinica«. Radi se naime samo o upoznavanju oblika slova (čitanju) »a izradu tih oblika prepuštamo kasnijem vremenu. To je p e t i glavni zahtjev »da dođemo do metode koju nauka i priroda samog djeteta najviše opravdava« (str. 21) kako misli g. Tiljak.

Ukratko: Učeći djecu čitanju i pisanju najprije ih treba naučiti govoriti, onda čitati, a potom pisati. Čitati treba početi tamo gdje je svršio historijski razvoj pisma prelazeći na konvencionalne znakove, t. j. kod štampanih slova. Radi toga treba provesti pripravu za čitanje, koje je onda priprava za pisanje. Ovaj red radi tehničkih razloga.

Da li je ovo onaj put kojim je dijete naučilo govoriti? Postavlja se pitanje: »da li je opravdano preduzimanje čitanja i pisanja istim redom kako je dijete naučilo govoriti?«

Prvi dječji govor je neke vrsti gukanje (mumljanje) slogova. Iz toga bi slijedila konzekvenca da »dijete ne valja učiti čitati i pisati pojedina slova, nego cijele slogove, kako su to mnogi metodičari shvatili i tražili. No to u stvari, nastavlja g. T., nijesu slogovi već glasovni kompleksi slični običnim slogovima. Takav kompleksni karakter ima i tepanje kao slijedeća faza. Dalje etape i pogreške koje se u njima javljaju imaju svoj posve prirodni razlog u nerazvijenosti djeteta. Dakle do navršene sedme godine dijete je prošlo sve razvojne etape čovječanstva. Stoga zaključuje pisac »mislimo da u školi ne može biti nekog drugog rada sa djecom osim onoga što nam ga nameće stupanj duhovne kulture našeg vremena. Tražiti i tvrditi da dijete mora u školi proći onim putem naprijed kojim je prolazilo čovječanstvo, samovolja je pojedinaca teoretika bez naučnog osnova. Dijete je sve te faze uglavnom prošlo, ali je u isto vrijeme bilo pod utjecajem današnje kulture«. »Nema ni govora o tom da bi se djetetu dalo vremena da pronalazi i stvara ono što je čovjek prošlosti već našao i stvorio. Zato smo protivnici onih metodičara koji misle da dijete treba samo doći do oblika slova«... i to je š e s t i zahtjev koji je uperen protiv reformatora škole rada. Da se počinje upravo velikim štampanim slovima ima samo formalnih razloga, jer ih djeca lakše preslikavaju, za samo učenje čitanja to »nije od nikakve važnosti«; važno je da djeca čitaju ona slova koja su im najviše pri ruci u knjigama i listovima, itd. i to je s e d m a tačka. Da bi se »našao pravi put za proučavanje djece u čitanju i pisanju, jest od osobite važnosti, da se utvrde stupnjevi razvoja u jezičnom smislu. Ti stupnjevi su a) unutrašnji (govor, mišljenje), b) linijski (gestikulacije), c) glasovni, d) slikovni (pismeni).

Dakle dijete prije m i s l i nego što počne govoriti. Zato su najvažniji jezični instrumenti mišljenje i govor (ili za metodski rad mišljenje p a govor). Doduše Tiljak i sam navodi da »mnogi pedagozi još i danas tvrde da je sve ovo djelovanje (radnje što ih dijete izvodi u najranijoj mladosti) upravljano instinktom, a ne mišljenjem. No T. se priklanja prvom shvaćanju. Mišljenje je kompleksna funkcija koja se odvija u asocijativnim centrima. Na vanjski podražaj (na pr. slušni) može da reagira čitav kompleks centara (vidni, govorni, oblik, djelovanje itd) ili pojedini. Mišljenje je dakle vezano na slike u asocijativnim centrima. Te slike se bude jednako i pomoću pisma. Iz ovih psiho-fizioloških procesa u kori velikog mozga zaključuje T. »da svakom glasovnom govoru prethodi unutrašnji — tihi govor«. Odatle slijedi metodička posljedica da treba izgraditi najprije pojmovne centre, centre za analizu govora i govorne centre, a potom centre za slike slova, te centre za pokrete pisanja najzad. No nama još nije jasno, je li ili nije opravdano preduzimanje čitanja i pisanja istim slijedom kako je dijete naučilo govoriti, jer ni pisac na to pitanje ne odgovara sa da ili ne, već opisivanjem koje može značiti da i ne! Zapravo Tiljak ustaje protiv biogenetskog zakona samo utoliko, što misli da njega ne treba provoditi u školi u svim konzekvencama, jer, veli, dijete je do sedme godine prošlo razvojne faze čovječanstva do danas. Škola samo treba da nastavi tamo gdje je današnja kultura stala (?) i dokle je dijete kao produkt te kulture dospjelo — došavši u školu. Redosljed metodskog rada u preduzimanju početnog čitanja i pisanja sa djecom jest isti kao sa preduzimanjem stranog jezika sa starijima, tj. najprije čitanje, a onda pisanje (ako već znadu strani jezik govoriti).

Pošto je za čitanje izvršena temeljita priprava u glasovnoj analizi govora — u rastavljanju, to će ono bez poteškoća čitati riječ kako treba, čim »vidi od kojih je slova sastavljena.« Odmah uz čitanje preduzima se »prevođenje« tj. razumijevanje smisla. Iz ovoga slijedi da otpada jedna od najtežih poteškoća dosadašnjeg načina učenja čitanja (i u novoj i u staroj školi) tj. poteškoća šćitavanja ili simultanog čitanja. To je o s m o.

Prelazeći na samo pisanje pisac zaključuje »škola neka uči djecu pisati čitljivo i pravilno, a po mogućnosti i lijepo. Individualno pismo prepustimo individumu.« To je d e v e t o.

Ja ću se ograničiti samo na nekoliko primjedbi o radnji g. Tiljka koja, bez obzira kakovo mišljenje o njegovu stajalištu imali, zaslužuje punu pažnju učiteljstva.

Tiljak polazi sa pretpostavke da se kod djeteta najprije razvije mišljenje pa onda govor, te da prema tome treba početi i sa učenjem čitanja i pisanja. Prema tome j e s t opravdano ako se ovako shvati, ići istim slijedom u preuzimanju čitanja i pisanja kako je dijete učilo govoriti. No ovo shvaćanje g. Tiljka ne može se uzeti kao dokazano, jer kako i sam Tiljak navodi, ima pedagoga koji drukčije misle. Tako na pr. M. Montessori u djelu »Selbsttätige Erziehung« kaže ovo: Mehanizam govora jest nužni preduvjet za viši duhovni rad. (Ovo i ostale primjedbe donosim prema svome rukopisu: Problem početne nastave čitanja i pisanja s naročitim obzirom na savremeno stanje). »Stoga imamo dva stepena u razvitku govora: niži, koji priprema živčane puteve, i centralni mehanizam koji će omogućiti vezu senzornih i motornih puteva, te jedan viši koji se odlikuje višim duhovnim djelatnostima, a koji se očituje pomoću već uvježbanog govornog mehanizma. Viši govor — »diktorijum« — koji se kasnje razvija, nema svoje porijeklo u mehanizmu govora. I kao što se artikularni govor razvija vježbom njegova mehanizma i obogaćuje pomoću zamjećivanja, tako se i »diktorijum« vježba na sintaksi i obogaćuje pomoću duhovnih tvorevina. . . .« Iz toga M. M. povlači zaključak da je potrebno, dok se nije eventualno pogrešni mehanizam govora ustalio, govor raščlanjivati i ustaliti, (ovo rasčlanjivanje kod M. M. nije nikakvo pojmovno analiziranje!), da bi se mogao što potpunije razviti. Za tu svrhu jezik se mora tako reći materijalizovati i ustaliti. Zato riječ mora biti napisana. Ona veli dalje (str. 287)« Iskustvo je pokazalo da vlastto izražavanje djece pismenim načinom mora prethoditi logičkom čitanju upravo kao što pisanje prethodi čitaniu istih.«

Obzirom na sheme o lokalizaciji psih. funkcija (prema istraživanjima psihologa (Störring) za pedagoško-psihološke svrhe Meumann izvodi ove posljetke: da »u normalnom slučaju odrasli ne čita samo očima, tj. da predodžbe o značenju riječi ne nastaju pri samom pogledu riječi, već da prije toga mora biti reproducirana i slušna slika riječi. Osim toga one sheme

potpuno ne ostaju da nam odgovore na pitanje o njihovoj stalnosti i ukoliko su moguće individualne razlike (otstupanja). »Dalje vidimo da dijete, prije nego uzmogne shvatiti značenje riječi, mora tačno poznavati akustičko-motorički dio akta čitanja i čvrsto ga asociirati sa optičkim dijelom, tj. dijete prije nego sadržaj uzmogne razumjeti, mora imati tačnu predodžbu izgovora i vidnu sliku riječi. T o z n a č i: N a s t a v a č i t a n j a m o r a b i t i i s t o d o b n o n a s t a v a u g o v o r u.«! Na osnovu tih eksp. istraživanja Meumann dolazi do ovih rezultata koji se odnose na učenje pisanja: »Patološki slučajevi, eksp. analiza pisanja, i iskustvo, a naročiti uspjesi metode M. M. omogućuju nam da kažemo kako pri učenju pisanja moraju razni parcijalni procesi uporedo djelovati: I za pisanje kao i čitanje bezuslovno je nužna glasovna analiza govora, jer ako unutarnji govor dolazi uvijek prije pisanja, onda taj mora biti svladan kao djelomični proces pisanja. Iz ovoga slijedi da bi najbolje odgovarala svrsi metoda koja bi stalno i što uže povezala čitanje i pisanje. Pošto pak slikanjem slova dijete mnogo tačnije upoznaje njihov oblik nego samim gledanjem, t o s e č i n i d a j e n a j p r i k l a d n i j a m e t o d a k o j a p o č i n j e p i s a n j e m i u č e n j e č i t a n j a n a s l a n j a n a p i s a n j e: Čini se da u tome leži uspjeh metode M. M.« Što se tiče t e h n i č k o g izvođenja samog pisanja, tu Meumann preporuča da se p o č n e s a a n t i k v o m — što ne znači da on počinjanje antikvom indentificira sa zahtjevom da treba početi — čitanjem! Tiljkovo izlaganje ne slaže se ni u daljoj konzekvenci sa zaključcima Meumanovim, koji također traži prethodnu analizu govora. Naime, iako Meumann traži apsolutno korektan govor i analizu prije prelaza na čitanje pisanje, ipak on ne misli da time otpada potreba »šćitavanja«. On čak veli da je »za početak vrlo važan i najteži didaktički problem »šćitavanja«. On je n u ž n a (ja podvukao!) posljedica glasovne metode, a ta se analiza upravo do krajnosti pojačava!

Bilo bi od interesa, ako u vezi sa gore izloženim razlikama u povlačenju metodskih konzekvenca navedem mišljenje Blonskoga (Pedologija u narodnoj školi 1935 — Preveo Rad. T. Teodosić, str. 47-53). »Posmatranja umno zaostale djece pokazuju da je mehanizam pisanja za njih lakši od mehanizma čitanja; tehniku pisanja oni svladavaju lakše nego tehniku čitanja, čak i mehanički. Ranije su djecu učili prvo čitanju, a potom pisanju. . . to je značilo ići od težega ka lakšem« . ; . Zato je sasvim umjesno pitanje: Otkuda ovolika raznolikost? kao i odgovor da »ovolika raznolikost dolazi upravo od raznolikog tumačenja psihičkih činjenica, bilo što sama psihologija nije na njih dala precizan i konačan odgovor, bilo što dotični pisci iz istih činjenica raznolike posljetke izvode«.

Prema svemu što smo dosada naveli možemo se vratiti na početak i pitati da li se doista »kao najvažnji faktor za izgrađivanje valjane metode za početno čitanje i pisanje mora smatrati

poznavanje historije o razvoju ljudskoga govora i pisma«? Ili je bolje poći od psihofizioloških analize tih djelatnosti, kako je to provedeno kod M. M. Ona zato i kaže: »Nas se ne tiče kako je čovječanstvo počelo pisati, kao ni kakovo je porijeklo pisma. Pripremajući istodobno pisanje i čitanje ili prožimajući jedno s drugim ne određujemo koje je od njih dominantnije«. Do toga nam i nije stalo, naime, da li dijete kod ovoga procesa prije uči čitati ili pisati, ili koje je od ovoga dvoga lakše. To će ovisiti — veli M. M., i od individualnih razlika. Do čega je njoj stalo? Do toga da p r i p r e m i o n e p u t e v e i o r g a n e kojima će se te vještine što lakše i brže usvojiti. To prihvaća i Maumann, Blonski i dr... To je posljedica psihofizioloških analize dječjeg govora i razdiobe na niži, koji priprema živčane puteve, i viši, koji se odlikuje višim duhovnim djelatnostima, a takovim se ima smatrati bezuvjetno onaj stadij glasovne analize i p o j i m a n j a riječi, p o j i m a n j a glasa. Fiziološki govoreći tu se radi o izgradnji pojmovnih centara, koji se svakako kasnije razvijaju od ostalih, koji kod čitanja, pisanja i govora dolaze u obzir. Zato nove metode poč. nastave čitanja i pisanja nijesu mogle ostati kod same analize i pojimanja glasovnog govora, čiju je važnost Pestalozzi prvi spoznao i istaknuo ovim riječima: »Ne bi čovjek mislio, kako djeca valjano i lako čitaju, kad su temeljne slogove (dao je najprije izgovarati i naizust slagati različne glasove (utuvila u pamet i uvježbala organe, da ih lako izgovaraju...« (Basariček: Pedagogija III knj. str. 258), a to je u biti ono isto što hoće i Tiljak.

U ovoj opreci stare i nove škole zapadamo u neku Scilu i Haribdu. Ako M. M. kaže da nas se ne tiče historijski razvoj pisma a M. opet opominje: »moram savjetovati da budemo jako kritični prema svim onim pedagozima, koji svoja izvođenja o čitanju i pisanju naslanjaju na ovakav shematizam« (str. 518), onda je praktičar doista u neprilici što da počne. Za njega će biti svakako od koristi, ako znade ovu konstataciju Meumannovu: »Čovjek bi mogao pomisliti da se kod analize čitanja i pisanja radi o posve elementarnim i jednostavnim psihičkim procesima, dok uistinu istraživanja ove vrste spadaju u najzamršenije, a u isto vrijeme i najvažnije probleme specijalne psihologije.« I dok se na ovom području doista ne uspije da »dođemo do metode koju nauka najviše opravdava«, mi ćemo morati uvijek da se za savjet obratimo i onim bogodanim umjetnicima i metodičarima — praktičarima koji za ta pitanja nalaze riješenje u — sebi samima intuitivno! Meni stoga izgleda doista istinito ono što Blonski (str. 50) veli: Jedna od najomiljenijih tema za sporove metodičara jeste, kojom metodom treba djecu učiti pismenosti. Značaj ovoga pitanja metodičari su naduvali do krajnosti. U samoj stvari za dijete s umnim razvitkom od 7 godina i više nastava pismenosti ne pretstavlja težak proces (ono što je teže jest razumijevanje i naučno tumačenje tih procesa, op. moja) i nije mali broj djece, koja nauče da pišu i čitaju sama, što bi bilo nemoguće, kad bi pismenost za djecu bila stvarno tako teška. Ogorčenost sporova o metodama nastava pismenosti u kapitalističkom društvu objašnjava se reklamom i konkurencijom sastavljača bukvara, koji svojim sastavljačima donose ogromne prihode. Do toga zaključka dolazi i Tiljak: »Zato i ne smatramo početno čitanje i pisanje velikim teretom za djecu, ali prije treba pronaći pravu i odgovarajuću metodu«.

Pogrešno je u ovome samo to, ako Tiljak misli da ima samo jedna prava i odgovarajuća metoda!

(Opaska: Od stvarnih grešaka znatnija je ona gdje kaže da su Špoljarova i Dizdarova početnica reprezentanti Dekroly-metode, jer to nije tačno). **J. Jurković**

Bran. J. Todorović i Kosta V. Aranicki: Najnovija školska administracija. 218 str. 8°, cijena 40 dinara (plativo u 4 rate po 10 d). Latinicom.

U ovome opsežnom priručniku prikupili su autori sve, što je potrebno da znade svaki školski nadzornik, upravitelj škole, a napokon i svaki učitelj o školskoj administraciji. Na prvi pogled vidi se, da su je sastavljali stručnjaci, kojima su dobro poznati svi propisi, prema kojima se danas vodi administracija škola, a to nije tako jednostavan posao. U prvom odlomku navode, koje se knjige vode u školskoj administraciji i kako se vode (sa formularima). U drugom odlomku pišu o računskoj administraciji (o sastavu školskog budžeta, o vođenju novčanih knjiga, o sastavu završnog godišnjeg računa itd.) i o režiserskim poslovima. U trećem odlomku iznose sve o pravnom i materijalnom položaju učitelja (o diplomskom ispitu, o stupanju u učiteljsku službu, o traženju premještaja, o praktičnom učiteljskom ispitu, o dobivanju povišice itd.). U četvrtom o školi i školskim zgradama; u petom o podizanju novih škola, a u šestom o svim ostalim pitanjima, s kojima se susreće onaj koji vodi školsku administraciju (o upisu djece u školu, o privatnim ispitima, o ocjenjivanju đaka, o svjedodžbama, o kaznama, taksama itd.). Po svemu se vidi, da je ova knjiga neophodno potrebna svim školskim nadzornicima i učiteljima koji se spremaju za nadzornički ili praktički učiteljski ispit, a napose upraviteljima osnovnih škola (pogotovo mlađima), pa preporučamo da je nabave. Nabavlja se kod autora (Beograd, Ministarstvo prosvjete ili kod Gece Kona). **— a —**

III. SITNE VIJESTI

Kongres »Internacionalne lige za novi uzgoj« (»New Education Fellowship«) sastaje se u Cheltenhamu u Engleskoj od 31. VII. do 14. VIII. 1936. Glavna je tema kongresa: »Uzgoj u slobodnom društvu«.

Južna Afrika. Engleski univerzitet u Kapstadtu po prvi puta je dopustio polaženje i urođenicima. Već se upisalo 30 obojenih studenata. Za čudo, holandijski univerziteti »afrikandera« (bijelaca rođenih u Africi, no porijetlom Holanđana), ostao je pri starom: da obojeni nemaju pristupa na univerzitet.

Njemačka. Svi njemački činovnici, pa i učitelji, moraju položiti ovu p r i s e g u: »Zaklinjem se pred Bogom, da ću biti vjeran i pokoran Fuehreru Reicha i njemačkog naroda, Adolfu Hitleru, i obećajem da ću se pokoravati zakonima i savjesno ispunjavati svoje dužnosti«.

Učiteljske plaće u Njemačkoj iznose najmanje 2.800 RM godišnje, a poslije 20 godina službe 5.000 RM. Napreduje se automatski svake 2 godine.

O reorganizaciji njemačke omladine za god. 1936 rekao je Fuehrer njemačke omladnie Baldur von Schirach pred 2000 šefova hitlerovske omladine ovo:

Doskora neće više biti u Njemačkoj nijednog dječaka, koji ne bi bio odgajan u nacional-socijalističkom duhu.

Jedan će se dio dječaka pripustiti u hitlerovsku omladinu, pošto provedu 4 godine u »Jungvolku« (do 12 godina), i to oni najsposobniji.

Poslije 4 godine oni će biti na svečan način primani u nacional-socijalističku stranku 9. novembra svake godine.

Dječaci, koji poslije izlaska iz Jungvolka ne budu pripušteni u hitlerovsku omladinu, ulaze u posebnu organizaciju pod ravnanjem hitlerovskih omladinaca.

Ipak ni onaj mladić, koji ne bude pripušten k nama, neće se smatrati kao diskvalificiran. On će izvršivati svoje dužnosti u životu i u svome zvanju, ali neće biti zvan da postane Fuehrerom njemačkog naroda.

Na koncu je g. Baldur von Schirach ustao protiv prigovora radi ateizma i bezvjerstva, koji je uperen protiv hitlerovske omladine. Rekao je: »Mi smo dokazali da imamo pravu vjeru; ispovijedamo, sa E. M. Arndtom: »»da smo jedan narod — to je religija našega vremena.«« (»Le Temps« od 25. veljače 1936.).

Austrija. Državni budžet za 1936. donio je nova smanjenja. Broj radnih sati učitelja povišen je, mnogi su razredi fuzionirani, neke škole zatvorene, a subvencije reducirane. Učiteljstvu su nametnute nove takse, napredovanja u partijama zaustavljena, a isto tako i imenovanja, dnevnice reducirane, itd. Učiteljska društva (»Lehrer-Kameradschaften«) protestirala su protiv ovih mjera, koje tako osjetljivo diraju u njihovo materijalno stanje.

Austrijski školski savjet upozorio je na to, kako se učenici u čekaonicama vlakova, a i u samim vlakovima kartaju za novac, tako da je to upalo u oči putnicima, pa je upozorio škole na raspis, kojim je svaka igra za novac zabranjena. (I kod nas se dešavaju slični slučajevi!)

Španija. U Španiji su na posljednjim izborima, kako je poznato, iznijele većinu ljevičarske stranke, pa je imenovan Ministrom uzgoja Don Marcelino Domingo, a generalnim direktorom osnovnih škola Don José Coll y Mas, učitelj u Barceloni i član upravnog odbora »de l' Asociation National del Magisterio Primario«. Odlučeno je dekretom od 28. II. 1936. da se po petogodišnjem planu osnuje još 5300 novih škola (koncem 1935. bilo ih je 16.409, te ih momentano treba još 10.742; Španija ima sada oko 25 mil. stanovnika).

Međutim, ptianje je, koliko će se toga moći provesti poslije strašnoga građanskog rata!

Madžarska. U Madžarskoj ima 6.893 škole sa 19.653 nastavnika (na 8 mil. stanovnika). Neuposlenih ima oko 10.000 (!), a godišnje ima jedva oko 300 praznih mjesta. Učiteljskih škola ima previše, pa njihov »Tanitok Lapja« (»Učiteljski list«) u broju od 1. decembra 1935. traži, da se ograniči primanje u učiteljske škole.

Rusija. U Rusiji su se dosad u sovjetskim školama upotrebljavali udžbenici za historiju od Pokrovskoga. Sad će biti ovi udžbenici zabranjeni, jer ih ne smatraju dosta objektivnima, naročito u iznošenju apsolutizma ruskih careva, u opisivanju reforama Petra Velikoga, reforama od 1861., i drugo. Vijeće pučkih komesara i centralni komitet komunističke partije odlučili su da otvore konkurs za udžbenike iz historije za srednje škole. Određene su četiri nagrade: od 100.000, 75.000, 50.000 i 25.000 rubalja.

USA. Mr. Dern, državni tajnik u ministarstvu rata, označio je u svom godišnjem izvještaju svu kritiku o vojničkoj školskoj pripravi kao »bunc[illegible] ustali su u svome pismu, upućenom predsjedniku Rooseveltu, mnogi odlični pedagozi, a među njima i profesori nekih univerza.

Internacionalni P. C. K. broji u 52 države 16,640.000 članova. U posljednje pol godine porastao je za 600.000.

Kongres Internacionalne federacije učitelja, koji se imao održati u Beogradu 9., 10. i 11. augusta ove godine, trebao je, uz ostalo, da raspravi u anketi ove pobleme: a) Država i učitelj; b) Država i škola.

O hrani

Vrste hrane. a) H r a n a j e č o v j e k u p o t r e b n a d a ž i v i. Naše tijelo se radom troši, i to ne samo tjelesnim, nego i duševnim. I radnik koji kopa, ore, kuje itd., i činovnik koji sjedi u uredu i rješava zamršene račune ili spise, svi oni vrše posao, svi oni rade i troše tjelesnu snagu. Ako mi potrošenu snagu ne bismo nadomjestili, tijelo naše bi sve više slabilo i napokon bi klonulo. Ono što tijelo potroši, nadoknađuje se h r a n o m. U tom je naše tijelo slično stroju koji radi dok ima u njemu benzina ili ugljena, a čim toga ponestane, stroj zapne.

b) V r s t e h r a n e. Ima više vrsti hrane koja je potrebna našemu tijelu. Prije svega potrebno je da dišemo. I u z d u h, zapravo njegov sastavni dio k i s i k, služi našemu tijelu kao hrana. Svatko zna da bez uzduha ne možemo živjeti, a i to, da su ljudi koji borave u prostorijama s nečistim uzduhom, blijedi i boležljivi.

V o d a je također onaj dio hrane, bez koje nam nema života. Ima, doduše, ljudi pijanaca, koji i ne piju vode ili je rijetko kada piju, pa ipak žive. No pri tome treba znati, da mi vodu primamo i u većini jela, na pr. u varivu, voću itd., a dabome i u drugim vrstama pića; dakle, i onaj čovjek koji baš ne pije čiste vode, ipak prima s drugom hranom mnogo vode u sebe.

M a s t i primamo u sebe kao meso, slaninu, čistu mast, maslac ili ulje.

Š e ć e r i š k r o b. Šećer dodajemo mnogim jelima, a u nekim vrstama hrane ima ga od prirode (na pr. u voću, grožđu, medu). Škroba ima mnogo u brašnu, krompiru. (Pokus: Naribaj svježeg krompira i izažmi u tanjur; doskora će na dnu ostati talog, a to je škrob).

B j e l a n č e v i n e su tvari kojih ima mnogo u jajima (bjelance i žumance), mesu i mlijeku, a i u plodovima nekog bilja. One se grijanjem skrutnu (kuhano jaje!).

Sve su ove vrste hrane vrlo potrebne čovječjem tijelu, jer j e d n e i z g r a đ u j u i n a d o m j e š t a v a j u n a š e t i j e l o, a d r u g e p r o i z v o d e t o p l i n u t i j e l a, a ta je također potrebna za život.

I s h r a n a i p r a v i l n o s t i s h r a n e. N a š e t i j e l o t r e b a d a d o b i v a v a l j a n u, t e č n u (u k u s n u) i i z d a š n u h r a n u u d o v o l j n o j k o l i č i n i. Hrana prije svega treba da je dobro pripremljena i zdrava. Zato se hrana peče ili kuha, jer se time odstranjuju neka zla svojstva prijesne hrane. Kuhanjem ili pečenjem hrana omekša i postaje probavljivija, a time se ujedno odstranjuju i klice nekih bolesti, koje su možda bile u prijesnoj hrani. Ipak, ako je hrana bila pokvarena prijesna (na pr. ako se meso usmrdilo), kuhanjem ili pečenjem neće se popraviti. Pripremanjem hrana postaje i ukusnija, tečnija, pa nam bolje prija. Koliko komu hrane treba, osjeti sam, t. j. jede

do sitosti. No neki proždrljivci ne znaju mjere, i zato lako obole. Zato je potrebna umjerenost u jelu i u pilu. Isto tako loše je, ako se jede premalo, jer se tijelu ne nadoknadi sve ono što je radom izgubilo, što se potrošilo, pa tada tijelo slabi.

U primanju hrane, t. j. u obrocima, potrebni su razmaci. Loš je i nezdrav običaj onih koji cio dan žvaču. Obično se jede na tri obroka, a oni koji teže rade, pa i djeca koja se razvijaju, rastu, jedu na pet obroka kroz dan. Za djecu je vrlo zdrava hrana mlijeko, jaja, povrće, voće i kruh, a za piće neka im služi samo voda.

Voće se sastoji u glavnom od vode, ali sadrži (prema vrsti i zrelosti) do 10% šećera. Nekoje vrsti, kao na pr. orasi, lješnici, kesteni sadrže i mnogo ulja i bjelančevine (purane kljukaju orasima da se udebljaju!) Poradi tih sastojina voće je vrlo zdrava hrana, dakako, ako nije trulo ili nezrelo. Isto je tako nezdravo i ono voće koje je nečisto, zato se takovo mora prije nego se jede oprati ili oljuštiti. Voće je osobito dobra i zdrava hrana za djecu, a poznato je da ga djeca vrlo vole.

Poradi velike količine vode što ga sadrži voće u sebi, ono se lako kvari. Da se očuva od kvarenja, sprema se u posebne prostorije, a također se i suši, naročito šljive. Sušenjem se naime uklanja iz voća suvišna voda koja pospješuje kvarenje. Voće se sačuva i ukuhavanjem u šećeru, jer šećer spriječava kvarenje, a pravi se iz njega i piće, no ono je zdravo za djecu samo tako dugo, dok ne prevrije.

Pravila pri jelu. Pravilna ishrana vrlo je važna po zdravlje naroda. Djecu treba češće upućivati, kako će se hraniti, jer ona poradi svoje neukosti i nestašnosti često u tome griješe. Podesno mi se čini, da se takovi razgovori vode prema uputama koje je dao liječnik M. Jovanović-Balut, tako da se o svakom pravilu najprije povede slobodan razgovor. Evo ovih uputa:

Neposredno pred obrok ne pij nikada pića. Ako si odviše umoran, ugrijan ili zaduhan, odmori se, ohladi i izduši malo. Prije nego ideš jesti, operi ruke!

Jedi samo zdravu hranu i pij samo zdravo piće.

Jedi samo s čistoga stola, iz čistoga suđa, s čistim vilicama, kašikama i noževima.

Za vrijeme obroka nemoj se zadubiti u misli; ne ljuti se, zaboravi sve brige i nevolje. Nemoj ništa, pa ni novine, čitati dok jedeš.

Ne jedi naglo, ne prekidaj obrok radi kakva posla. Za obroka treba da se štogod prijatno razgovara, da zavlada ugodno raspoloženje.

Ne jedi i ne pij ništa ni odviše vrelo ni odviše hladno. Ne jedi i ne pij sad vrelo, sad hladno.

Ne uzimaj velike zalogaje i gutljaje u usta. Ne gutaj živo, nego svaki zalogaj dobro prožvači. Žvači cijelim zubalom, a ne samo jednom stranom.

Ne pij piva, vina ili rakije. Ne pij prekomjerno ni vode. Opasno je piti preko zalogaja u ustima.

Čuvaj se, da ne progutaš ni najmanju košticu ni najsitnije tvrde ili neprobavljive stvarce. Pazi osobito, kad jedeš ribu!

Ne govori i ne smij se, dok su ti puna usta naročito, kad jedeš što suho, sipko i zrnato.

Nož ne prinosi ustima. Ne čačkaj zube noktima, iglom ili vrhom noža i vilice.

Ne uzimaj s tuđega tanjura, ne pij iz tuđe čaše. Ne pružaj drugomu svoj zalogaj, a ne primaj ga ni od drugih.

Voćke oljušti ili operi. Voće ne jedi s košticama i priuči također djecu na to.

Ne jedi iz zajedničke zdjele s drugima. Ne služi se zajedno s drugima jednom kašikom, nožem, čašom i ubrusom.

Gadno je i opasno uzeti u usta zalogaj, koji je već ležao na tlu. I vilicu, nož i kašiku odmah promijeni ili očisti, čim padnu na pod.

Ne dijeli zalogaj s mačkom, s psetom ili drugom kojom životinjom. Ne daj im ni iz svoga suda da jedu ili piju.

Ne prejedi se nikada. Jedi toliko, koliko ti je slasno, da budeš sit. Ne sjedi dugo za punim stolom. Čim si svršio obrok diži se od stola.

Isperi usta i zube poslije svakog obroka, naročino iza kiselih jela, salate i voća, jer se od kiseline kvare zubi.

Ne večeraj kasno. Ne jedi uveče mnogo, ne idi u krevet odmah čim si večerao, da ne zaspiš s punim želucem.

Smiri se malo poslije svakoga izdašnijeg obroka. Ne žuri se odmah na posao i igru. Pričekaj, dok ti se »jelo slegne«.

Odmor i spavanje

Nije dosta da tijelu samo hranom nadomještavamo izgubljenu snagu, nego mu treba dati i odmora. Čovjek koji se odviše napreže, a dosta se ne odmara, razboli se; postaje razdražljiv, ne može mirno spavati, oslabi, boli ga glava i nema volje za jelo. Njegovo tijelo sve više slabi. I kao što ne valja ništa ne raditi i ljenčariti, tako isto ne valja raditi više, negoli dopušta naša tjelesna snaga.

Kad se čovjek naradi, osjeća umor. Seljak koji čitav dan ore, kopa ili kosi; činovnik koji čitav dan radi umom; vojnik koji čitav dan vježba; putnik koji od zore do mraka hoda: svi oni jedva čekaju da se mogu odmoriti. Glavni odmor nam je spavanje, ali i za vrijeme rada treba prekidati posao i malo se odmoriti, pogotovo za vrijeme obroka. Težaci u polju odma-

raju se najmanje ujutro za vrijeme zajutarka i o podne za vrijeme ručka, a onda odmoreni daju se većim marom k radu. Ali to vrijeme nerada, t. j. odmora, ne smiju se ispuniti tako, da bi nam još škodilo; na pr. da radnici ispune vrijeme odmora pijančevanjem ili kartanjem, pri čemu se lako razljute, a dabome ni oni koji rade umom. Najbolje je za one koji rade duševno ili tjelesno u zatvorenim prostorijama, da odmor provedu na čistu uzduhu i da se tada giblju: šeću, plivaju, gimnasticiraju, ali, dakako, da u tom ne pretjeruju. Oni koji rade težak posao na uzduhu, neka vrijeme odmora provedu u mirovanju, ugodnom razgovoru ili čitanjem dobrih knjiga. Takove promjene vrlo povoljno utječu na naše tijelo.

Najveći odmor je spavanje. Znamo i sami, ako uveče legnemo i vrlo umorni, da ujutro ustanemo svježi i odmorni. Ali ni svako spavanje ne odmara: ako spavamo u prostoriji koja je vlažna, zadimljena, neprozračena ili premalena, lako se probudimo još umorniji, negoli smo legli. Isto tako ne valja neposredno prije spavanja jesti, a pogotovu ne mnogo jesti, pa još tešku hranu (meso, vrlo masna jela . . .) Tada nam je san nemiran i mi se ne možemo pravo odmoriti. Najbolje smo spavali kad i ne znamo da li smo uopće što sanjali.

Djeca moraju mnogo spavati. Takova su djeca zdrava i dobro se jačaju. Za njih naročito vrijedi ona: »Devet (t. j. sati) — u krevet!«

Vlaga u stanovima

Razgovor o tome, kakove su prilike stanovanja u kraju u kojemu se nalazi škola:

Kakove su kuće? Koliko imadu obično prostorija i kako su velike? Stanuje li u njima mnogo ili malo ljudi, t. j. da li imadu dovoljno prostora, naročito za spavanje? Da li se u istoj sobi kuha i spava? Da li u kućama vlada čistoća i red? Jesu li stanovi zdravi i suhi? I slično.

Zdrav stan — pola zdravlja. Najzdraviji su stanovi u kućama na sunčanomu mjestu. Takovi stanovi imadu dosta svijetla i suhi su. Vlažni i mračni stanovi pravo su leglo klica različitih bolesti. No nije dosta samo da je kuća na suncu. Ako je na vlažnu tlu (na obali rijeka ili rječica koje sporo teku ili uz baruštinu), stan će biti vlažan, jer će zidovi iz tla upijati vlagu (izolacija zidova papirom od smole, koji se uziđe između opeka; temelji od betona; betonski pod ispod drvenoga poda). Isto su tako nezdravi stanovi u blizini tvornica koje upotrebljavaju ugalj za tjeranje strojeva, jer se tu razvijaju po zdravlje štetni plinovi, a i buka strojeva smeta ljudima za vrijeme odmaranja. Da se kuća osigura od vlage, treba da je pod barem 80 cm nad zemljom. Kuće koje su na nagnutom tlu sigurnije su od vlage, negoli one na ravnu tlu. Prozori neka su široki, da može u stan, kad se otvore, ući što više čista uzduha. Otvarati

ih treba više puta kroz dan, pa i zimi. Široki prozori puštaju u stan mnogo sunčanoga svijetla koje ubija klice bolesti.

Vlažan stan — rasadnik bolesti. Ipak su mnogi siromašni ljudi prisiljeni stanovati u vlažnim i mračnim stanovima. Takovih stanova ima mnogo po gradovima. Ima i takovih koji su ispod razine zemlje u podzemlju. U njima zaudara po plijesni, a i stijene su vlažne. Ovakovi su stanovi osobito ubitačni za djecu, kojoj se već po licu vidi gdje stanuju: blijeda su i slaba. Vlaga naime, omogućuje razvitak klica različitih bolesti, naročito malokrvnosti i sušice. Takovi se stanovi naročito mnogo moraju vjetriti, čime se barem donekle istjera vlaga iz njih.

I u nove kuće, osobito u zidanice, ne smijemo se odmah useliti; treba da se prije dobro osuše. One su ispočetka prividno suhe, ali čim se uselimo, izbija vlaga. To se najbolje vidi po slikama koje vješamo o zid, jer se svijaju od vlage, a i zid je pod njima vlažan.

Zarazne bolesti

Ima mnoge bolesti koje se prenose s čovjeka na čovjeka. Takove su, na pr. bolesti: sušica, skrlet (šarlah), šuga, veliki kašalj (hripavac), tifus itd. Jednim se imenom zovu zarazne bolesti. Uzročnici su tih bolesti sićušne gljivice koje zovemo bakterije ili bacili. Tako su sićušne, da ih prostim okom i ne možemo vidjeti, jer su dugačke tek jednu tisućinu milimetra, pa i manje. Vidjeti se mogu samo posebnom spravom koju zovemo sitnozor (mikroskop); to sprava povećaje 1000 puta, a još finiji sitnozori i više hiljada puta. Neke bolesti prenose i vrlo sitne životinjice, koje također ne vidimo prostim okom (praživi).

Bakterija imade posvuda u silnoj množini: u uzduhu, u vodi, na odjeći, u voću itd., ali sve nisu opasne, nego samo one vrsti, koje prouzrokuju bolesti. Takove bakterije, kad dospiju u naše tijelo, tamo se silnom brzinom razviju i izlučuju iz sebe otrovnu tvar (toksin), od koje tijelo oboli. Prema vrsti bakterija dolaze i vrste bolesti. Ali od vremena dok se čovjek zarazi pa do oboljenja prođe neko vrijeme (vrijeme zametanja bolesti).

Čovjek se od čovjeka može zaraziti tako, da prenese na sebe klice bolesti kroz nos, kroz kožu ili kroz usta. Kroz nos se zarazi disanjem. Uzduh je, naime, pun klica koje su u nj došle tako, što bolesnik kašlje, ili pljuje na tle, a i kad govori; mi te klice udišemo i tako dospiju u naše tijelo. Kroz kožu se zarazimo, ako se dodirnemo bolesnikova tijela ili predmeta kojih se on dodirnuo. Osobito se lako zarazimo kroz kožu, ako je naša koža ozlijeđena, ranjava. Kroz usta se zarazimo, ako dišemo na usta ili ako ljubimo bolesnika. Nekoje bolesti prenose i životinje, kako ćemo poslije čuti.

Svrab (šuga). Ovu bolest prenosi sićušni kukac, dugačak jedva do $^1/_3$ mm, koji se zarije čovjeku pod kožu, tako da na-

stane na koži mala čunjasta izbrežina. Tu ženka snese kroz neko vrijeme svega do 50 jajašaca, iz kojih se izlegu mladi svrapci. Koža na takvim mjestima jako svrbi, čovjek se grebe noktima do krvi, pa nastanu krastice. Svrbi i po noći, osobito djecu, koja uslijed toga ne mogu spavati, pa oslabe. Lako se prenosi (jednostavnim davanjem ruke, spavanjem u istom krevetu sa svrabljivim ili nošenjem rublja svrabljivaca); prema tomu treba se i čuvati zaraze. Čovjek se može zaraziti i od svrabljivih životinja. Liječi se mastima koje sadrže sumpora. Za liječenja treba sve rublje svrabljivoga kuhati, da se ubiju životinjice koje su se tamo zavukle. Izliječi se za nekoliko dana.

Skrlet (šarlah). To je prava dječja bolest, jer stariji rijetko kada obole od šarlaha. Bolesnika isprva boli vrat pa teško guta, vrućina se digne, boli ga glava i sili ga na bljuvanje. Bolest se pozna i po jeziku i ždrijelu, gdje se pokažu crvene pjege, a onda se po tijelu pojavi crven osip, a najposlije se guli koža u krpicama. No ima ljudi koji obole od blagoga šarlaha, pa su opasni raznosioci bolesti. Drugi opet i ne znaju da su bolesni, ali u sebi nose klice. To su opasni kliconoše šarlaha. Od zaraze do oboljenja prođe 4—7 dana.

Šarlah je opasna bolest, jer lako svršava smrću. Zato liječnik takova bolesnika odmah izluči i zabrani mu da se makne iz kuće, dok on ne dopusti. Liječenje traje 6 nedjelja. Od šarlaha ne obole djeca, ako se prije cijepe protiv šarlaha.

Gušobolja ili difterija. I ova bolest napada najviše djecu. Njezine klice množe se u grlu, ždrijelu i nosu, gdje je naša koža sluzava, i izlučuju jak otrov koji prodire u krv i u meso i proizvode neke vrsti otrovanje krvi. Od zaraze do prvih znakova bolesti prođe 2—7 dana. Tada dijete dobije vrućinu, boli ga vrat i ne može gutati. Sluznica u vratu prevuče se bijelom mrenicom, a žlijezde nateknu. Bolesnik promukne i tjera ga na kašalj, a to je vrlo opasno za druge, jer u ispljuvcima ima mnogo klica difterije. Zato se i kod difterije bolesnik odluči od zdravih, a isto tako se i rublje i sve s čim dođe u dodir mora iskuhati i raskužiti. Ako se difterija pojavi u školi, škola se zatvori i školske sobe se raskuže, da se ubiju klice bolesti.

Liječnici su pronašli lijek (»serum«) protiv difterije kojim cijepe i zdrave kad im tko u kući oboli, da i oni ne obole. Svakako, takovih bolesnika trebamo se čuvati, jer nas mogu zaraziti, ako i ne dođu s nama u dodir, time što kašlju ili što im slina štrcne iz usta kad govore, pa zaraze druge.

Boginje (kozice). Ima ih dvije vrsti. Jedne su sitne boginje, kod kojih se po tijelu pokažu mali mjehurići pa se onda osuše u krastice i otpadnu. Od zaraze do pojave bolesti prođe 14—17 dana, a bolest traje 2—3 nedjelje. Bolesnik se mora odijeliti kao kod šarlaha i difterije.

Vrlo su opasne prave ili velike boginje (crne kozice), koje mogu imati opasnih posljedica: ako udare u oči, čovjek može oslijepiti. Bolest se pojavi tako, da bolesnika najprije spopadne vrućina, boli ga glava i dolazi mu na bljuvanje. Zatim se po licu i po rukama pojave crvene pjege koje se rašire poslije po čitavom tijelu. Te se pjege poslije razviju u bistre mjehuriće koji se poslije zamute i u njima nastane gnoj. Poslije 14 dana ti se mjehurići (»kozice«) osuše u krastice i otpadnu, ali na njihovu mjestu nastanu brazgotine, udubine koje daju licu nelijep izgled.

Boginje su vrlo zarazne i opasne. Protiv boginja izumljen je lijek kojim se djeca cijepe u 2. godini i poslije, jer lijek vrijedi za 7 do 10 godina. To je cijepljenje propisano zakonom

Oboljeli od boginja treba da su odijeljeni kao i kod prije spomenutih bolesti. Tko jedamput oboli i preboli tu bolest, više je ne dobije.

Veliki kašalj (hripavac). Ovu bolest može svatko da dobije, ali najopasniji je za dojenčad koja od te bolesti mnogo umiru. Ponajviše se javlja u proljeću. Od zaraze do oboljenja prođe 2—3 nedjelje, a sam kašalj traje oko 6 nedjelja. Počinje slabijim hrapavim kašljem, a onda prijeđe u jak i grčevit kašalj, kad se iz grla izlučuje mnogo sluzi. Takav kašalj toliko izmuči djecu, da mnoga moraju poslije na oporavak, jer oslabe. No tko takav kašalj preboli, više ga ne dobije.

Djeca koja obole od velikoga kašlja, ne smiju zalaziti među zdravu djecu, jer će ih zaraziti.

Tifus. Ovu zaraznu bolest prenose kukci, osobito muhe, a može se čovjek i sam zaraziti, ako pije vodu iz bunara, koji je zaražen klicama tifusa. To biva obično tamo, gdje je zahodska jama u blizini bunara, pa klice iz bolesnikovih izmetina dospiju u zahod, a odavle u bunar. Od te se bolesti u crijevima naprave čirovi. 2—4 nedjelje poslije zaraze bolest počinje glavoboljom, bolovima u utrobi i pomanjkanjem teka. Bolesnika najposlije spopadne takva vrućina da bulazni, a može i umrijeti. Tko tifus preboli jednom, više ga ne dobije.

Bolesnika oboljelih od tifusa treba se čuvati, jer dodirom možemo prenijeti bolest na se. Bolest prenose i muhe koje sjednu na bolesnikove izmetine, a onda na jelo i tako prenesu onamo klice tifusa. Mi i ne znamo da je hrana zaražena pa je jedemo i obolimo.

Još je opasniji **pjegavi tifus ili pjegavac,** jer od njega umire svaki šesti bolesnik. Bolest prenose uši, pa se javlja kod nečistih ljudi. Uš ugrize čovjeka koji je obolio od pjegavca i napije se njegove krvi. Poslije 5 do 6 dana razviju se klice bolesti u uši tako, da ona može zaraziti svakoga čovjeka kojega ugrize i to jednim jedinim ugrizom. Pošto pjegavac prenose jedino uši, zato u krajevima gdje nema ušljivaca nema ni pjegavca. Bolest se u zaraženom čovjeku razvija 2 do 3 nedjelje, a onda se pojavi glavobolja i malaksalost, a toplina se digne do 40° C i više. Bolest znade biti tako žestoka, da bolesnik pada i u nesvijest. Po čitavom tijelu pojave se pjege, pa odatle bolesti i ime.

Opasna ova bolest opominje nečiste ljude da tamane uši i da se od njih očiste.

Malarija ili močvarna groznica pojavljuje se u močvarnim krajevima. Bolesnika koji oboli od nje, trese jaka groznica, koja traje 1—3 sata, tako da cvokoće zubima, srce mu lupa, glava ga boli, a lice mu pomodri. Toplina dosegne preko 40° C i bolesnik se jako znoji, a poslije toga spadne i opet kao da je ozdravio. Prema vrsti bolesti malarija trese čovjeka svaki treći ili četvrti dan, a može ga tresti i svaki dan. Evo zašto:

Malariju prenosi komarac malaričar (anofeles). On se razlikuje od običnoga komarca time, što zadak ispruži u vis, ako se prihvati, na pr: za zid, a obični komarac drži zadak usporedo sa zidom. Ako takav komarac malaričar, i to ženka, ubode čovjeka koji ima malariju i nasiše se njegove krvi, on je s krvlju usisao i klice bolesti. Te klice razmnože se u komarcu i dospiju u njegovu slinu, pa kad ubode zdrava čovjeka (obično poslije zalaza sunca), dospiju u njegovu krv, tamo se razmnože i tako ga zaraze.

Protiv malarije borimo se tako, da uništavamo prenosioce malarije, t. j. komarce malaričare. Uništavaju se ubijanjem, a najuspješnije, ako se isuše močvare u kojima su njihova legla. Uništavaju ih i tako da na baruštine štrcaju petrolej, koji se po vodi razliđe kao tanka mrena i uguši komarčeve ličinke, a u krajevima gdje se bare zimi ne smrznu, puštaju u vodu neke ribice, koje proždiru komarčeve ličinke.

Srdobolja (griža). I ova je bolest zarazna. Očituje se time što bolesnik dobije jak proljev. Izmetine mogu biti i krvave, jer klice bolesti naprave u debelom crijevu rane koje krvare. Traje obično 2 do 4 nedjelje, ali čovjek može i da umre od te bolesti. Prenosi se voćem ili drugim jelom koje su imali u ruci takovi bolesnici, a mogu i muhe prenijeti na jelo klice bolesti. Mnogo je tomu krivo po selima, gdje se srdobolja najviše javlja, što tamo nemaju uređenih zahoda; muhe sjednu na izmetine, a poslije na voće ili drugo koje jelo, i tako prenesu klice. Zato treba paziti da bolesnikove izmetine ne dospiju kuda na otvoreno mjesto, ako nema zahoda. Muhe treba tamaniti, a voće i ruke oprati prije jela.

Tuberkuloza ili sušica. To je najrašireniia bolest i najopasnija, jer svake godine pokosi na hiljade ljudskih života, i mladih i starih. Od sušice može oboljeti svaki dio tijela, ali najčešće pluća.

Sušicu prouzrokuje tuberkulozni ili sušični bacil, koji je tako sitan, da se ne može vidjeti prostim okom (niz od 1000 bacila bio bi istom dugačak 1 mm!), ali tim je opasniji. Nitko se ne rodi sa sušicom, ali ju svatko može dobiti. Evo kako: Sušičavi ljudi kašljaju, kišu, pljuju, prskaju slinu kad govore i ta sluz i slina padne na tle. Tamo se osuši i pretvori u prašinu, a prašina, puna klica sušice, uzvitla se, mi je udišemo i zaražimo se! Zato se u školama mažu podovi uljem, da se ne uzvitla prašina, a zato su i pljuvačnice, da se u njih pljuje, a ne na pod. Ako dakle, kašlješ, stavi maramicu u usta, a pljuj u pljuvačnicu! Netko može biti na oko zdrav, pa ipak je zaražen sušicom, zato treba da čuva druge! Ako ti što padne na tle, na pr. kruh, sir, voće, ne jedi, jer bi mogao prenijeti u sebe bacile! Mala djeca lako se zaraze sušicom, ako ih odrasli, koji su sušičavi, ljube u usta. Isto tako ne jedi voća koje je drugi zagrizao, a tako ni kruha, sira, mesa itd. Ako ti hoće dati, neka odreže! Eto, sušica na nas vreba svuda, a kako da se očuvamo.

Sušičav čovjek počinje pomalo gubiti na težini. Postaje umoran, kašljuca i osjeća probadanje u plućima. Uveče dobije vrućinu, a ujutro je nestaje. Po noći se znoji, ako i nije bog zna kako jako pokriven.

Čim se pokažu takovi znaci, treba da potraži pomoć kod liječnika, jer sušica je izlječiva bolest, ali samo u njezinu početku: Kad se ona jako razvije, onda je prekasno! I tada se može život bolesnika produljiti, ako mu je tijelo otporno, ali potpuno se ne može izliječiti. Sušica se ne liječi lijekovima, nego svježim uzduhom, sunčanjem, dobrom hranom i mirovanjem. Liječi se najbolje u posebnim lječilištima koja su u gorama (Topolšica u Sloveniji), na zdravu i svježu uzduhu, pod nadzorom iskusnih liječnika.

No mnogo je pametnije i uspješnije, ako se čuvamo da se ne zarazimo klicama sušice i ako naše tijelo tako ojačamo, da ono bude otporno protiv te strašne bolesti. Kako se možemo očuvati od zaraze, spomenuli smo već u glavnom; tijelo će naše postati otporno i jako, tako da se klice sušice u njemu neće moći razmnožiti: ako se budemo dobro hranili; ako budemo dosta spavali i to u sobi gdje je čist uzduh i gdje nema vlage; ako se budemo dosta kretali u zdravom i čistom uzduhu i po suncu; ako budemo svoje tijelo držali čistim; ako budemo živjeli uredno i klonili se alkoholnih pića; ako se budemo čuvali prehlade i klonili svakoga pretjerivanja (na pr. u sportu). Mnogo je pametnije, ako bolesti predusretnemo, negoli ako potražimo liječnikov savjet kad već obolimo. Ako pak obolimo, svakako se moramo posavjetovati s liječnikom i točno izvršiti sve što on odredi.

Gripa. Opasna je ta zarazna bolest, koja je pod konac svjetskoga rata (1918.) pokosila više ljudskih života, negoli cijeli taj strašni rat. Najviše se javlja za vlažnoga vremena i teško se od nje očuvati. Napada i staro i mlado, i muško i žensko. Obično netko unese bolest u selo, i za kratko vrijeme oboli velik dio stanovnika.

Kod gripe oboli ždrijelo, grkljan i dušnik; dakle naša disala. Bolesnik dobije vrućinu, kašlje, boli ga glava, a cijelo mu tijelo klone. Ali od same gripe se ne umire, nego od poslje-

dica, koje za njom slijede, tako na pr. od upale pluća, koja znade pratiti gripu.

Klice gripe nalaze se u sluzi čovjeka. Kad bolesnik pljuje, kašlje, govori, raspršti nešto sline, sluzi, pune klica, a to ili pada na zdrava čovjeka, ili to on udiše, jer sitne čestice takove sluzi lebde u uzduhu kao i prašina. Zato se gripa i javlja često kao prava pošast (epidemija).

Protiv gripe borimo se tako, da se za vrijeme takove pošasti čuvamo dodira s bolesnicima rukovanjem, ljubljenjem itd., a bolesnici neka stave ruku ili maramicu na usta kad kašlju, a neka pljuju u pljuvačnicu u kojoj ima vode.

GIMNASTIKA

Nikola Belovarac

I. Redovne vježbe

(Vježbe u stroju)

Prije preuzimanja građe za četvrti razred treba opetovati ono što se preduzelo u trećem i prošlim razredima. Teže stvari treba više puta opetovati i dobro uvježbati.

A) Dvovrsni stroj (Razvoj)

Razvoj (dvovrsni stroj) dobije se izravno na zapovijed: »U razvoj zbor«! Po toj zapovijedi vježbači se postave u dvije vrste (čeoni dvored) jednu za drugom. Vježbači druge vrste stoje u potiljak (pokrivaju) iza prve vrste u otstojanju (razmaku) za 1,10 m. Na desnom krilu (strani) jesu viši, a na lijevom niži vježbači. Razmak od ramena do ramena kod prve i kod druge vrste mora biti 10 cm ili za jednu šaku.

Ima li u razvoju neparni broj vježbača, tada se treba označiti u sredini prve vrste jedan vježbač imenom »drugar«. Iza toga drugara u zadnjoj vrsti neće nitko stajati, ostaće mjesto prazno, vježbači se budu pomakli za jedno mjesto na lijevo.

Ovakav razvoj (dvovrsni stroj), gdje su desnokrilni viši a lijevokrilni manji, zove se osnovni razvoj. Izvede li osnovni razvoj okret za 180 stupnjeva (na lijevo krug) dobiće se obratni razvoj, kod kojega će na desnom krilu biti manji, a na lijevom veći vježbači. Označeni drugar poslije okreta stupi naprijed da opet iza njega nastane prazno mjesto.

Inače se razvoj izvodi iz vrste. Prije toga neka budu vježbači u vrsti razbrojeni na parove, tj.: na »prve« i »druge«. Razbrojiti se mogu učenici sami, kad izgovaraju, počevši od desnog prama lijevom krilu, »prvi« — »drugi«, »prvi« — »drugi« itd. i to na zapovijed: »Na parove razbroj se!« Poslije razbroja vrste treba se uvjeriti da li svi učenici zaista znaju svoje brojeve.

Budući da se razvoj iz vrste može izvađati: po desnom krilu, lijevom krilu i sredini, to treba sva tri načina proučiti. No najobičnije izvađanje je po desnom krilu ako je osnovna vrsta. Na zapovijed: »Po desnom krilu u razvoj **stroj se**«! svi vježbači označeni rednim brojem »drugi« iskorače desnom nogom iza svoga broja »prvi« koji je prije u vrsti bio njemu na desnoj strani. Čim je to učinjeno, svi se vježbači pomiču na desno na propisan razmak (10 cm rame od ramena). Za vrijeme pomicanja na desno, desnokrilni par (tj. prvi i njegov drugi, koji je skočio iza njega) stoji mirno, dok se svi ostali k njima primiču i prema njima poravnavaju bez posebne zapovijedi. Sve ovo što je rečeno u cijelosti neka se najprije radi na dvije dobe. Prva doba, svi vježbači označeni sa »drugi« složno zakorače desnom nogom iza svoga broja »prvi«. Druga je doba da se brzo i kratkim koracima pomiču na desno. Kako se ide u vrstu čuće se malo kasnije.

Na zapovijed: »Po lijevom krilu u razvoj s t r o j s e!« opet svi vježbači označeni sa »drugi« idu desnom nogom iza brojeva »prvi«. Razlika je ta, što se primiče i poravnava prama lijevom krilu do propisnog razmaka. Krajnici na lijevom krilu posve miruju.

Na zapovijed: »Po sredini u razvoj s t r o j s e«! opet skaču brojevi »drugi« desnom nogom iza brojeva »prvi«, ali nakon toga primiču se prema sredini (mora se prethodno taj srednjak, koji je u ovom slučaju neparni, odrediti).

Obrnuto se dolazi iz razvoja u vrstu. Općenito se treba zapamtiti, da ono krilo (strana) koja je u zapovijedi spomenuto ostaje na miru, dok se svi vježbači od njega odmiču praveći toliko mjesta da mogu pripadajući vježbači iz zadnje vrsti stupiti naprijed.

Prema tomu imamo za prijelaz iz razvoja u vrstu ove zapovijedi: »Po desnom krilu u vrstu s t r o j s e!«, »Po lijevom krilu u vrstu s t r o j s e!«, »Po sredini u vrstu s t r o j s e!«

Po prvoj zapovijedi desnokrilni miruje, odmicanje je lijevo, ali se mora gledati desno i poravnati. Iz zadnje vrste redni drugar skače lijevom nogom napred na lijevu stranu do svoga druga koji je malo prije bio pred njim te se sa ostalim bez posebne zapovijedi u vrsti poravnava na desno.

Po drugoj zapovijedi lijevokrilni miruje, odmicanje je desno, pogled i ravnanje lijevo. Redni drugari, iz zadnje vrste skaču na otvoreno mjesto naprijed u prvu vrstu lijevom nogom na lijevu stranu od svoga druga koji je malo prije bio pred njim te se sa ostalima poravnava pogledom na lijevo.

Po trećoj zapovijedi označeni srednjak miruje, ostali se odmiču desno i lijevo gledajući prema sredini, dok oni iz zadnje vrste skaču naprijed u vrstu na lijevu stranu od svoga pripadajućeg rednog drugara.

Ako je obratan razvoj tj. ako osnovni razvoj učini na lijevo

krug (nazad čelom) pa želimo izvesti vrstu bilo na koju stranu, onda skaču brojevi označeni sa »prvi« ozada desnom nogom u potiljak svojih brojeva označenih sa »drugi«. Ostalo je sve kako je opisano kod osnovnog razvoja.

Pravljanje razvoja iz vrste i obrnuto neka se s učenicima preduzme tako da se počme sa malim brojem vježbača i to najprije sa spretnijima koji treba da nekoliko puta izvedu pred ostalim učenicima.

B) Razbroj

»Na parove raz-b r o j s e!«

Ako su vježbači, po ovoj zapovijedi razbrajaju se sami počevši od desnog prama lijevom krilu. Prvi vježbač izgovori glasno — »prvi« —, onaj na lijevo do njega izgovori — »drugi!« — a onaj na llijevo do ovoga opet — »prvi!« — itd. do kraja. No ako je razbrajanje u razvoju (dvjema vrstama) izgovaraju redom brojeve samo oni vježbači u prvoj vrsti kao i prije, dok oni vježbači u zadnjoj vrsti čitavo vrijeme šute i upamti svaki svoj broj što ga izgovori njegov redni drugar stojeći pred njim; Dakle razbroj prednje vrste vrijedi i u zadnjoj vrsti.

»Po tri raz-b r o j s e!«

Kao što se razbrajalo po dva tako se razbraja i po tri. Kad je treći vježbač izgovorio svoj broj— »t r e ć i« — slijedi opet onoga do njega na lijevo —»prvi!« — itd. do kraja.

»Po četir (po pet, šest itd.) raz-b r o j s e!«

Razbraja se jednostavno, kao što je to bilo, od desne na lijevu stranu. Ako imamo razbroj po četir, poslije onog četvrtog vježbača koji je rekao: — »četvrti!« — slijedi opet do njega na lijevo — »prvi!« — pa — »drugi!« — itd. do kraja. Isto se tako razbraja, po pet, po šest itd.

C) R a v n a n j e n a m j e s t u p o š i r i n i i d u b i n i

»Na desno rav-n a j s e!«

Ova zapovijed dolazi uvijek kad imamo pred sobom vrstu ili razvoj pa vježbači ne stoje u jednom pravcu nego jedan stoji više naprijed a drugi malo nazad i želimo da svi budu poravnati rame uz rame, udaljeno za širinu jedne šake u jednoj ravnoj vrsti. Ako su dvije vrste, treba još da je vježbač iz zadnje vrste tačno pokrio svoga druga u prvoj vrsti i da ima od njega propisan razmak ili otstojanje 1,10 m. Vježbači, dakle, po gornjoj zapovijedi okrenu istovremeno glave na desno i gledaju pravac desno osim skrajnjeg na desnom krilu, koji gleda ravno naprijed. Ako je koji vježbač malo naprijed pomakne se natrag i obratno. Zatim ako tijesno stoji jedan uz drugoga, odmakne se za šaku razmaka, ili ako je predaleko primakne se za tu udaljenost.

Zapovjednik se uvjerava da li je ravnanje tačno izvedeno, ako stane na stranu ravnanja u produženju krila za 3 do 5 koraka daleko te gleda da li su svi u jednom pravcu. Ako nije ravnanje dobro daje rukom znak govoreći: lijevo krilo, ili sredina naprije, nazad itd. već prema tomu koje mjesto treba izravnati.

»Mir-no!«

Zapovijeda se po dovršenom i ispravnom ravnanju. Vježbači, dakle, okrenu istovremeno glavu i pogled uprave naprijed.

»Na lijevo rav-n a j s e!«

Na ovu zapovijed izvadja se ravnanje na lijevu stranu na isti način kao na desno. Svi vježbači na gornju zapovijed okrenu glavu i pogled lijevo osim krajnika na lijevoj strani te se poravnavaju.

»Po sredini rav-n a j s e!«

Po ovoj zapovijedi vježbači od desnog krila kao i oni od lijevog okrenu glavu istovremeno i brzo te pogled uprave prema sredini po kojoj se poravnavaju.

»U potiljak!«

Ova zapovijed dolazi za poravnavanje u dubinu: za red, redove, trored itd. kad treba da jedan drugoga pokriva. Čelni u redu ili u redovima u tom slučaju ostaju nepomični a drugi se svi prema čelnim ravnaju i za njima se kriju. Sve glave moraju biti u jednom pravcu.

D) U d v a j a n j e r e d o v a

Treba opetovati četverored s mjesta izvađajući ga iz dvoreda pod slovom C), kao i pravljenje redova (dvoreda) iz vrste pod slovom A) u trećem godištu (Špoljar: Rukovodj). U tom opetovanju neka izostane vježbanje na razdijele i treba se vježbati spojeno bez brojenja.

Kao što su se iz vrste dobili redovi (dvored) tako ćemo dobiti iz dviju vrsta (razvoja) četiri reda (dvojne redove).

Iz razvoja ćemo dobiti dvojne redove na zapovijed:

»U dvojne redove na des-n o!« (na lije- v o!)

Prethodno u razvoju (dvjema vrstama) vježbači moraju biti razbrojeni na parne i neparne i to počevši od desnog krila. Kako je već pisano razbroj na — prve — i — druge — u prvoj vrsti vrijedi i za drugu vrstu. Kao što će svi »prvi« tako će i svi »drugi« u drugoj vrsti biti iza istoimenih brojeva u prvoj vrsti.

Na gornju zapovijed okrenu se svi na d e s n o za 90° i odmah zatim svi p a r n i (drugi) iskorače jedan korak desnom nogom naprijed uz desni bok svojih pripadajućih n e p a r n i h tako da s ovim budu poravnati.

Ali, ako se zapovijeda: »U dvojne redove na lije-v o!« tada će se svi okrenuti na l i j e v o za 90° i odmah zatim — neparni — (prvi) iskorače desnom nogom naprijed uz desni bok p a r n i h (drugih).

Predvježbe su da se u početku radi na dvije dobe. Na prvu dobu neka se izvede samo okret a na drugu dobu iskorak desnom nogom.

Mnogi će se u duši buniti na ovo posljednje, ali pravilo je da se uvijek u dvojne redove ide d e s n o m nogom i na d e s n u stranu bez obzira na stranu okreta!

Ako ne trebamo da ostanemo u ovako udvojenim redovima bilo desno ili lijevo doći ćemo natrag u razvoj na zapovijed:

»U razvoj na lije-v o!«

Na ovu zapovijed okrenuće se vježbači 90° lijevo (pete sastaviti) a zatim svi brojevi — drugi — (parni) iskorače lijevom nogom jedan korak naprijed i lijevo uz lijevi bok svojih pripadajućih neparnih (prvih) tako da s ovima budu poravnati.

Ali, ako je pala zapovijed:

»U razvoj na des-n o!«

Okrenuće se svi na desno za 90° i odmah zatim neparni (prvi) iskorače lijevom nogom naprijed uz lijevi bok parnog (drugog).

Kod izvađanja razvoja iz dvojnih redova je pravilo da se uvijek okrene u smjeru zapovijedi pa skače l i j e v o m nogom u l i j e v u stranu.

Sve neka se radi u početku na dvije dobe. Na prvu dobu neka se izvede okret a na drugu dobu iskorak lijevom nogom. Kasnije treba izostaviti brojenje da izvađaju sami na čistu zapovijed.

E) M a r š i r a n j e p o t a k t u u z p j e s m u i b e z n j e

Kako se to radi bilo je govora u trećem godištu pod slovom E) Špoljar: Rukovodj.

F) Z a v i j a n j e

Kako se izvadjaju zavoji bilo je takodjer govora u trećem godištu pod slovom E) Špoljar: »III razred«.

Zavoji su nam potrebni radi promjene smijera bilo u stupanju, bilo da počinjemo stupati.

Treba li učiniti zavoj l i j e v o u stupanju glasi zapovijed: »Desno krilo naprijed!« U tom slučaju lijeva strana, pogotovo lijevi krajnik, čini vrlo male korake, dok oni na desnoj strani imaju velike, normalne korake i izvađaju time veće napredovanje kao oko neke osovine koja se nalazi njima na lijevoj strani. U tom zaokretanju ne smije se jedan od drugoga udaljiti. Dobro je da se učenici u početku sve po 4 prihvate za podlaktice. Zatim na uglovima gdje se zavoj izvađa, da se metne kakav oveći predmet da oko njega učenici izvadjaju zavoj.

Zavoj na desno ima zapovijed: »Lijevo krilo naprijed!«

Poslije izvedenog zavoja, tj. kad nećemo više zavoj slijedi, zapovijeda se: »Pravo!« Po toj zapovijedi nastave vježbači svi

jednakim korakom i to pravac ravno naprijed, ne zaokrečući više ni lijevo ni desno.

Počinje li se stupanjem i treba odmah zaokrenuti tj. izvesti zavoj, glasiće zapovijed: »Desno (lijevo) krilo naprijed stup a j! Postupak je isti kao što smo čuli malo prije. Čelni izvedu najprije zaokret. Na istom mjestu gdje su čelni učinili zaokret, učiniće svi ostali postepeno kako tamo stizavaju.

G) T r č e ć i k o r a k i t r č a n j e d o 5 m i n u t a

Trčanje i trčeći korak može biti prijelaz s mjesta iz mirovanja i iz stupanja.

Na zapovijed: »Trčećim korakom na-p r i j e d!« počima se lijevom nogom s mjesta tj. iz stava — mirno. — Takovi trčeći koraci (skokovi su umjereni: ni prebrzi, ni polagani, 160 skokova u minuti. Izvadjaju se samo na prstima. Gdje je potrebno za vrijeme trčećeg koraka, mora se držati ravnanje i pokrivanje kao i stanoviti razmak).

Ispočetka je dobro trčeći korak učiniti na mjestu tj. tako da se ne pomiče ni naprijed, ni nazad. Ovdje bi zapovijed glasila: »Na mjestu trčeći ko-rak!«

Ako učenici stupaju pa želimo da se vrši trčeći korak, onda se zapovijeda: »Trčećim kora-k o m!« Sve ostalo izvodi se kao kod trčećeg koraka s mjesta što smo ga imali malo prije.

Na zapovijed: »Trkom naprijed!« prelazi se s mjesta u obično brzo trčanje. Ne pazi se na složnost koraka. To je najbrže trčanje jer može doseći 200—260 skokova u minuti.

Prelazimo li iz običnog stupanja u trčanje (ne u trčeći korak) vrši se na zapovijed: »T r k o m!« Ostalo vrijedi kao što je malo prije rečeno.

Prijelaz iz trčećeg koraka i iz trka u obični korak dobiće se na zapovijed: »Ko-ra-kom!« Poslije te zapovijedi izvede se još jedan skok a onda se nastavi mirno stupati.

Ako se želi iz trčećeg koraka na mjestu da dođe u stupanje na mjestu zapovijedaće se: »Na mjestu kora-k o m!«

Ustrajno trčanje je isto što i trk samo se mora ići mnogo lakšim tempom. Kod ustrajnog trčanja je svrha čim više izdržati u trčanju. U četvrtom godištu neka učenici trče samo do 5 min. Sva trčanja neka se vrše na čistom zraku.

H) Z a u s t a v l j a n j e

Stupa li pojedinac, staće na zapovijed: »Stoj!« Ako je u kretanju skupina kao četa, zaustaviće se na zapovijed: »Četa s t o j!« A skupinu, koja ima oblik voda (vod je manji od čete) zaustaviće se na zapovijed: »Vod s t o j!« Kod svake od tih zapovijedi paziće se na koju će nogu izaći zadnja riječ — s t o j. — Izađe li na lijevu nogu, učini se još jedan korak desnom no-

gom i onda brzo priključi lijeva desnoj i ostane u mirnom položaju. Obratno: izađe li zapovijed na desnu nogu, učini se još jedan korak lijevom i onda priključi desna k lijevoj te miruje.

II Proste vježbe (Slobodne vježbe)

A) Složeni pokreti ruku, nogu i trupa

U mlađim godištima bilo je govora napose o pokretima ruku, nogu i trupa. Gledaj Špoljar: Savremena škola god IV 5, 6, 9 i 10; Rukovod za školsku praksu III razred.

Spojimo li istovremeno makar koji pokret ruke, noge ili bolje: ruku, nogu i trupa, nastaju složeni pokreti ili gibanja udova i trupa. Takovih će primjera biti ovdje napisano nekoliko. Isti mogu poslužiti već i kao male kombinacije. Kasnije će pak biti napisano više i većih sastava koji se moraju dobro uvježbati da posluže na kraju godine kao gimnastičke tačke kod školske svečanosti.

Svaki primjer koji će biti sada ovdje treba izvađati nekoliko puta tj. tako dugo dok se ne vidi da ide sigurno i lijepo.

Sve napisano u zagradama opširnije tumači prethodni izraz.

Primjeri za složeno gibanje udovima i trupom

1.

a) odručiti, počučanj (tj, ruke strance, mali čučanj (zatim:
b) Uspraviti se, nadručiti (tj, ne ostane se u položaju a) već noge izravnati, ruke u vis, dlanovi unutra, pogled gore) zatim:
c) Priručiti (ruke dolje sprijeda).

2.

a) Skučiti zaručno, pesti zatvorene (ruke na prsa, šake zatvorene)
b) Pretklon, predručno sunuti (naklon, rukama sunuti prema podu)
c) Usklon, nadručiti (usprav, ruke u vis, hrpti van, prsti pruženi) zatim:
d) Počučanj, odručiti (mali čučanj, ruke strance, hrpti gore, prsti pruž.)
e) Uspraviti se, priručiti (prijeći iz čučnja u ravni polož, ruke dolje)

3.

a) Stav prednožni lijevom, predručiti (lij. noga napred na prstima, ruke naprijed)
b) Počučanj odnožno lijevom, odručiti (mali čučanj na desnoj nozi a lijeva noga strance dotiče se tla, ruke širom, dlanovi dolje, prsti pruženi

c) Usprav, prinožiti lijevom, ruke o bok (podići se na desnoj i lijevu nogu priključiti, podbočiti se)
d) Pretklon (naklon naprijed, ruke stoje o boku)
e) Usklon, priručiti (izravnati se, ruke dolje)

4.

a) Stav zanožni lijevom, nadručiti (lij. noga nazad, ruke gore, prsti pruž.)
b) Unutr. gornjim čeonim lukovima: odručiti, poklek lijevom (ruke se visoko nad licem ukrst i takove odmah dolje spuste i brzo rašire, istovremeno se klekne lijevom nogom)
c) Dići se, priključiti lij. nogu desnoj, priručiti.
d) e) f) = a) b) c) samo desnom nogom.

5.

a) Odnožiti lijevom, odručiti (lijevu nogu strance podignuti, ruke širom, šake zatvorene)
b) Prinožiti, skučiti ruke zaručno (lijevu nogu desnoj, ruke na prsa)
c) Kao pod a) samo desnom nogom
d) Poskokom stav raznožni, odručno skučiti (noge rastavljene, na prstima, ruke skučiti da su zatvor. šake nad ramenima a laktovi širom)
f) Poskokom stav spetni, sunuti u nadručenje (gore)
g) Unutar. gornjim čeonim lukovima: odručiti (ruke širom)
h) Priručiti (ruke dolje)

6.

a) Poskokom raskročni stav, odručiti (noge i ruke širom)
b) Odručno skučiti (u skučenju šake su nad ramenima a laktovi širom)
c) Zasuk trupom lijevo do mogućnosti (dok noge širom i skvrčene ruke miruju trup se zaokreće lijevo)
d) Odsuk (prsa su okrenuta sad naprijed, noge i ruke još miruju)
f) Odručiti (ruke širom, pesti otvoriti, dlan naprijed)
g) Pretklon, predručiti (uslijed naklona ruke okomito smjeraju na tlo)
h) Usprav poskokom stav spetni, priručiti (poskokom noge sastaviti i ruke dolje)

7.

a) Ruke skučiti (prsti pruž. dotiču se pred prsima, laktovi širom)
b) Odručno sunuti (ruke širom, prsti pruženi, dlanovi dolje)
c) Nadručiti (ruke gore, hrpti ruku van)

d) Unutar. gornjim čeonim lukovima: odručiti, iskorak lijevom
e) Priključiti desnu nogu lijevoj, ruke o bok, pretklon (istovremeno)
f) Usklon, ruke izdržaj (usprav, ruke miruju)
g) Zaklon, ruke izdržaj (naklon nazad, ruke još uvijek o boku)
h) Usklon, priručiti (usprav, ruke dolje)

8.

a) Stav raskročni, skučiti ruke, šake na prsa zatvorene
b) Pretklon, predručno sunuti (naklon i ruke okomito prema tlu)
c) Usklon, nadručiti (usprav, ruke uvis, noge su još širom)
d) Skučiti ruke, šake na prsa laktovi nazad (noge miruju)
e) Lijevom rukom sunuti napred i zasuk trupom desno, des. ruka miruje
f) Odsuk i zasuk lijevo, skučiti lijevu ruku, sunuti desnom rukom naprijed
g) Najkraćim putem: odručiti (ruke širom)
h) Poskokom stav spetni, priručiti (ruke dolje)

9.

a) Nadručiti, uspon spetni
b) Upor čučnjem, koljena širom (čučanj, mali naklon, ruke na tlo, kolj. širom)
c) Nogama sunuti nazad, upor ležeći prednji (pruženo tijelo počiva na pruženim rukama i prstima nogu, krsta uvinuta pogled naprijed, ne u pod)
d) Upor čučnjem (kao pod b) trzajem trupa i otisnuvši se nogama)
e) Dići se, priručiti (ruke dolje)

10.

a) Nadručiti (prsti pruženi, hrpti van)
b) Ispad desno desnom (desna se noga udalji od lijeve strance i skvrčena u koljenu stane na tlo), odručiti, hrpti gore
c) Privući lijevu desnoj nozi pa ih ispružiti, naklon, predručiti (uslijed naklona ruke smjeraju prema podu, pogled naprijed, krsta uvinuta)
d) Nadručiti (prsti pruženi, hrpti van pogled gore)
e) Kao pod b) samo lijevom nogom
f) Kao pod c) samo desnu privući lijevoj
g Nadručiti (prsti pruženi, hrpti van pogled gore)
h) Kroz odručenje priručiti (ruke kroz strance dolje)

11.

a) ½ okreta lijevo = 90°, stav zanožni desnom (već kod okreta desna noga ostane ozada , nadručiti (ruke gore, prsti pruž; hrpti van)

b) Stav spetni (tj. treba desnu nogu priključiti lijevoj) ruke dolje
c) ½ okreta desno, zanožni stav lijevom, odručiti (ruke širom)
d) Stav spetni priključenjem lijeve noge desnoj, priručiti
e) Podbočiti (ruke o bok)
f) Poskokom stav raskročni (noge se raširе)
g) Naklon (pogled naprijed, krsta uvinuti)
h) Usklon (usprav)
i) Otklon desno (tj. naklon desno)
j) Usklon i otklon lijevo (tj. usprav i odmah naklon lijevo)
k) Usklon (usprav)
l) Poskokom stav spetni, priručiti.

12.

a) Zanožiti desnom (desna noga nazad ali nije na tlu (ruke nazad)
b) Klek desnom, predručiti (ruke naprijed, prsti pruženi, hrpti van)
c) Dići se, priključiti desnu nogu lijevoj, nadručiti
d) Ruke skučiti, laktovi van zatv. šake nad ramenima
e) ½ okreta lijevo, ruke skučene dolje, laktovi nazad, šake na prsima
f) Korak desnom naprijed, stav zanožni lijevom, sunuti rukama naprijed
g) Klek lijevom, odručiti (ruke širom, prsti pruženi, hrpti gore)
h) Malim podignućem privući lijevu nogu desnoj, upor čučnjem prednji (čučanj, koljena skupa, tijelo je malo nagnuto, ruke su izvan koljena poduprte o tlo)
i) Dići se, istovremeno rukama donjim čeonim lukovima u vis, prsti pruženi
j) Kroz odručenje priručiti (ruke kroz strance dolje)
k) ½ okreta desno stav zanožni lijevom (već kod okreta lijeva ostane ozada)
l) Priključiti lijevu desnoj stav spetni.

B) Skok u daljinu i visinu zaletom

U četvrtom godištu, pa i prije, mnogo je djece preskakivalo bilo kakav jarak, vodu, predmet. No među njima ima i takovih koji nisu imali prilike što preskakivati. Takva su djeca po većim gradovima, naročito djevojčice.

Skok u daljinu i visinu ima svoje osobito značenje, koliko za tjelesni toliko i za duševni razvitak djece.

Prije nego će se sa djecom preduzeti pravi način preskakivanja, moraće se njih upoznati sa svim što će im kod toga služiti. Skakalište je ili u gimnastičkoj dvorani ili na polju (dvorištu). Ako je u dvorani, onda tu mora biti pripravljena

t. zv. otskočna daska. Otskočna daska (mostić) na kraju jedne strane, tik uz ivicu, po širini, ima pribijen prag do 15 cm visok i toliko po prilici širok, da bude daska nešto kosa kad se položi na tlo. Duljina daske može biti kao i širina ili drukčije, n. pr. duljina 1,5 m a širina manja ili isto toliko. Osim ovake otskočne daske treba biti strunjača (blazina) na koju se skače (pada) nogama da se poslije skoka tko ne ozlijedi. Strunjača imade razne vrsti: kožnate, polukožnate i platnene ili gumirane. Najskromnije su one od čvrstog platna koje su ispunjene bilo komušinom (od kukuruza), slamom, starim krpama i slično. U dvorištu nije potrebna strunjača. Tamo gdje će se skakati, načini se dosta velik i mekan prostor tako da se iskopa zemlja i tu naspe mulj ili pilovina. Za skok u visinu potrebno je još imati tanki konopac (spagu oko 4 m dugačku) sa dvije kesice na krajevima koje su napunjene pijeskom ili čim drugim, zatim dva drvena stalka (oko 2 m visoka). Stalci neka imaju rupice u udaljenosti od 10 cm jedna do druge. Pokraj rupica neka je napisan broj koji će označivati visinu stalka (od zemlje prama gore). U rupice će se staviti mali klinovi i to u svakom stalku po jedan, na koje će se onda staviti konopac. Klinovi neka su uvijek okrenuti prema strunjači ili iskopanoj zemlji sa muljem ili pilovinom. U protivnom slučaju dogodilo bi se, kad koji đak ne uspije da preskoči, potegne nogom konop a taj onda za sobom stalke koji znaju udariti skakače po glavi.

a) Skok u daljinu zaletom

Namještaj sprava. Postavi se odskočna daska i strunjača. Strunjača se stavi do višega dijela daske. Ako ima nekoliko strunjača dobro je ispočetka jednu staviti baš uz dasku da si ne bi koji nesigurniji ozlijedio nogu kod nespretnoga skoka a i daska sigurnije stoji. Ako je dvorana vrlo glatka neka se metne na donji dio daske guma da se ne skliže.

Đaci se postave pokraj daske i strunjače dva tri koraka daleko u jednoj vrsti, jedan do drugoga. Ako ih ima mnogo onda u dvije vrste tako da je jedna vrsta na jednoj, a druga na drugoj strani (nasuprot).

Predvježbe neodređenom nogom. Pošto smo izmakli strunjaču od daske za jedan malo veći đački korak ili učinili kredom ravnu crtu na strunjači, kažemo učenicima da si oni zamisle da je onaj prostor između strunjače (crte) i daske jedan mali potok preko kojega se mora preskočiti. Zatim učitelj to pokaže. Ide prema dasci s prednje strane običnim korakom, dolazi do daske, stane jednom nogom na kraj daske (na uzvišenom dijelu) dok drugom nogom prelazi na strunjaču, odnosno preko crte označene kredom. Kad je to pokazao idu redom svi učenici pa to isto izvađaju. Ako koji pogriješi treba odmah da ispravi. Zatim to isto izvedu svi još nekoliko puta. Kad je to gotovo strunjača se malo izmakne da nastane veći razmak ili da se učini malo dalje crta kredom.

Kao što su učenici prelazili hodajući preko toga umišljenog potoka, tako će sad laganim trčanjem to isto izvađati. No uvijek mora biti da jedna noga dospije samo na kraj daske a druga prelazi na strunjaču. Kod ovakovog trčanja nekoji će se đaci zabuniti pa će htjeti obim nogama skupa preko daske da idu na strunjaču. Isto ovo u istoj udaljenosti strunjače od daske neka se ponovi slobodno kojom bilo nogom ali uvijek da jedna noga dođe samo na dasku a druga na strunjaču. Poslije toga se izmakne još malo strunjača, odnosno učini se na strunjači treća crta. Trčanje brže. ali zato ima i više pogrješaka. Vidjeće se da nekoji uopće ne dospiju na dasku, nekoji skaču naglavce kao u vodu, jedni su ukočeni kao stupovi, skaču na pete, zgureni su itd. Treba pokušati ovo zadnje još jednom te izabrati one koji su dobro izveli, pa neka oni sami trče i skaču.

Predvježbe određenom nogom. Učitelj kaže da će se hodati i prekoračiti preko potoka desnom nogom. Pokazuje, ide prema strunjači, dolazi blizu daske, nešto je korake usitnio, tj. hoće da mu samo lijeva noga dođe na kraj daske a desna prelazi na strunjaču. To isto izvađaju učenici i to nekoliko puta. Pogrješke treba odmah ispraviti. Iz toga izvađa se sve to još bržim korakom. Kad je gotova lijeva noga dolazi na red desna noga da se njome od daske otisne. Izmakne li se strunjača još dalje, neće se moći prekoračiti, već će se morati jednom nogom od daske otisnuti (odbiti ili odraziti) a drugom nogom malo podići i dospjeti do strunjače. Ovim se putem dolazi do skoka ali se mora upozoriti i pokazati da će se to izvesti ovako: Učitelj ide, žuri se, dolazi na dasku recimo lijevom nogom, istovremeno prelazi desnom pravac strunjače, lijevom se nogom žestoko odbije i kad se odbio nastoji lijevom nogom još da uhvati u zraku desnu kako bi po mogućnosti obje došle skupa na strunjaču i da panu na prste a još k tomu da se izvede u taj čas i mali čučanj (počučanj), dok ruke da se ispruže naprijed. Dolaženje na prste i u čučanj potrebno je kod doskoka iz zdravstvenih razloga.

Kod izvađanja skoka u trčanju vježbaće se najprije jednom a onda, kad svi znaju, drugom nogom. No sad će se nastojati da se dođe do pravilnog skoka sa pravim odrazom noge. Dakle u trčanju određena noga mora čim snažnije da se odrazi (odbije) od daske da tijelo ide ne samo naprijed nego i u vis kako bi se u visu imalo vremena čitavo tijelo ispraviti, krsta uvinuti a noge sastaviti i ispružiti te u tom obliku pasti u čučanj na strunjaču. Ispočetka to ide nešta teško, pogotovo mirno padanje na strunjaču. Većina ih posrće i leti naprijed. Treba stoga uvijek asistencija ,tj. jedan jači đak da dočekuje kod strunjače ako bi koji posrnuo ili išao na nos da ga sačuva.

Ovakovo skakanje treba vježbati nešto dulje, uspjeh će biti siguran, jer učenici to rado izvađaju.

Okretanje u skoku. To se može jednostavno uzeti kad učenici izvađaju skok u dalj tako, da poslije odraza lijeve noge izvedu okret u zraku lijevo, a poslije odraza desne noge okret desno ili obratno. No učenik misleći na okret nipošto se ne smije okrenuti već na dasci ili tek onda kad je već na strunjači. Zato mora biti veći odraz (otskok) da se sve to dospije izvesti u zraku. Ima, dakle, okret lijevo, desno i cijeli okret. Kad je izveden okret lijevo u skoku, lijeva noga smjera prema prema dasci, a kod okreta desno u doskoku je desna noga okrenuta dasci, dok kod cijeloga okreta mora biti u doskoku okrenuto lice sa prsima prema dasci.

Popratne vježbe rukama mogu biti različite. Između otskoka i doskoka, dakle u zraku, još dok je čitavo tijelo podignuto, treba se brzo izvesti neko gibanje rukama. N. pr.« Skok i pruženim rukama nad glavom pljesnuti (dlan o dlan) udariti, a onda kod doskoka ipak ruke moraju doći u položaj ravno naprijed. Isto tako: Skok i sastaviti dlanovima ozada tj. kod leđa, a onda rukama opet naprijed kod doskoka. Zatim skok, udariti dlanom o dlan, najprije sprijeda onda brzo ozada da onda ipak ruke kod doskoka dođu opet naprijed ravno. Ili: Trčati, nositi kakav mali predmet u ruci i s njime izvesti skok tako da se on predaje u visu iz ruke u ruku itd.

b) Skok u visinu zaletom

Namještaj sprave. Postave se stalci sa konopom, otskočna daska te strunjača. Stalci se razmaknu jedan od drugoga oko 3 m, umetnu se klinovi i nastavi konop da je napet. Neka je konop ispočetka podignut od zemlje recimo za 30 do 40 cm. Kasnije će se to podizati sve po 10 cm. Strunjača se postavi tačno ispod konopa dakle na strani konopa i klinova (Gledaj naprijed opis tih sprava), dok se otskočna daska postavi na protivnu stranu ali ne tako da viši njezin dio ne bude odmah ispod konopa, tj. između stalaka već mora biti daska (mostić) sa povišenim dijelom da bude udaljena od umišljene crte na tlu koja spaja stalke toliko koliko iznaša visina podignutog konopa od tla plus k tomu još jedna polovina te visine. Dakle, ako je visina 40 cm, daska je izmaknuta od spojnice stalaka na zemlji 60 cm; ili ako je visina 60 cm, daska je izmaknuta 90 cm itd.

Predvježbe. Postavljena visina konopa od 30 cm učiniće se učenicima premalo, no neka ta visina za sada ostane. Kod skoka u dalj imali su otskakivanje sad lijevom, sad desnom nogom. Ovdje kod skoka u vis neka oni skaču slobodno kojom bilo nogom, ali svakako odrazom jedne noge. Čim je manja visina za preskok, manji je i zalet. Kod predvježbe nije ništa drugo nego mala dopuna skoku u dalj. Dakle opetovanje, proširivanje i utvrđivanje preduzete građe. Mora se upozoriti, daska mora čvrsteto stajati da se ne skliže. Dobro je ako ima više

strunjača. Jedna neka je uvijek prislonjena uz dasku a ostale nastavljene odmah uz ovu. S druge strane neka je jedan pazitelj (asistent), u slučaju da tko posrne ili nespretno poleti na nos, da ga uhvati i spasi.

Predvježbe određenom nogom. Visina je ista (30—40 cm). Odraz lijevom nogom, tj. zalet, lijeva noga dolazi samo na dasku, njom se odbije od daske, desnom se brzo zamahne naprijed i u vis i prelazi preko daske i konopa ali tako da i lijeva noga dostigne desnu da zajedno dospiju na strunjaču i to na prste i u čučanj, ruke naprijed. Odraz desnom nogom jest obrnuto od odraza lijevom nogom. To treba izvesti nekoliko puta kod iste visine. Poslije toga podigne se konop za 10 cm gore, izmakne se daska, priključi se k njoj strunjača (za svaku sigurnost) pa se preskakuje odrazom sad lijeve, sad desne noge.

Skok i okreti bilo lijevo ili desno neka se uzimlju kasnije kad je siguran preskok i to naročito kod manje visine.

Popratne vježbe rukama kod skoka u vis treba također uzimati ali opet onda kad je skok siguran i kod manje visine.

c) Stupanje uz pokrete ruku

U stupanju mogu se uzeti razna gibanja rukama. Vidjelo se već u nižim godištima (i to kod gibanja rukama), da ta gibanja mogu biti pružena i skučena (skrčena) a koja prolaze kroz ravni ili kosi položaj. Od tih svih gibanja neka budu ovdje samo nekoja a nastavnik će iz njih lako naći (po volji) i ostala gibanja.

Kod prirodnog se hoda rukama maše tj. slaže se lijeva noga desna ruka i obrnuto desna noga i lijeva ruka.

1) Ako se prirodno mahanje rukama izvede do skrajnje mogućnosti, tj. da se njima izmjenično naprijed, odnosno nazad zamahuje i to čim više.

2) Stupanje odmjerenim korakom i dizanje obih ruku naprijed te spuštanje istih prema nazad tako da se slažu sa korakom.

3) Stupanje odmjerenim korakom i dizanje ruku strance (do odručenja) te spuštanje tako da se slažu sa korakom.

4) Iz stava spetnog i predručenja (ruku naprijed) dlanovi unutra, prsti pruženi, početi stupati lijevom nogom, i čim je iskorak lijevom učinjen, ruke širom, pa odmah zatim kod iskoraka desnom ruke naprijed itd. Zatim ista vježba ali početak desnom nogom.

5) Iz stava spetnog i nadručenja (ruke gore) početi stupati lijevom a rukama izvađati unutarnje gornje čeone krugove (tj. rukama se ispred lica brzo ukrsti i spuste tako do ispred nogu gdje se onda brzo rastavljaju i idu strance pa onda spojeno u vis). Na svaki korak izvedu se čitavi krugovi, stoga moraju zamasi rukama biti vrlo energični.

6) Iz stava spetnog a rukama skučenim da su šake zatvorene na prsima početi stupati lijevom nogom, ali tako da kod iskoraka lijeve noge bude sun samo desnom rukom naprijed i odmah zatim kod iskoraka desnom nogm desnu ruku skuči se na prsa a lijevom se sune naprijed itd. stupati i suvati izmjenično rukama naprijed.

7) Isto kao pod tačkom 6 samo neka je suvanje u odručenje (strance).

8) Početak kao pod tačkom 6 a suvanje neka je u nadručenje (gore).

9) Iz stava spetnog a ruku skučenih na prsima (šake zatvorene) početi stupati lijevom nogom te obim rukama sunuti naprijed i kod iskoraka desne noge ruke skučiti nazad na prsa.

10) Početak kao pod tačkom 9, samo neka je suvanje objeručke strance.

11) Isto kao pod tačkom 9 samo neka je suvanje gore.

U početku neka se sve ove vježbe izvode polagano, kasnije sve brže.

d) Plućne vježbe i vježbe za pravilno držanje tijela

Kod svih vježbi treba disati kroz nos. Vježba se samo na posve čistom zraku. Tjeranje zraka iz pluća može se i kroz usta.

1) Sprijeda ruke u vis i udahnuti, ruke dolje te izdahnuti. Tako nekoliko puta!

2) Kroz strance ruke u vis i udahnuti, ruke dolje te izdahnuti.

3) Sprijeda ruke u vis (udahnuti), ruke dolje i naklon (izdahnuti zrak).

4) Raskoračni stav, ruke strance, zrak uvući, te odmah naklon i rukama zamahnuti prema zemlji (izdahnuti), pa opet usprav, ruke širom (udahnuti) itd. nekoliko puta.

5) Kao pod 4 samo ruke dizati u vis te zrak uvlačiti a kod naklona i spuštanja ruku zrak izdahnuti.

6) Raskoračni stav i rukama (po mogućnosti) pruženim uhvatiti se nad glavom te izvađati naklone: naprijed, nazad, strance. Kod svakog naklona izdahnuti a kod usprava zrak uvući.

7) Stav raskoračni, ruke na šiju. Ruke širiti, prsa podizati, zrak uvlačiti, ruke stavljati za šiju zrak izdahnuti.

8) Početak kod pod tačkom 7. Sagibanje naprijed, rukama pritezati, laktovi se približavaju (izdahnuti), uspravljati se, širiti laktove, izdizanje grudiju, zrak uvući.

9) U sjedu noge pružene i ruke za šiju. Naklon naprijed čim više izdahnuti, dizanje i izravnanje trupa, zrak uvlačiti (u sjedu se ostane).

10) Isto kao pod 9 kod naklona još i zasuk trupom pa istovremeno izdahnuti. Kod uspravljanja otsuk trupom zrak udahnuti. Zasuk i otsuk trupom izvodi se jedamput lijevo jedamput desno.

11) Leži li se na leđima, ruke širom i udahnuti, ruke naprijed (preko prsa) izdahnuti, pa opet širom ruke i udahnuti itd.

12) Isto kao pod 11 samo ruke pružiti u pravcu trupa nad glavom, grudi podignuti i raširiti, zrak udahnuti, zatim ruke k nogama, zrak izdahnuti. Sve vježbe pod svim tačkama neka se izvađaju nekoliko puta.

Kićeni koraci (za djevojčice)

Ako se korak, dokorak te poskok raznovrsno sastave u oblike i sastave plesnih vježbi dobićemo kićene korake.

Korak nastaje pomicanjem tijela od jedne noge na drugu tako da uvijek jedna noga drugu mimoilazi bilo naprijed, nazad ili strance. Spojimo li korake, nastaje stupanje. No moramo razlikovati korake redovnih vježbi od koraka plesnih vježbi. Kod redovnh vježbi noga staje punim stopalom, dok kod plesnih vježbi staje se prije prstima i kad se težina tijela prenese sasvim onda se spusti na petu, dok se istovremeno podigne peta od zaostale stojne noge koja odmah nastavlja slijedeći korak. Ovi koraci moraju biti mekani, graciozni i neukočeni.

Dokorak nastaje kad se tijelo giblje s mjesta bilo naprijed, strance ili nazad a kod toga jednu nogu priključujemo drugoj.

Poskok nastaje kad se tijelo giblje s mjesta bilo naprijed, nazad ili strance tako da jedna noga napusti tlo prije nego je druga mogla doći na zemlju. Tijelo se kod toga nalazi momentano u zraku. Svi se poskoci moraju izvađati na prstima.

Već je prije bilo govora u nižim razredima o stupanju dokorakom te stupanju izmjeničnim korakom, pa će isti uz nekoje druge korake biti opet opisani.

1) Stupanje dokorakom

Spajaju li se koraci sa dokoracima nastaće stupanje dokorakom, n. pr.: iskorak lijevom naprijed, dokorak desnom) tj. desnu nogu priključimo k peti lijeve noge) a onda odmah bez da se zaustavi opet: iskorak lijevom naprjed itd. Takovo stupanje dokorakom može biti još nazad strance te koso bilo naprijed ili nazad.

2) Stupanje izmjeničnim korakom

Spajaju li se izmjenično iskoraci, koraci sa dokoracima nastaće stupanje izmjeničnim korakom, n. pr.: Iskorak lijevom naprijed, dokorak desnom (tj. desnu nogu priključiti k peti lijeve noge) i odmah nastaviti iskorak lijevom naprijed, onda

odmah: korak desnom naprijed, dokorak lijevom, iskorak desnom naprijed, pa zatim opet kao u početku: korak lijevom naprijed, dokorak desnom, iskorak lijevom, korak desnom, dokorak lijevom, iskorak desnom itd.

Takovo stupanje izmjeničnim korakom može biti još nazad strance te koso bilo naprijed ili nazad.

3) Polkin korak

Stupanjem izmjeničnim korakom sa poskocima nastaje polkin korak, n. pr.: Iskorak lijevom napred, dokorak desnom, iskorak lijevom naprijed i mali poskok na lijevoj nozi (na mjestu) te odmah: Korak desnom naprijed, dokorak lijevom, iskorak desnom naprijed i mali poskok na desnoj nozi (na mjestu), zatim kao u početku: korak lijevom, dokorak desnom, iskorak lijevom i poskok na njoj itd. Polkin korak izvodi se još nazad i strance.

4) Valčikov korak

Izmjenično stupanje sa iskoracima i dokoracima uz uspon i spust nastaće valčikov korak, n. pr.: iskorak lijevom naprijed, dokorak desnom i odmah uspon objenoške (digne se na prste) pa spust na pete — odmah poslije toga veže se: iskorak desnom naprijed, dokorak lijevom u uspon objenoške a onda spust na pete, pa zatim opet kao u početku: iskorak lijevom naprijed, dokorak desnom te uspon i spust na pete itd.

5) Mazurkin korak

a) naprijed: korak lijevom, poskok desnom na mjesto lijeve (lijeva noga u tom času izmakne u nisko prednoženje), poskok na desnoj nozi na mjestu i istovremeno skučiti lijevu nogu sprijeda križno (potkoljenica lijeve ispred koljena desne). Poslije lijeve noge neka se vježba desnom nogom.

b) nazad: korak lijevom nazad, poskok desnom na mjesto lijeve, poskok na desnoj nozi na mjestu i istovremeno skučiti lijevu nogu križno ozada sa malim zaklonom glave nazad. Isto to vježbati desnom nogom.

c) strance: Korak lijevom lijevo, poskok na desnoj nozi na mjesto lijeve koja time odbije lijevu nogu strance, poskok na desnoj nozi na mjestu i lijevu nogu strance skučiti. Isto to treba vježbati na desnu nogu.

6) Seljančica

Izvadja se po $^2/_4$ taktu u otvorenom kolu da se djeca drže za ruke. Dobro je kad djeca znadu pjevati pjesmu: »Kad se cigo zaželi medenih kolača«. No djecu treba učiti najprije na brojenje i to slogovanjem: je-dan, dva-a, tri-i, če-tir.

Izvedu se 2 koraka desno i 2 lijevo sa opetovanjem uz brojenje. Dakle na: »je« korak desnom desno, na »dan« prinijeti i stati lijevom nogom iza desne koja se odmah digne i nastavi da izvede na: »dva« korak desno, na »a« lijevu nogu prinijeti naprijed da križa desnu, na »tri«: korak lijevom lijevo, na »i«: prinijeti i stati desnom nogom iza lijeve koja se odmah digne i nastavi da izvede na: »če«: korak lijevom lijevo, na »tir«: desnu nogu prinijeti naprijed da križa lijevu. Još jednom sve opetovati najprije desno pa lijevo. Zatim 4 koraka na mjestu: »Je«: korak desnom desno, »dan«: lijevu nogu prinijeti naprijed preko desne, »dva«: korak lijevom lijevo, »a«: desnu nogu prinijeti naprijed preko lijeve, »tri«: = »je«; »i«: = »dan«; »če«: = »dva«; »tir«: = »a«. Poslije ovih koraka na mjestu odmah se nastavlja 4 koraka desno pa 4 koraka lijevo. Dakle na »je«: korak desnom desno, »dan«: prinijeti lijevu iza desne noge a desna se diže te nastavlja drugi korak na: »dva« kao pod »je«; na »a«: kao pod »dan«; na »tri«: = »je«; »i«: = »dan«; »če«: = »je«; »tir« prinijeti lijevu nogu naprijed preko desne. To je sve 4 koraka desno. Sad isto tako 4 koraka lijevo. Dakle: lijevom korak lijevo na »je«; na »dan«: prinaša se desna itd. do »tir«, kad se mora prinijeti desnu nogu naprijed preko lijeve noge.

Slobodni sastavci (kombinacije) za školske svečanosti

I. slobodna vježba (za dječake)

Temeljni stav spetni, ruke dolje, prsti pruženi; tempo umjeren.

Vježba ima 4 takta. Izvađaće se 4 puta naokolo, u svemu 16 taktova.

Takt I. 1 (jedan): iskorak lijevom, zanožni stav desnom; odručiti (hrpti gore); 2 (dva): korak desnom, stav zanožni lijevom, kroz priručenje nadručiti (hrpti van, pogled gore); 3 (tri): klek lijevom, odručiti (ruke postrance); 4 (četir): izdržaj.

Takt II. 1 (jedan): usprav, privući lijevu nogu desnoj, ruke skučiti zaručno (šake su zatvorene na prsima a laktovi smijeraju nazad); 2 (dva): sunuti zaručno (šake zatvorene), stav zanožni desnom; 3 (tri): klek desnom, predručiti (prsti pruženi, hrpti van; 4 (četir): izdržaj.

Takt III. 1 (jedan): usprav, privući desnu nogu k lijevoj, priručiti; 2 (dva): ½ okreta lijevo = 90°, stav zanožni desnom; 3 (tri): priključiti desnu nogu k lijevoj, nadručiti; 4 (četir): izdržaj.

Takt IV. 1 (jedan): unutrašnjim donjim čeonim krugovima odručiti (obe ruke se spuštaju dolje i ukrštavaju pružene sprijeda pa tako polaze ispred tijela gore i onda rastavljaju širom (stav raskročni poskokom; 2 (dva): pretklon, ruke o bok; 3 (tri): usklon (usprav), poskokom stav spetni, priručiti (ruke dolje); 4 (četir): izdržaj.

II. slobodna vježba (za dječake)

Temeljni stav spetni, ruke dolje, prsti pruženi; tempo umjeren.

Takt I. 1 (jedan): iskorak lijevom, klek desnom, predručiti (hrpti van); 2 (dva): usprav, stav zanožni desnom, odručiti (hrpti gore) i spojeno; 3 (tri): korak desnom, zanožni stav lijevom, zaručno skučiti (šake su zatvorene na prsima, laktovi nazad); 4 (četir): izdržaj.

Takt II. 1 (jedan): klek lijevom, sunuti predručno, prsti pruženi, dl. unutra; 2 (dva): usprav, stav zanožni lijevom, odručiti (hrp. gore) i spojeno; 3 (tri): priključiti lijevu desnoj, zaručno skučiti, šake zatv.; 4 (četir): izdržaj (miruje se u položaju tri).

Takt III. 1 (jedan): stav otkročni desnom (težina na obim nogama), sunuti odručno, šake zatvorene; 2 (dva): pretklon, predručiti (noge miruju, uslijed pretklona ruke su okomito na tlo); 3 (tri): usklon (usprav, nogama izdržaj), nadručiti, šake zatvorene; 4 (četir): izdržaj.

Takt IV. 1 (jedan): priključenjem desne noge lijevoj, unutrašnjim gornjim čeonim lukovima odručiti (ruke širom); 2 (dva): pola okreta lijevo = 90°, stav zanožni desnom, priručenjem desne, predručiti (lijeva ruku kod okreta ostaje naprijed a desna zamahom prama dolje dolazi k njoj); 3 (tri): desnu nogu priključiti k lijevoj, priručiti (ruke dolje); 4 (četir): izdržaj.

I. vježba zastavicama (za dječake)

Zastavice su pričvršćene na štapiću dugačkom 30—36 cm; širina zastavice neka bude 15 cm a duljina 25 cm.

Vježba počima iz stava spetnog, ruke dolje pružene, barjaci okrenuti gore. Inače ako se ništa ne kaže barjaci su uvijek u produljenju ruke.

Vježba ima 4 takta. Izvađa se 4 puta naokolo, što čini u svemu 16 taktova.

I takt: 1 (jedan): uspon sunožni, kroz predručenje nadručiti, pogled gore; 2 (dva): počučanj, mali pretklon, kroz predručenje zaručiti, pogled napred; 3 (tri): kao pod 1; 4 (četir): izdržaj (miruje se).

II takt: 1 (jedan): poskokom raskoračni stav, odručiti, barjaci okom. gore; 2 (dva): noge u stavu raskoračnom miruju, trupom: zasuk lijevo 90° (tj. trup se zaokrene lijevo a ruke ostaju širom, pogled za lijevom rukom); 3 (tri): odsuk i zasuk desno za 90°, pogled za desnom rukom; 4 (četir): odsuk, nogama i rukama izdržaj (trup i pogled naprijed).

III takt: 1 (jedan): poskokom stav spetni, nadručiti najkraćim putem, pogled gore; 2 (dva): ½ okreta lijevo = 90° na lijevoj peti i desnim prstima (desna noga ostane ozada u stavu zanožnom), odručiti najkraćim putem; 3 (tri): klek desnonoške, predručiti; 4 (četir): izdržaj (mirovati).

IV takt: 1 (jedan): usprav, priključenjem desne noge k lijevoj stav spetni, nadručiti, pogled gore; 2 (dva): unutrašnjim gornjim čeonim lukovima odručiti (ruke se najprije gore ukrste takove odmah spuste te rašire); 3 (tri): priručiti (ruke dolje); 4 (četir): izdržaj.

II. vježba zastavicama

Broj taktova kao u prvoj vježbi. Izvađa se 4 puta.

I takt: 1 (jedan): ispad lijevom naprijed, zaručiti, zastavice u produženju ruku; 2 (dva): mirovati; 3 (tri): klek desnom, kroz predručenje nadručiti, pogled gore; 4 (četir): izdržaj (mirovati).

II takt: 1 (jedan): odručiti (trup i noge miruju); 2 (dva): pretklon, zgrčiti predručno, predlaktice se ukrštavaju (desna ruka nad lijevom, zastavice u produljenju ruku); 3 (tri): usklon, nadručiti (kod izravnanja trupa u kleku se ostane); 4 (četir): izdržaj (miruje se).

III takt: 1 (jedan): usprav, stav zanožni desnom, kroz predručenje: zaručiti; 2 (dva): stav iskoračni desnom desno (lijeva stane postrance na prstima), predručiti gore desno (ruke su naprijed, desno i gore); 3 (tri) prenosom težine stav odnožni desnom, zamahom ruku prema dolje predručiti gore lijevo; 4 (četir): izdržaj (miruje se).

IV takt: 1 (jedan): sa ½ okreta desno na prstima nogu i prenosom težine na desnu: stav zanožni lijevom, zamahom ruku prema dolje: odručiti; 2 (dva): priključenjem lijeve noge desnoj: stav spetni, priručiti; 3, 4: izdržaj (miruje se).

Vježbe vijencem (za djevojčice)

Stav temeljni (spetni), ruke dolje u laktovima poskučene, vijenac je u obim rukama prislonjen lagano uz tijelo.

Prva se vježba sastoji iz osam a druga iz jedanaest taktova. Obje se vježbe moraju izvesti četiri puta naokolo. Prva će vježba, izvedena 4 puta, imati 32, a druga 44 takta. Tempo umjeren.

I vježba vijencem

I 1 (jedan): ruke počimaju kružiti na lijevo prema gore (⅛ kruga = 45°, vijenac je u obim rukama za čitavo vrijeme kruženja usporedan čeonoj ravnini) i spojeno: 2 (dva): kruženje se nastavlja gore (⅜ kruga = 90°, dok obje ruke idu po lijevoj strani prema gore prsa su okrenuta naprijed a pogled samo prati put vijenca) i spojeno: 3 (tri): ruke dolaze u vis nad glavom, vijenac okomito, zatim:

II 1 (jedan): kruženje nastavlja desno: (5/8 kruga); 2 (dva): vijenac u 6/8 kruga; 3 (tri): ruke su dolje kao na početku vježbe, zatim:

III 1 (jedan): iskorak lijevom naprijed (desna ostane ozada na prstima), predručiti (vijenac usporedan čeonoj ravnini); 3: izdržaj.

IV 1 (jedan): priključenjem desne noge k lijevoj, ruke gore, vijenac okomito nad glavom; 3: izdržaj (miruje se).

V 1 (jedan): iskorak lijevom naprijed (desna ozada na prstima), rukama pruženim zaokružiti na lijevo dolje (vijenac je usporedan čeonoj ravnini pogled na vijenac); 3: izdržaj (miruje se u položaju pod 1).

VI 1 (jedan): klek desnom, zamahom ruku dolje zaokružiti na desno gore (koso), pogled za vijencem koji je usporedan čeonoj ravnini; 2, 3 izdržaj.

VII 1 (jedan): usprav i okret na prstima desno do raskoračnog stava (težina na obim nogama), naklon, ruke smjeraju prema tlu, vijenac usporedan sa podom i spojeno; 2 (dva): usklon (usprav), noge miruju, istovremeno: ruke širom vijenac u desnoj ruci, okomito na pod; 3: izdržaj.

VIII 1 (jedan): ruke dolje, vijenac u obim rukama (kao u početku vježbe), lijevu nogu desnoj; 2, 3: izdržaj (mirovati).

II vježba vijencem

I 1, 2, 3 (broji se) ruke se skučuju do pod bradu.

II 1, 2, 3 ruke se pružaju i dižu do u vis (vijenac okomito nad glavom);

III 1: stav prednožni lijevom, predručiti, vijenac vodoravno); 2: skučiti ruke (vijenac uz tijelo), priključiti lijevu nogu desnoj; 3 (tri): stav prednožni desnom, predručiti, vijenac vodoravno.

IV 1: ½ okreta lijevo na prstima, prenosom težine na desnu, stav odnožni lijevom, podbočiti lijevom rukom, desnom nadručiti ulučeno (vijenac vodoravno nad glavom, pogled k lijevoj nozi) trup je nagnut nešto na lijevo; 2, 3: izdržaj.

V 1: izravnanjem trupa i prenosom težine na lijevu nogu, stav odnožni desnom, istovremeno mali naklon desno i desnom rukom odručiti ulučeno (ruka je u laktu malo poskučena, uslijed naklona smjera nešto dolje, vijenac vodoravno, pogled na desnu ruku); 2: izravnanjem tijela, stav prednožni desnom, predručiti (vijenac u obim rukama vodoravno); 3: izdržaj (miruje se).

VI 1: klek lijevom, nadručiti (ruke gore, vijenac okomito); 2, 3 izdržaj.

VII 1: u kleku izdržaj te naklon, predručiti (vijenac vodoravno blizu tla); 2, 3 izdržaj (miruje se u položaju pod 1).

VIII 1, 2, 3 u kleku izdržaj, trup postepeno izravnati, ruke dolaze naprijed.

IX 1, 2, 3 u kleku izdržaj, ruke dizati do uvis vijenac okomito, pogled gore.

X 1, 2, 3 dizati se postepeno iz kleka do stava zanožnog lijevom (težina na desnoj nozi) pružene ruke nad glavom za vrijeme dizanja miruju).

XI 1: priključiti lijevu nogu desnoj, priručiti; 2, 3 izdržaj (miruje se).

III Igre

Ulice (labirint)

Može vježbati čitav razred.

Učenici se postave u nekoliko redova. Razmak naprijed (otstojanje) od vježbača do vježbača neka je isti kao od ovih vježbača strance (rastojanje); t. j. da se mogu u svakom slučaju lagano prihvatiti za ruke koje ne smiju biti ni prenategnute a ni suviše skučene.

Prije same igre vježbaćemo učenike složnom skretanju i to kroz čitavo vrijeme na lijevo ili na desno. To okretanje neka se vrši ili na zapovijed ili na kakav znak udarcem ili svirallcom. Okrenu li se učenici, recimo lijevo, moraju se odmah prihvatiti rukama i to strance. Dade li se opet znak za okret, ispuste se ruke, okrene (pete skupa) i odmah druge susjede prihvati rukama.

Kad se vidi da učenici sigurno izvađaju okretanje i hvatanje rukama, odrede se dva učenika, koji će se loviti kroz slobodne ulice, t. j. ne smiju ispod ruku trčati već ispred i iza vrata vježbača koji se drže za ruke. Trče li vježbači pa dademo znak za okret, oni će se smesti i neće znati u momentu na koju stranu da polete. Zato treba da i oni u trčanju pripaze na znak za okret pa da se svuda brzo zaustave i polete slobodnim putem a ne da se zalete pa da trgaju sastave ruku.

Drugi put, kad se ta igra izvađa neka se učenici okreću na obratnu stranu. Treći put opet izmjenično sad na lijevu a sad na desnu stranu.

Lončari i lončići

Broj igrača od 10 dalje.

Igrači učine dva kola: jedno je kolo u drugom, a svi su krenuti prema sredini. Učenici vanjskoga kola primaknu se ovima unutarnjega kola i stave svoje obe ruke na ramena toga igrača koji je pred njim. Tako parovi koji se zovu: oni vani s podignutim rukama lončari, oni unutra lončići. Lončići, da se bolje označe, mogu još ili čučati, ili, sjedjeti. Lončari ne moraju imati baš obe ruke na ramenima lončića već samo da se dotiču jednom rukom.

Igra počinje da određen učenik, osobito ako je ostao nepar, postaje trgovac loncima i ide naokolo, priđe k jednom lončaru i pozdravi ga: Dobar dan! našto mu ovaj odzdravi: Bog ti dao! Dalje kupac pita: Pošto lončić? Lončar brzo odgovara: Sve po sedam, ili sedam za manje ti ne dam! Čim to lončar izgovori, poleti na jednu stranu a trgovac na drugu, pa koji prije stigne do slobodnoga lončića i dotakne ga se rukom, njegov je. Drugi koji je zadnji stigao postaje trgovac lonaca pa ide pitati naokolo za cijenu lončića kao i onaj prvi.

Nastojati se treba da se svi izredaju, tj. da lončići dođu na mjesta lončara a lončari da postaju lončići.

Loviti trećega

Broj igrača od 20 do 60, mora biti na par. Učini se kolo. Dva i dva stoje u kolu tako da je jedan naprijed a drugi straga. Zadnji ne smije više biti udaljen od onog prvog od duljine pruženih ruku naprijed. Parovi su udaljeni jedan od drugoga za dva tri koraka. Uzme se jedan par, stanu se ozada izvan kola. Na zapovijed, naprijed!, trči zadnji za onim prvim oko kola, nikako kroz kolo, da ga ulovi ili samo dodirne rukom, kao što to imajaju djeca običaj kad se igraju lovice. Ako bi slučajno onaj lovljeni bio ulovljen ili dodirnut, brzo se okrene te nastoji da ovoga koji ga je progonio i dotakao također ulovi ili dotakne. Ako mu to uspije, brzo se okreće i bježi ponovno pred dotaknutim. Progonitelj ima dužnost da se poslije dotika progonjenog brzo okreće, bježi ili da se spasi. Spasiti se može jedino time da se skoči pred jedan koji bilo par u kolu. Time nastaju trojica. Treći ozada ne smije se ni trena zadržati već brzo počne pred progoniteljem bježati mjesto onoga koji se pred njegovim parom spasao.* Treba djecu naučiti da mnogo naokolo ne trče nego da se čim prije spašavaju, tj. skaču pred jedan par naprijed, da i ostali svi imadu prilike trčati i sudjelovati u toj živahnoj i interesantnoj igri. Zatim djeca ne smiju trčati kroz kolo ili da jedan drugog zove. Ako se radi u dvorani koja je malena a pod sklizak, neka se ta igra ne radi jer bi se mogla dogoditi nesreća.

* Progonitelj neće stati već će nastojati da ovoga zadnjega »trećega« koji se čestoput smete iznenadi, brzo dohvatiti i time je ulovio trećega. Čim je ulovio ili dotakao okrene se i bježi da taj treći trči i lovi njega.

Stotine radnika i radnica proizvadjaju svake godine dobru Palma gumenu potpeticu. Palma gumene potpetice su danas potreba, koju svaki moderan čovjek mora imati. Po svojoj velikoj trajnosti su Palma gumene potpetice jeftine, daju elastični hod, čuvaju cipele i živce.

„VRELO"

ČASOPIS ZA DJECU

Donosi: pripovijetke, pjesme, zagonetke, članke sa stvarnim sadržajem itd. Mnogo ilustracija!

Pretplata za godinu dana (10 brojeva), 10 dinara. Pojedini broj 1 dinar.

Nastojte da se učenici pretplate!

Adresa: »Vrelo«, Zagreb I, Pretinac 335.

Preporučamo ove knjige:

Zlatko Špoljar: **I razred osnovne škole.** Ukorič. Din 50.—

II razred osnovne škole. Ukorič. Din 50.—

Ove su dvije knjige izišle u II proširenom izdanju!

Zlatko Špoljar: **IV razred osnovne škole.** Ukorič. Din 40.—

Zlatko Špoljar: **Novi nastavni program** (s nacrtima za njegovu provedbu) Din 10.—

Dr. F. H. Mandić: **Ispitivanje inteligencije djece** (Din 10.—)

Z. Špoljar: **Rukovod za »Početnicu«** (Din 15.—)

Ženski ručni rad (s nacrtima, Din 20.—)

»Osvit« časopis za omladinu, god. I (ukorič. Din 18.—)

»Osvit« časopis za omladinu, god. II (ukorič. Din 16.—)

ZA NASTAVU GEOGRAFIJE I HISTORIJE:

8 SLIKA S JADRANA. Zidne slike formata 42×52: 1) Rab, 2) Baška, 3) Slapovi Krke, 4) Trogir, 5) Split, 6) Šibenik, 7) Dubrovnik, 8) Kotorski Zaljev. Nenapete Din 30.—, a napete Din 80.— (svih 8 zajedno). Uz slike priložen je i opis.

Dvije slike iz narodne historije. Format 50×68. Izrađene u bojama. (1) Borba s Avarima, 2) Borba Ljudevita Posavskog s Francima). Nenapete Din 40.—, napete Din 60.—.

Kod priređivanja školskih svečanosti trebaće Vam:

MALI GLUMAC, zbirka koja sadržaje među ostalim **pozorišne igre, deklamacije, proslove i gimnastičke vježbe** (s klavirskom pratnjom). Cijena **Din 30.—.**

MALA POZORNICA, časopis (svega izišlo 5 brojeva), a sadržaje oko 15 pozorišnih igara. Cijena **Din 15.—.**

Z. Špoljar: SNEGULJICA. MAJČINA SUZA. Dvije pozorišne igre za djecu, lako izvedive. Cijena **Din 5.—.**

K. Kolesarić: NAJDRAGOCJENIJA RUDA. Pozorišna igra za djecu. Cijena **Din 5.—.**

Narudžbe razašilje pouzećem ili uz unaprijed poslan novac

»Obnova« d. d.

Zagreb, Masarikova 28.

Vlasnik, izdavač i odgovorni urednik: Zlatko Špoljar, Zagreb, Brozova 38. Tisak i klišeji: »Tipografija« d. d., Zagreb, Preradovićev trg 9. Za tiskaru odgovara: Ivan Ivanković, Selska c. 39.